

1 / 2020

MAASEUTUTUTKIMUS

•

Finnish Journal of Rural Studies

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies 1/2020

Lehti tutkijoille ja tutkimustiedon käyttäjille.

Verkossa: www.maaseutututkimus.fi

mua.fi

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies

1 | 2020 | 28. vuosikerta

Päätoimittaja

Torsti Hyryläinen, Helsingin yliopisto,
Ruralia-instituutti
päätoimittaja@maaseutututkimus.fi

Toimituskunta

Tuomas Kuhmonen, Turun yliopisto
Katri Lassila, Aalto yliopisto
Marko Nousiainen, Terveyden- ja hyvin-
voinnin laitos
Anni Rannikko, Itä-Suomen yliopisto
Sulevi Riukulehto, Helsingin yliopisto
Kaisa Schmidt-Thomé, Demos Helsinki
Katriina Soini, Luonnonvarakeskus
Kaarina Tervo-Kankare, Oulun yliopisto
Seija Tuulentie, Luonnonvarakeskus

Toimitussihteeri

Petja Kauppi, Tekstihuoltamo
toimitussihteeri@maaseutututkimus.fi

Julkaisija

Maaseudun uusi aika -yhdistys
www.mua.fi

Kannen kuva ja taitto

Katri Lassila
Aamukaste. Soomaa, Viro. 2001.
Sävytetty hopeagelatiinivalokuva.
30 x 30 cm

Painopaikka

Grano Oy
ISSN 2670-2347

Verkossa

www.maaseutututkimus.fi

PÄÄKIRJOITUS

- 3 **Maaseudut yhteiskuntien kestävyysmuutoksissa**
Torsti Hyryläinen

ARTIKKELI

- 7 **Koettu arjen hyvinvointi ja sen murtumat maaseudun naisten kertomuksissa**
Mari Kattilakoski ja Maarit Sireni
- 29 **Metsätalouden ja porotalouden keskinäiset vaikutukset ja suhteen muutokset Pohjois-Suomessa**
Minna Turunen, Sirpa Rasmus, Juha Järvenpää ja Sonja Kivinen

KATSAUS

- 68 **Oppimiseen ei ole oikotietä**
Ammatillisen koulutuksen uudistus ja työelämässä oppimisen ympäristöt maaseudulla
Timo Suutari ja Marja Enbuska
- 85 **Etätyö tulee taas!**
Työn murroksen mukanaan tuomat mahdollisuudet maaseudun kunnille ja kaupungeille
Sami Tantarimäki

PUHEENVUORO

- 103 **Kohti kestäväää monipaikkaista yhteiskuntaa**
Olli Lehtonen ja Hilikka Vihinen
- 112 **Turpeen tuotannosta vapautuvat suopohjat voisivat tukea maaseudun bioenergiantuotantoa**
Lectio praecursoria Tampereen yliopistossa 19.12.2019
Kari Laasasenaho

ARVIO

- 122 **”Terve ja etukäteen moi”**
Katsoimme kotimaisen *Kyrsyän (Tuftland)* DVD-version
Aapo Jumppanen ja Timo Suutari

MAASEUTUKUVA

- 128 **Hiljaisuudesta**
Katri Lassila

Maaseudut yhteiskuntien kestävyysmuutoksissa

Maaseudun uusi aika -lehden ensimmäinen vuosikerta ilmestyi maaseutututkimuksen vuosikirjana vuonna 1993. Tarkoituksena oli antaa ääni uudenaikaiselle maaseutua koskevalle keskustelulle ja tutkimukselle. Perinteisen, maatalousvaltaisen maaseudun muutoksesta nähtiin murtautuvan esiin monimuotoisempi, uuden ajan maaseutu. Lehden toimittaja, erikoistutkija (nykyisin professori emeritus) Pertti Rannikko luonnehti tarvetta lehden perustamiseen sillä, että on aika haastaa perinteiset käsitykset maaseudusta.

Maaseutututkimus-lehti jatkaa näitä muutoksia koskevan tutkimustiedon jakamisen linjalla. *Maaseudun uusi aika* -lehden nimi muuttui 1.4.2020 lähtien muotoon *Maaseutututkimus*, englanniksi *Finnish Journal of Rural Studies*. Nimen muutoksen myötä viesti selkiytyi: lehti on tarkoitettu tutkimustiedon tuottajille ja käyttäjille. Tutkijat tarvitsevat foorumin, jossa he voivat julkaista maaseutua koskevia tutkimuksia ja keskustella niiden tuloksista. Yhtä tärkeä lehden kohderyhmä ovat ne, jotka käyttävät tutkimukseen perustuvaa tietoa omassa toiminnassaan. Tutkimustieto tuo lisäarvoa monimutkaisten kehittämishankkeiden ratkaisuun ja maaseutuja koskevien politiikkojen muotoiluun.

Suomessa maaseutututkimus ei koskaan institutionalisoitunut yliopistoissa akateemiseksi oppiaineeksi. Ajatus eli vielä 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa vahvana, mutta jäi lopulta toteutumatta. Nykyisin yliopistopetus ei rakennu samalla tavalla perinteisten oppiaineiden varaan. Suuntauksena on ollut tehdä monialaisia koulutusohjelmia, joissa yhdistellään

eri tutkimusalojen tietoperustoja. Tällaisessa toimintaympäristössä monitieteiselle maaseutututkimukselle ja opetukselle voi olla jopa paremmat kehittymisen edellytykset.

Maaseutututkimus voidaan määritellä monitieteiseksi tutkimusalaksi, jonka taustalla on eri tieteenaloja teorioineen ja menetelmineen, perinteineen ja keskusteluineen. Tutkimusalaa yhdistää maaseudun käsite. Kansainvälisesti maaseutututkimuksella on omat instituutionsa, järjestönsä ja fooruminsa. Alan tunnetuimpia tieteellisiä lehtiä ovat: *Journal of Rural Studies (ELSEVIER)*, *Sociologia Ruralis (Wiley)* ja *Rural Society (Taylor & Francis)*. Lisäksi on useita kansallisia ja eri tieteenalojen lehtiä, jotka julkaisevat maaseutuun liittyvää tutkimusta. Esimerkiksi tällä vuosikymmenellä maailman väkirikkaimmaksi maaksi nousevan Intian maaseutukysymyksistä keskustellaan *Journal of Land and Rural Studies -lehdessä (SAGE)*.

Eurooppalaisen *Sociologia Ruralis* -lehden taustalla on vuonna 1957 perustettu *The European Society for Rural Sociology (ESRS)*, jonka toiminnassa on vuosien aikana ollut aktiivisesti mukana myös monia suomalaisia maaseutututkijoita. Maaseutututkimus-lehden julkaisijana on vuonna 1999 perustettu maaseutututkijoiden ja kehittäjien yhdistys Maaseudun uusi aika.

Erilaisten maaseutujen asema ja merkitys yhteiskunnassa on jatkuva, eri aikakausina eri tavoin sanoitettu ja perusteltu teema. En näe mitään merkkejä siitä, että maaseutua koskeva keskustelu olisi häviämässä. Julkisessa keskustelussa puheenvuorot kuitenkin valitettavan usein kärjistyvät vastakkainasetteluksi, jossa esimerkiksi kaupungistuminen asetetaan mustavalkoisesti maaseutuelämän vastakohtaksi. Kehityskulku, jonka päätepisteenä olisi maaseuduton maailma, on epäuskottava. Luotan siihen, että maaseutua koskevalle tutkimustiedolle on aito, jopa kasvava tarve lähes kaikkialla maailmassa.

Elämme verkottuneessa yhteisvaikuttavien muutosten maailmassa. Nämä muutokset heijastuvat erilaisiin alueisiin ja konkretisoituvat paikallisina vaikutuksina aina yksittäisten ihmisten elämään asti. Yhteiskunnat jäsentyvät siis ajassa ja tilassa. Parhaillaan ajankohtainen korona-kriisi, eli Covid-19 viruksen aiheuttama kansainvälinen pandemia on käytännön esimerkki siitä, miten keskinäisriippuvaisessa verkostojen maailmassa elämme. Samalla se on konkreettinen muistutus, miten tärkeitä yhteiskunnan perusrakenteet ovat. Monimuotoinen ja hajautunut

alue- ja yhdyskuntarakenne palveluineen ja resursseineen on oleellinen osa yhteiskuntien muutoskestävyyttä.

Maailmanlaajuisten, systeemisten muutosten hallinta on haastavaa. Muutos on hyvin hidasta, ja sitä on vaikeata havaita. Ihminen on erinomaisen hyvä sopeutumaan hitaan muutoksen olosuhteisiin. Kekseliäänä lajina etenemme vuosikymmen kerrallaan ratkomalla eteen tulevia ongelmia – innovoimalla uutta. Poliitiikalla on tässä myös rajoitteensa. Poliittiset lupaukset on annettava muutaman vuoden päässä häämöttävistä tavoitteista. Harva tulee vaaleissa valituksi ratkaisuille, jotka koskevat meitä 30–50 vuoden päästä. Ihmiskunnan tulevaisuuden isot kysymykset edellyttävät kuitenkin juuri niitä. Tutkijoiden tärkeä tehtävä on havainnoida muutoksia ja kertoa niistä ymmärrettävästi sekä etsiä ratkaisuja yhdessä päätöksentekijöiden kanssa.

Maaseudut yhteiskuntien kestävyysmuutoksissa on toimituksen asettama teema, jonka alla Maaseutututkimus-lehti tulee seuraavina vuosina käsittelemään monia kestävyysmuutoksiin liittyviä kysymyksiä. Teemaan on sisäistynyt vahva tulkinta siitä, että alueellinen ulottuvuus on keskeinen osa tulevien sukupolvien yhteiskunnallisten ratkaisujen sommitelua, eli alueellinen monimuotoisuus on muutoskestävyyden tärkeä edellytys. Erilaiset maaseudut eivät ole kaupunkiseutujen vastakohtia vaan osa elinvoimaista ja kestävästä kokonaisuudesta, osa suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan perustaa.

Maaseudun uusi aika -yhdistyksen hallituksen valitessa vuodenvaihteessa 2019–2020 lehdelle uutta päätoimittajaa minulle esitettiin kysymys: miten uudistaisit lehteä? Tilanteen voi tulkita niin, että yhdistyksen hallitus näki tarpeen ja jonkinlaisen käännekohdan maaseutututkimuksessa ja maaseudun kehittämisessä. Tässä kohtaa on ehkä syytä mainita, että koronakriisi oli tuolloin vain kaukainen aavistus, joka ei vielä ollut ottanut hegemonista asemaa julkisessa keskustelussa. Yhdistyksen puolelta odotettiin konkreettisia muutoksia, joilla entisestään parannettaisiin lehden asemaa maaseutua koskevassa ajankohtaisessa keskustelussa. Lehden nimen muuttaminen on yksi esimerkki tehdyistä muutoksista.

Maaseutututkimus-lehden lukijoille ja tilaajille näkyviä muutoksia ovat ulkonäön ja taiton lisäksi seuraavat: lehti tulee ilmestymään kahdesti vuodessa. Tämän lisäksi pyritään vuosittain julkaisemaan yksi erikoisnumero, jossa on kirjamaisempi formaatti. Lehden julkaisukielenä on jatkossa suomen ja ruotsin lisäksi englanti. Lehden digitaaliseksi julkaisualustaksi

on valittu useiden tieteellisten lehtien suosima *Journal.fi* -alusta. Siellä lehden artikkelit ovat edelleen avoimesti luettavissa ja omaan käyttöön tallennettavissa. Lehdellä on uusi, oma domain – maaseutututkimus.fi – jonka kautta lehti löytyy verkosta vaivatta. Lehtiarkisto jää toistaiseksi nykyisille verkkosivuille, mutta tavoite on siirtää arkisto kokonaan uudelle alustalle.

Lehden kirjoitusten osastorakenne säilyy pääosin samana. Uutena osastona tulee mukaan MAASEUTUKUVA. Siinä tuodaan esiin maaseudun visuaalisen ympäristön merkitystä. Ympäristö vaikuttaa hyvin paljon mielikuviiimme maaseudusta. Tätä uutta osastoa toimittaa toimituskunnan jäsen, valokuvataiteilija Katri Lassila. Lehden toimitussihteerinä jatkaa Petja Kauppi. Lehden uudessa toimituskunnassa on kaikkiaan yhdeksän jäsentä, joista viisi on uusia jäseniä. Toimituskunnassa on nuorta ja koke-neempaa kaartia eri aloilta ja puolilta Suomea.

Maaseutututkimus-lehden päätoimittajana (2020–2022) toivon, että lehden lukijat ottavat tekemämme uudistukset myönteisesti vastaan sekä inspiroituvat lukemastaan.

MARI KATILAKOSKI
YTL, projektitutkija
Karjalan tutkimuslaitos,
Itä-Suomen yliopisto

MAARIT SIRENI
YTT, dosentti,
yliopistotutkija
Karjalan tutkimuslaitos,
Itä-Suomen yliopisto

Koettu arjen hyvinvointi ja sen murtumat maaseudun naisten kertomuksissa

Hyvinvointia mitataan monin tavoin. Sitä voidaan tarkastella ulkoapäin asetetuin kriteerein tai yksilöiden omien kokemusten pohjalta. Tämä artikkeli edustaa jälkimmäistä tutkimusotetta. Artikkelissa tarkastellaan maaseudulla asuvien naisten kokemuksia arjen hyvinvointia tukevista ja sitä murentavista tekijöistä. Aineistona käytetään maaseudun arkea käsitteleviä kirjoituskilpailutekstejä, joita analysoidaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimus osoittaa, että hyvinvoinnin kokonaisvaltaisempi ymmärtäminen edellyttää sekä kokemuksellisen hyvinvointitiedon että ihmisten erilaisiin elinympäristöihin kytkeytyvien hyvinvointikysymysten aktiivisempaa huomioon ottamista.

Asiasanat: hyvinvointi, koettu hyvinvointi, arjen hyvinvointi, maaseutu, arki, naiset

Ymmärrys hyvinvoinnista on vaihdellut eri aikoina vallalla olleen ajattelutavan ja tutkimusperinteen mukaan (esim. Mill 2012; Rawls 1971; Allardt 1976; Sen 1993). Pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen perinteessä on korostunut 1990-luvulle asti hyvinvoinnin aineellista perustaa eli elinoloja ja elintasoja tarkasteleva tutkimus (Erikson & Uusitalo 1987; Kainulainen 2011). Sittemmin, erityisesti viimeisen vuosikymmenen aikana, ulkoapäin arvioidun ja resurssipohjaiseen hyvinvointiin keskittyvän lähestymistavan rinnalle ja näkökulmaa täydentämään ovat vahvistuneet subjektiivista hyvinvointia (esim. Keski-Petäjä 1994; Veenhoven 2002; Simpura 2012; Weckroth 2017) sekä hyvinvoinnin ekologisia (Gough 2017; Helne & Hirvilampi 2015; Salonen

& Joutsenvirta 2018) ja paikallisia (Kainulainen 2014a) näkökulmia painottavat tutkimuslinjat.

Hyvinvoinnin määrittelemisen ja mittaamisen painopiste on siirtynyt näin aiempaa monimuotoisempaan ja hyvinvoinnin erilaisten ulottuvuuksien tasapainoa tavoittelevaan tarkasteluun. Hyvinvointikäsitteen muutokseen ja monimuotoistumiseen ovat vaikuttaneet osaltaan tutkimukset, jotka osoittavat, että perustarpeiden (ks. esim. Maslow 1943; Gough 2017, 42–45) tyydyttymisen ja tietyn tulotason jälkeen subjektiiviseen hyvinvointiin ja onnellisuuteen vaikuttavat aineellisen hyvinvoinnin ja varallisuuden sijaan yhä enemmän muut tekijät, kuten ihmissuhteiden laatu, elämän merkityksellisyyden kokemukset ja luontoyhteys (Diener & Biswas-Diener 2002; Islam & Clarke 2002; Kahneman & Deaton 2010; Kainulainen 2014b; Layard 2006; Wiens 2018).

Koetulla hyvinvoinnilla on entistä enemmän myös yhteiskunnallista ja poliittista painoarvoa (Saari 2012; Martela 2018). Tähän on vaikuttanut keskeisesti niin kutsutun Stiglitzin komission työ, joka käynnistyi Ranskan presidentin Nicholas Sarkozyn aloitteesta vuonna 2008. Taustalla vaikutti tyytymättömyys talouden ja yhteiskunnallisen kehityksen tilastollisiin mittauksiin. Komission julkaiseman raportin (Stiglitz et al. 2009) globaaliksi tavoitteeksi muodostui hyvinvointikäsitteen uudistaminen niin, että yhteiskunnan edistystä ja ihmisten hyvinvointia tarkasteltaisiin talouden, elämänlaadun ja kestävä kehityksen muodostamana kokonaisuutena. (Ks. myös Simpura 2009.)

Yhteiskuntapolitiikan strategiset haasteet – erityisesti kestävä kehityksen ja materiaalisen hyvinvoinnin kasvattamisen välinen ristiriitainen suhde – ovat pakottaneet pohtimaan yhteiskuntapolitiikan sisältöä ja suuntaa uudelleen. Kuten sosiaalipolitiikan tutkijat Kestilä ja Karvonen (2019, 9) ovat todenneet, ”kestävän kehityksen yhteiskuntaan tähtäävä toiminta vaatii talouden, luonnonvarojen käytön ja hyvinvoinnin keskinäisten suhteiden uudelleenarviointia”. Lisäksi Kainulainen (2014a) on peräänkuuluttanut ihmisten *paikalliseen elämänpöyriin* kytkeytyvän kokemuksellisen hyvinvointitiedon keräämistä hyvinvointipolitiikan suunnittelun ja arvioinnin tueksi. Voidaan sanoa, että hyvinvointikäsitteiden ja näkemykset tarvittavasta hyvinvointitiedosta ovat murroksessa.

Hyvinvointia tarkastellaan usein makrotasolla joko kansallisena kysymyksenä tai keskittyen eri väestöryhmien ja hallinnollisten alueiden (maakuntien, kuntien) välisiin hyvinvointieroihin ja keskiarvoihin (esim.

Pentala-Nikulainen ym. 2018). Keskiarvoihin pohjautuva tarkastelu antaa kuitenkin puutteellisen kuvan hyvinvoinnin kokonaistilasta ja jättää näkymättömiin jakauman ja erityisesti sen ääripäät (Ohisalo 2017, 42). Maaseutualueet ja etenkin harvaan asuttu maaseutu, jolla asuu noin 5 prosenttia väestöstä, ovat esimerkkejä keskiarvoihin hukkuvista katvealueista (Sireni ym. 2017, 28). Hyvinvoinnin alueellisia eroja tarkastelevaa tutkimusta tehdään jonkin verran myös erilaisten aluetyyppien (esim. Kauppinen & Karvonen 2014; Karvonen ym. 2010) väliseen vertailuun pohjautuen. Maaseutunäkökulma on jäänyt kuitenkin marginaaliin erityisesti kvantitatiivisessa hyvinvointitutkimuksessa. Laadullisen hyvinvointitutkimuksen puolella se on ollut hieman paremmin esillä (esim. Jaakkola 2015; Hämeenaho 2014; Haverinen & Ilmarinen 2008; Jokiranta 2003; Heikkilä ym. 2001).

Tässä artikkelissa keskitymme kokemuksellisen hyvinvoinnin analyysiin tarkastelemalla arjen hyvinvointia maaseudulla asuvien naisten kokemana. Analysoimme kirjoituskilpailun kertomuksia maaseudun arjesta ja sitä, 1) *millaisia painotuksia arjen hyvinvointiin maaseudun naisten kokemuksissa piirtyy*, sekä toisaalta 2) *mitkä tekijät murentavat koettua arjen hyvinvointia*. Tutkimuksemme keskeisenä lähtökohtana on, ettei hyvinvoinnin ulottuvuuksia oteta annettuina ja valmiiksi määriteltynä, vaan liikkeelle lähdetään maaseudulla asuvien naisten kertomuksista, joissa he itse määrittävät sekä hyvinvointinsa kannalta merkityksellisiä tekijöitä että sitä heikentäviä tekijöitä.

Koettu hyvinvointi ja arjen hyvinvointi

Hyvinvoinnin määrittelemisen on osoittautunut vaikeaksi tehtäväksi. Hyvinvointitutkimuksen jakolinjat koskevat erityisesti peruskysymyksiä, missä määrin hyvinvoinnista voidaan saada luotettavaa vertailukelpoista tietoa, ja tulisiko tutkimuksessa keskittyä tarkastelemaan ensisijaisesti objektiivisesti mitattavissa olevia resursseja vai ihmisten subjektiivisia hyvinvointikokemuksia. Resurssipohjaisessa hyvinvointitutkimuksessa korostetaan objektiivisten mittareiden tarjoamia mahdollisuuksia hyvinvointierojen vertailuun. (Saari 2011, 34–38.) Subjektiivista hyvinvointikäsitystä edustava lähestymistapa painottaa puolestaan ajatusta, että ihmiset ovat oman hyvinvointinsa parhaita asiantuntijoita (Kajanoja 2014a; Martela 2018). Jakolinjoista huolimatta vallitsee laajalti yksimielisyys siitä, että hyvinvointi muodostuu sekä objektiivisesti mitattavissa

olevista tekijöistä kuten terveys, toimeentulo, koulutus ja sosiaalinen elämä että ihmisen omaan subjektiiviseen arvioon perustuvasta elämään tyytyväisyydestä.

Erityisesti yhteiskuntatieteellisessä hyvinvointitutkimuksessa on pyritty hyvinvoinnin objektiivisia ja subjektiivisia ulottuvuuksia yhdistävään tarkasteluun (Ohisalo 2017, 40). Suomessa resurssipohjaista ja koettua hyvinvointia yhdistävää lähestymistapaa on vienyt keskeisesti eteenpäin suomalaisen hyvinvointitutkimukseen vahvasti vaikuttanut sosiologi Erik Allardt (1976, 32–33) tunnetulla *having-loving-being* -jaottelullaan. Allardt katsoo hyvinvoinnin muodostuvan elintasoon (*having*), yhteisyyssuhteisiin (*loving*) sekä itsensä toteuttamiseen (*being*) liittyvien perustarpeiden tyydyttymisestä. Myöhemmin Allardt (1993) sekä kestävän hyvinvoinnin tutkijat Helne ja Hirvilammi (2015) ovat täydentäneet jaottelua mielekkään ja vastuullisen tekemisen (*doing*) ulottuvuudella. Kestävän hyvinvoinnin tutkijat ovat korostaneet myös ymmärrystä ihmisten suhteesta luontoon ja muihin eliölajeihin osana kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Hyvinvointia koskevaan keskusteluun ja tutkimukseen on vaikuttanut vahvasti myös Nobel-palkittu taloustieteilijä Amartya Sen (1993), joka on esittänyt yhdistelmäteorioille vaihtoehtoisen näkökulman – niin sanotun kolmannen tien resurssipohjaisen hyvinvointikäsitteen ja koetun hyvinvoinnin välissä. Senin toimintamahdollisuuksien teoria (*capability theory*) suuntaa huomion ihmisten tosiasiallisiin mahdollisuuksiin hyödyntää käytettävissä olevia resursseja ja saavuttaa itselle keskeisiä hyvinvoinnin päämääriä. Näkökulma tulee lähelle *arjen hyvinvointia*, jossa tarkastelun keskiössä ovat arjen toiminnot, tarpeiden tyydyttyminen arjessa ja arjen sujuvuus. Arjen hyvinvoinnin tutkimus kohdistaa katseen siihen, kuinka yhteiskunnalliset rakenteet, paikalliset elinolosuhteet sekä ihmisten henkilökohtaiset resurssit ja toimintakyky tukevat hyvinvoinnin konkretisoitumista arjessa. Tämän selvittäminen edellyttää ihmisten omien näkemysten ja kokemusten tutkimusta. (Veenhoven 2000; Raijas 2011.) Arjella tarkoitetaan tässä ansiotyöstä tai opiskelusta, kotielämästä, harrastuksista ja sosiaalisista suhteista muodostuvaa kokonaisuutta.

Artikkelissa hyödynnetään edellä kuvattuja toisiaan täydentäviä hyvinvointiteoreettisia työkaluja. Yhtäältä maaseudun naisten kokemuksia hyvinvointia vahvistavista ja murentavista tekijöistä peilataan suhteessa hyvinvoinnin *having-loving-being-doing* -määrittelyyn ja kansalliseen hyvinvointitiedon keräämiseen. Toisaalta aineiston analyysissä hyödynnetään arjen

hyvinvoinnin viitekehystä tarkastelemalla, kuinka koettu hyvinvointi kytkeytyy yhteiskunnallisiin rakenteisiin, paikalliseen elinympäristöön ja henkilökohtaisiin resursseihin.

Aineisto ja menetelmät

Koettua hyvinvointia vahvistavia ja murentavia tekijöitä analysoidaan vuonna 2018 toteutetun valtakunnallisen Maaseudun arki -kirjoituskilpailun¹ aineiston pohjalta. Kilpailulla kerättiin tietoa maaseudun arjesta, hyvinvoinnin ulottuvuuksista, palveluiden toimivuudesta ja niiden kehittämistarpeista tutkimuskäyttöön sekä maaseutupolitiikan tietotarpeisiin.

Kirjoituskutsua välitettiin mediatiedotteen ja sosiaalisen median avulla². Kirjoituskutsussa kirjoittajia pyydettiin kertomaan ”*Millaista on elämä suomalaisella maaseudulla? Mistä hyvinvointi sekä hyvä ja turvallinen arki rakentuvat? Miten maaseutu asuinympäristönä vastaa näihin edellytyksiin? Miten maaseudun elinympäristöihin kytkeytyvät tekijät kuten luonto, sijainti ja yhteydet, palvelu- ja työpaikkarakenne ja yhteisöllisyyden muodot vaikuttavat arkesi kulkuun ja omaan käsitykseeni hyvästä elämästä? Kerro kuvin tai sanoin, millaista on asua ja elää maaseudulla.*”

Kirjoittamisen tulokulma ei ollut tarkasti rajattu vaan ihmiset saivat kirjoittaa tärkeäksi kokemastaan näkökulmasta. Myös ajallinen perspektiivi oli avoin. Kirjoittajat saivat joko laatia pitkän aikavälin kertomuksen tai kuvata yhtä päivää maaseudulla. Kilpailuun oli mahdollista osallistua myös videoin tai kuvin – piirtämällä, valokuvaamalla tai YouTube-videoilla. Saatu kuvamateriaali on kuitenkin rajattu tämän tarkastelun ulkopuolelle. Koska kirjoituskilpailulla oli tutkimusaineiston keräämisen ohella myös yhteiskunnalliseen tietotarpeeseen ja poliittiseen vaikuttamiseen liittyviä tavoitteita, on oletettavaa, että aineistossa korostuvat puheenvuorot, joissa on haluttu nostaa esiin epäkohtia tai kehittämisedotuksia. Toisaalta aineiston vahvuudeksi voi nähdä juuri sen, että tätä

1 Kirjoituskilpailun järjestivät yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitos, Maaseutupolitiikan neuvoston Kansalaistoiminta ja hyvinvointi -verkosto ja Suomen Kylät ry.

2 Kirjoituskutsua välitettiin UEF viestinnän kautta valtakunnan eri medioihin. Muun muassa Pohjois-Karjalassa ilmestyvä sanomalehti *Karjalainen* julkaisi kirjoituskilpailusta artikkelin. Sosiaalisen median päätiedotuskanavat olivat maaseutupolitiikka.fi ja suomenkylat.fi. Kirjoituskutsua edelleenvälitettiin Facebookissa ja Twitterissä.

Taulukko 1. Eri ikäryhmiin kuuluvat kirjoittajat asuinmaakunnan ja aluetyypin mukaan.

	Nuoret / alle 29 v.	30-64 v.	65 v. täyttäneet	Ikä ei tiedossa
Vastaajien asuinmaakunnat	Pirkanmaa 1 Etelä-Savo 1	Pohjois-Karjala 8 Uusimaa 2 Etelä-Pohjanmaa 1 Etelä-Savo 1 Pirkanmaa 1	Etelä-Karjala 1 Kanta-Häme 1 Ei tiedossa 3	Pohjois-Karjala 2 Ei tiedossa 3
Vastaukset aluetyypeittäin	Kaupunki 1 ⁴ Ydinmaaseutu 1	Kaupungin läheinen 2 Ydinmaaseutu 3 Harvaan asuttu maaseutu 7 Ei tiedossa 1	Kaupungin läheinen 1 Harvaan asuttu maaseutu 1 Ei tiedossa 3	Ydinmaaseutu 1 harvaan asuttu maaseutu 1 Ei tiedossa 3
Yhteensä	2	13	5	5

kautta äänensä ovat saaneet kuuluviin ehkä juuri ne, jotka muutoin eivät koe tulevansa kuulluiksi.

Tämän artikkelin empiirinen aineisto koostuu 25 kirjoituksesta³, joissa maaseudun naiset kertovat arjestaan. Kilpailuun osallistui lisäksi kolme miestä, mutta olemme jättäneet nämä kirjoitukset tutkimuksen ulkopuolelle, koska emme pitäneet määrää tutkimuksellisesti riittävänä. Keskitymme näin tarkastelemaan koettua hyvinvointia maaseudun arjessa vain naisten näkökulmasta. Kirjoittajien ikä vaihtelee 17 vuodesta 85 vuoteen, enemmistö on työssäkäyviä naisia. Valtaosa kirjoittajista on Itä-Suomesta ja harvaan asutulta maaseudulta (Taulukko 1).

Tutkimuksen metodologinen lähestymistapa on laadullinen, kokemusta tarkasteleva ja ymmärtämään pyrkivä (Eskola & Suoranta 1998, 10–12). Kirjoituskilpailun tekstit nähdään kirjoittajien kokemustietona arjen hyvinvoinnista, jota pyritään ymmärtämään osana hyvinvointiteoreettista keskustelua. Analyysi on toteutettu aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä lukemalla kirjoitukset useaan kertaan läpi ja teemoittelemalla niissä korostuvat hyvinvoinnin ulottuvuudet hyvinvointia tukeviin ja hyvinvointia murentaviin, ja edelleen näiden alateemoihin. Sisällönanalyysin mukaisesti tutkimusaineistoa on käsitelty redusoinnin (tiivistämisen),

3 Yhteensä 59 sivua analysoitavaa tekstiä, pääosin koneella kirjoitettuja sähköpostitse toimitettuja, mutta myös käsin kirjoitettuja postitse lähetettyjä tekstejä.

klusteroinnin (ryhmittelyn) ja abstrahoinnin avulla (Tuomi & Sarajärvi 2013, 108–113).

Koetut hyvinvoinnin lähteet maaseudun arjessa

Olemme luokitelleet Maaseudun arki -kirjoituskilpailun teksteissä esiintyvät koettua hyvinvointia vahvistavat tekijät neljään pääteemaan. Näitä ovat luonnonympäristö, yhteisöllisyys, paikan merkitys ja itsensä toteuttaminen. Käsitlemme seuraavassa yksityiskohtaisemmin näiden sisältöjä. Käytämme esityksemme havainnollistamiseksi suoria sitaatteja kirjoitelmista. Näistä käy ilmi kirjoittajan ikä ja asuttava aluetyyppi, mikäli se on tiedossa.

Luonto, tila ja rauha

Hyvinvointitutkimuksessa uutena tulokkaana on tunnistettu mittaamista pakeneva henkisyys – näkökulma, joka korostaa läsnäolon, kiireettömyyden ja luontosuhteen merkitystä (Kajanoja 2014). Myös kirjoituskilpailuteksteissä luonto, sen äänimaisema ja eläimet näyttäytyvät tärkeänä osana koettuun hyvinvointiin liittyvää kerrontaa. Tila, rauha ja luonnonläheisyys koetaan tärkeinä, sekä omaa että lasten elämää tasapainottavina ja mieltä rauhoittavina asioina. Kokemukset tukevat myös aiemmissa kirjoituskilpailuihin pohjautuvissa tutkimuksissa (esim. Lauren 2009; Yli-Viikari & Lilja 2016) esiin nousseita havaintoja, joiden mukaan luontoympäristö ja luontosuhde ovat merkittäviä hyvinvointiresursseja.

”Meillä on hyvä olla täällä. Olemme onnekkaita, että meillä on töitä täällä, että voimme asua maaseudulla. Maaseudun miljöö rauhoittaa mieltä.” (Maiju, 51, harvaan asuttu maaseutu)

”Kaupunkilaistuttavamme kyllä hiukan kauhistelivat sitä, kuinka olimme muuttamassa pääkaupunkiseudulta synkimpään Sydän-Hämeeseen. En osannut itse kantaa tästä huolta, tärkeintä oli se, että koti ja sen lähiympäristö vaikuttivat siltä mitä olimme vailla; tilaa, rauhaa ja luonnonläheisyyttä.” (Marjo, 54, ydinmaaseutu)

”Lapsille tämä luonnon keskellä asuminen on varmasti paras vaihtoehto. Enkä usko, että tätä metsien ja järvien tuomaa mielenrauhaa voi korvata millään kaupungissa.” (Sinikka, 33, harvaan asuttu maaseutu)

4 Maantieteellisesti laaja maaseutumainen kaupunki. Kuntapohjainen aluetyypittely ei anna aina tarkkaa kuvaa todellisesta elinympäristöstä. Kunnan sisällä voi olla hyvin monimuotoisesti eri aluetyypittelyjä. Luokittelu tehdään hallitsevan aluetyypin mukaan.

Kirjoitukset ovat linjassa myös maaseudun vetovoimatekijöitä kartoittaneiden tutkimusten kanssa. Maaseudun asukkaista peräti 95 prosenttia pitää luontoa paikkakuntansa keskeisenä vetovoimatekijänä (Sillanpää & Ålander 2017, 45).

Paikallisyhteisöllisyys

Naisten kertomuksissa korostuu niin ikään sosiaalisten suhteiden, luottamusrakenteiden ja yhteisöllisyyden tärkeä merkitys arjen hyvinvoinnin rakentumisessa. Maaseutupaikkakunnilla ihmisten kerrotaan edelleen pitkälti tuntevan toisensa. Tuttuus luo turvaa ja toisaalta tietoisuus ihmisten erilaisesta osaamista avaa mahdollisuuksia vastavuoroiselle auttamiselle. Naapuriapu, yhteisöllisyys ja vastavuoroisuus sanoitetaan tärkeäksi yhteisötason resurssiksi, joka tukee subjektiivista hyvinvointia.

”Ihmiset tuntevat toisensa ja luottamus ja jonkinlainen lähimmäisenrakkaus ovat läsnä arjessa. Ihmisen juuret kasvavat syvälle, kun hän saa olla omassa tutussa ja hyväksyvässä ympäristössään pitkään. Lähellä asuvat ovat osa sitä yhteenkuuluvaisuutta, mitä ihminen hyvinvoinnilleen tarvitsee. Sitä maaseutu parhaimmillaan antaa.” (Ritva)

”Tämänkokoisella paikkakunnalla tutustuu helposti ihmisiin. Olen saanut täältä ystäviä. Tapaamme esim. saunoen yhdessä. Olen sosiaalinen. Kun yksi lapsistamme kuoli tapaturmaisesti, ihmiset tukivat. Saimme kortteja ja kukkia ja konkreettista apua suruaikaan. Yhteisö tuki.” (Maiju, 51, harvaan asuttu maaseutu)

”Maaseudulla hyvät naapurisuhteet ovat iso asia. Kun naapurisuhteet ja kyläläisten yhteishenki on kunnossa on myöskin alueella mukava asua. Kaupasta paikallinen voi usein ostaa ruokaa velaksi, näin saa syötävää vaikka rahatilanne olisikin hetkellisesti huono. Kaikki auttavat toisiaan omien voimiensa ja kykyjensä mukaan ja monia asioita saadaan talkoolla aikaan. Koska kaikki tuntevat toisensa ja tietävät mitä kukakin osaa, tietää aina kenelle hätätilassa kannattaa soittaa. Toki tämä on mahdollista vain jos suhteet ovat kunnossa ja yhteisö toimii.” (Sanna)

Myös Allardt (1976, 42–46) on korostanut hyvinvointiteoriassaan ihmisen tarvetta kokea yhteisyyttä, tarvetta kuulua sosiaalisten suhteiden verkostoon (loving). Allardtin teoriassa yhteisyyssuhteilla tarkoitetaan paitsi perhe- ja ystävyysuhteita myös laajempaa sosiaalista yhteenkuuluvuutta paikallisyhteisöön, jolloin paikallisyhteisyys voi muodostua tärkeäksi yhteistoiminnan kautta rakentuvaksi resurssiksi. Näkökulma korostuu maaseudun naisten arkikertomuksissa, joissa yhteisön tuki, keskinäinen huolenpito ja näiden vaikutus turvallisuuden tunteeseen kuvataan tärkeänä osana koettua hyvinvointia. Kansallisissa hyvinvointi-indikaattoreissa

(vrt. Karvonen 2019) ei kuitenkaan tarkastella sosiaalisten suhteiden osalta tämän kaltaisia asioita vaan tietoa kerätään yksinäisyyden kokemuksista sekä vanhempien ja lasten välisistä vuorovaikutussuhteista. Niin ikään osallisuuden indikaattorit mittaavat aktiivista osallistumista järjestötoimintaan, minkä ohella maaseudulla korostuu myös laajemmin osallistuminen yhteisön toimintaan.

Juuret ja paikan kokemus

Paikka ja oman kodin historia vaikuttavat hyvinvoinnin kokemukseen. Paikan tuttuus, juuret ja kokemus siitä, että kuuluu johonkin ja on osa suvun tarinaa ja sukupolvien jatkumoa, koetaan merkitykselliseksi. Moni naisista kokee maaseudun tärkeäksi osaksi identiteettiään. Myös Allardt (1976, 46–49) on korostanut, että hyvinvoinnin being-ulottuvuuteen (itsensä toteuttaminen) liittyy kiinteästi identiteetin muodostaminen ja sen ylläpitäminen. Paikallisuus ei ole vain fyysistä sijaintia vaan paikallisuuden tunnetta ja merkitysrakenteiden kollektiivista jakamista tietyssä paikassa (vrt. Knuuttila ym. 2006).

”Kuinka minä tämän kotini voisin jättää? Koko täysinäisen elämän paikan. Jos mihin silmät luo, kaikki koskettaa.” (Elsi, 85)

”Täällä emme ole juurettomia, elämää on mielekkäämpi elää lähellä kotiseutuja ystävien ympäröimänä.” (Riina, harvaan asuttu maaseutu)

”Olen juurtunut tänne. Ukkinen ja isoukkini ovat raivanneet nämä pellot. Vanhempani ja isovanhempani ovat raataneet tämän paikan eteen. Tällä tilalla on ollut asutusta 1600-luvulta lähtien. Minä tunnen lähimetsät ja järven, seuraan lintuja ja kasveja, sienestän, marjastan ja vähän kalastankin. Minulla on kasvimaata, marjapensaita, omenapuita ja muutama kana. Harrastan lukemista ja käsitöitä. Nautin tästä rauhasta, – viihdyn asumattomilla seuduilla ja tarvitsen ison reviirin.” (Päivikki)

Kiinnittyminen paikkaan, ihmisen ja paikan väliset tiedon ja tunteen siteet, on todettu seikaksi, jonka ihmiset usein tunnistavat oman hyvinvointinsa osatekijäksi (Scannell & Gifford 2017). Paikkasuhde lisää monella tavalla ihmisten kokemaa hyvinvointia; yksilöt liittyvät sen muun muassa rentoutumiseen ja henkiseen tasapainoon. Paikkasuhdetta ei kuitenkaan pääsääntöisesti sisällytetä hyvinvointia koskevaan tarkasteluun.

Mielekkäs tekeminen, puuhastelu

Kirjoituksissa korostetaan maaseutuelämän vapautta ja mahdollisuuksia mielekkääseen puuhasteluun. Koti, pihapiiri ja ympäröivä luonto tarjoavat erilaisia fyysisen tekemisen mahdollisuuksia ja vastapainoa ansiotyölle. Arjen askareet kuten polttopuiden teko ja uunin lämmittäminen tai luonnossa liikkuminen marjastaen, sienestäen, kalastaen ja metsästäten koetaan mielekkääksi ja itselle tärkeäksi tekemiseksi. Arkinen uusintava toiminta ja luontosuhteeseen kytkeytyvät harrastukset sanallistuvat osaksi koettua hyvinvointia. Mahdollisuus mielekkääseen vapaa-aikaan ja harrastuksiin varsinaisen työn ulkopuolella kuvastaa ihmisen tarvetta itsensä toteuttamiseen (being) (Allardt 1976, 46–49).

”Arjen pienet askareet; ruohonleikkuu, lumityöt, polttopuiden teko, rikkaruohojen kuopsuttelu, uunien lämmitys, haravointi ja pikkuremontointi vievät mennessään, ja huuhtovat työhuolet ja muut murheet nopeasti pois mielestä. Mitä monimutkaisemmaksi maailma on muuttunut, sen paremmat kiksit tuntuu saavan niistä pienistä, yksinkertaisista käytännön asioista; kaakeliuunin lämpöinen kylki tai uuden kantarellipaikan löytyminen lämmittävät ihan toisella tavalla kuin peukutus Facebookissa. Kesäaamun pikaisella puutarhakierroksella toivoisi ajan pysähtyvän, ettei tarvitsisi lähteä minnekään.” (Marjo, 54, ydinmaaseutu)

”Luonto tarjoaa marjat, vesistöt kalat, metsä riistan. Vaivaa täytyy vain nähdä ja siitä se arjen mielekkäisyys koostuu.” (Kaisa, 64, harvaanasuttu maaseutu)

Edellä esitellyt koetun hyvinvoinnin lähteet ovat maaseudun naisten itse määrittelemiä arjen hyvinvoinnin kannalta merkityksellisiä asioita. Nämä kiinnittyvät osin Allardt (1976) hyvinvointiteorian loving ja being -ulottuvuuksiin. Yhteisöllisyys ja mahdollisuudet mielekkääseen tekemiseen koetaan asioiksi, jotka tuottavat hyvinvointia. Näiden lisäksi kertomuksissa painottuvat vahvasti myös luonnon ja paikkasuhteen hyvinvointia tukevat merkitykset. Erityisesti kestävän hyvinvoinnin tutkijat (Helne & Hirvilampi 2015) ovat korostaneet niin ikään luonnon ja hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä osana merkityksellisiä suhteita (loving). Myös viimeaikaisissa väitöskirjoissa on nostettu esiin luonnonläheisen elämänmuodon hyvinvointivaikutukset (esim. Wiens 2018; Bodman 2019).

Hyvinvoinnin murtumat

Pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen perinteeseen kuuluu hyvinvoinnin käänntöpuolen eli huono-osaisuuden tutkimus (Martela 2018; Karvonen 2019). Olemme tunnistanee ja luokitelleet Maaseudun arki

-kirjoituskilpailun teksteistä nousevat hyvinvoinnin murtumat elinoloja, eriarvoisuutta ja yhteiskunnallista osallisuutta koskeviin teemoihin, joita käsittelemme seuraavissa alaluvuissa tarkemmin.

Koetut elinolojen puutteet – lähipalvelut, infrastruktuuri, saavutettavuus

Maaseudun arkeen – sen sujumiseen ja siinä selviytymiseen – liittyvät keskeisesti kysymykset palveluista, infrastruktuurista ja saavutettavuudesta. Hyvinvointia ja arjen sujuvuutta heikentävinä tekijöinä nimetään useissa kirjoituksissa lähipalvelujen puute, pitkät välimatkat ja kulkemisen haasteet (vrt. Hämeenaho 2014). Palvelujen saavuttamisen ja arjen toimintojen kuten työssä käynnin, kauppatarkkojen ja pankissa asioinnin kuvataan edellyttävän kulkemista usein pitkiäkin matkoja ja lähes poikkeuksetta oman auton käyttöä. Kerrotaan, että julkista liikennettä ei juurikaan ole – tai jos on, eivät aikataulut välttämättä palvele liikkumisen ja asioinnin tarpeita. Autottomien apuna ovat kutsutaksiperiaatteella tilattavat kimpakyydit ja naapuriapu.

”Asumme viiden alle 10-vuotiaan pojan kanssa mieheni kotitilalla. Matkaa kouluun on 10 km, kauppaan ja terveyskeskukseen 13 km, naapuriin 0,5 km ja yleisen tien varteen 1,2 km. Julkista liikennettä ei ole.” (Riina, harvaan asuttu maaseutu)

”Lähimpään kauppaan on matkaa 17 km. Julkisilla en pääse töihin, koska vuoroja ei juurikaan ole tarjolla ja lapsetkin on kuljetettava hoitoon.” (Sinikka, 33, harvaan asuttu maaseutu)

”Lähin ruokakauppa on 40 kilometrin päässä. Säännöllistä linja-autoyhteyttä ei enää ole vaan kimpakyyti kulkee torstaisin. Kyyti pitää muistaa tilata edellisenä päivänä klo 16-18 välillä, ei voi spontaanisti lähteä keskustaan. Kimpakyyti on keskustassa 8.00-8.30 välillä ja asiointiaikaa on neljä tuntia. Ainoa pankin konttori on avoinna ma, ke ja pe 10-13 käteisen nostamista varten, muita asioita varten pitää varata aika. Pankista ei voi käydä nostamassa rahaa, koska kimpakyyti kulkee torstaina eikä pankki anna silloin käteistä. Oma autoa tarvitsee asioimiseen ja kyytiä tarjotaan autottomille naapureille.” (Kaisa, 64, harvaan asuttu maaseutu)

Perheelliset ja työssäkäyvät naiset kuvaavat, miten heidän tapauksessaan lasten päivähoito ja koulukäynti määrittävät arkea ja sen sujuvuutta. Vaikeudet lasten päivähoidon järjestymisessä voivat tarkoittaa merkittävää ylimääräistä päivittäistä kulkemista. Eräs nainen kuvaa, kuinka kulkemisen haasteet ovat johtaneet tilanteeseen, jossa perhe on joutunut tekemään työelämää koskevia muutoksia perheen jaksamiseksi. Myös Hämeenahon (2012) tutkimus on nostanut esiin vaikeudet lasten päivähoitopalvelujen

saavutettavuudessa ja tähän liittyvät kokemukset julkisen palvelujärjestelmän toimimattomuudesta maaseudulla.

”Lasten päivähoito on [kunnassa] – haasteellista. [Kunta] on maantieteellisesti laaja, ja valitettavasti päivähoito - kuten moni muukin kunnan palvelu - on keskitetty kylälle. Päiväkoteja on kaksi, molemmat ääriään myöten täynnä, perhepäivähoidot kolme, joista kaksi on piakkoin eläköitymässä eikä jatkajia palkata. – Me [kunnan] pohjoispäässä olemme olleet ilman lastenhoitomahdollisuutta yli viisi vuotta. – Meidän lastemme hoitopaikka on [kuntakeskuksessa], mikä tarkoitti käytännössä sitä, että mieheni ajoi aamulla lapset hoitoon, palasi kotiin tekemään omaa työtään, ja minä ajojin työn jälkeen hakemaan lapset hoidosta ja sieltä kotiin, yhteensä 80 km/päivä ylimääräistä ajoa lasten päivähoiton vuoksi. Neljä kuukautta jaksoimme tätä rallia, mutta lopulta minun oli pakko vaihtaa tilapäisesti työpis-tettä –, ettei tarvitsisi ajaa ”turhaan” eikä pitkittää lasten hoitopäivää.” (Sinikka, 33, harvaan asuttu maaseutu)

Kirjoituksissa kuvataan, kuinka koettua arjen hyvinvointia koettelevat myös lasten koulumatkat. Niihin kuluu paljon aikaa, minkä kerrotaan heijastuvan lasten jaksamiseen ja aiheuttavan huolta vanhemmissa. Koulumatkoihin kuluvan ajan kerrotaan vaikuttavan myös lasten ystävyys-suhteisiin ja mahdollisuuksiin viettää mielekästä vapaa-aikaa (vrt. Allardt 1976, 42–49 hyvinvointiteorian *loving ja being* -ulottuvuudet). Ala-asteikäisten lasten pitkät kävelymatkat maanteitä pitkin yhteiskuljetuspysäkeille, erityisesti talvipimeällä, murentavat myös koettua arjen turvaa eli naisten kokemaa turvallisuuden tunnetta.

”Neljän tunnin koulupäivän jälkeen hän istuu viidennen tunnin bussissa. 70 kilometriä mutkittelevia hiekkateitä väsyttäisi aikuisenkin, saati 7-vuotiaan.” (Paula)

”Lukiolaistyttären koulumatkat vievät odottamisineen paljon aikaa. Bussi pysähtyy lähimmällä pysäkillä kolmen kilometrin päässä kotoa klo 6.55. – Paluukyyti pysähtyy neljän kilometrin päässä kotoa klo 16.45. – Yritämme mahdollisuuksiemme mukaan kuljettaa tyttöä linja-autolle ja takaisin autolla, kun päivät läksyneen ovat muutenkin kohtuuttoman pitkiä. Kaverit asuvat keskustassa, joten tapaamiset heidän kanssaan ovat vanhempien kuljetusten varassa. Hän odottaa kovasti ajokortti-ikää. Harrastuksille ei juurikaan jää aikaa, kun koulumatkoihin odotuksineen kuluu yli kaksi tuntia päivässä.” (Päivikki)

Kertomukset kuvastavat hyvin palvelujen järjestämisen haasteita harvaan asutulla maaseudulla. Valitessaan asuinpaikaksi maaseudun ihminen kuitenkin todennäköisesti tiedostaa ja hyväksyy palvelujen sijaitsemisen etäämmällä. Tällöin kyse on ihmisten vapaaehtoisista elämänpoliittisista valinnoista (Giddens 1991, 215). Toisaalta voidaan kysyä, missä määrin voidaan edellyttää, että ihmiset kykenevät arvioimaan ja reagoimaan

nopeallakin aikataululla yhteiskunnassa tapahtuviin rakenteellisiin muutoksiin.

Ikäihmisten kohdalla hyvinvoinnin murtumina kirjoituksissa korostuvat turvattomuuden tunne ja pelko tarvittavan hoivan puutteesta. Kerrotaan, että kotihoitoa ei ole saatavilla etäälle iltaisin ja viikonloppuisin ja tämä luo huolta arjessa selviytymisestä. Julkisen palvelujärjestelmän aukkoja paikataan läheishoivalla. Terveempi puoliso auttaa toista.

”Jos tarvitsee [maakunnallisen sote-organisaation] kotihoidon palvelua, sitä ei ole viikonloppuisin eikä iltaisin tarjolla. Tämä on minulle yksi kauhukuva ajasta, jolloin tarvitsee kotihoidon apua niin sitä ei tänne saa muuta kuin ma-pe päiväsaikaan.” (Kaisa, 64, harvaan asuttu maaseutu)

”Kylän väestö vanhenee. Pariskunnat yrittävät pärjätä mahdollisimman pitkään keskenään, ja terveempi auttaa toista.” (Pauliina, eläkeläinen)

Hoivapolitiikan ja ikääntymisen tutkija Teppo Kröger tutkimusryhmiineen (2019) kuvaa avun riittämättömyyttä hoivaköyhyydeksi. Hän pitää hoivaköyhyyttä koskevan tutkimuksen heikkoutena kattavan kansallisen aineiston puutetta ja erityisesti maaseutualueiden jäämistä tutkimusten ulkopuolelle. Hoivaköyhyyden maaseutu-ulottuvuudesta on tämän tutkimuksen ohella joitakin tutkimuksellisia viitteitä. Esimerkiksi Tedren ja Pulkkinen (2010) tutkimus paljastaa vanhustenhuollossa olevan kirjoittamattomia käytäntöjä sille, miten paljon apua voidaan tai halutaan keskustaaajamista etäällä asuville antaa. Hoivaköyhyyden erityinen maaseutu-ulottuvuus kaipaa kuitenkin tarkempaa tutkimusta.

Arjen sujuvuutta ja koettua hyvinvointia murentavina tekijöinä esiin nostetaan aineistossamme myös infrastruktuurin puutteet ja toimimattomuus. Teiden huono kunto ja puutteellinen ylläpito – erityisesti talvikeleillä aurauksen ja hiekotuksen viivästyminen tai puuttuminen – vaikuttavat maaseudun naisten jokapäiväiseen elämään: työssäkäyntiin, koulunkäyntiin ja liikkumisen ohella laajemmin myös turvallisuuden tunteeseen.

”Lumimyräkän aikaan mietin jo illalla, että miten pääsen aamulla autolla töihin, koska tietä ei varmasti ajeta ennen töihin lähtöä.” (Ritva)

”Maalla ei ole varaa sairastua, tai varsinkaan saada sairaskohtausta. Sairaalaan saattaa olla yli tunnin matka ja viikonloppuisin saattaa sekin palvelu olla siirrettynä vielä isompaan kaupunkiin vähän pidemmälle. Ambulanssin tulo vie helposti tunnin ja talvela voi olla, ettei se pääse edes perille, kun tietä ei oltukaan aurattu. Täällä kaikkien on asennoiduttava siihen, että jos jotain käy niin en ehkä selviä sairaalaan asti.” (Sanna)

Esiin nostetaan, että auraamattomat tiet voivat heikentää elintärkeiden palvelujen kuten ensihoidon perille pääsyä. Yhtälöä vaikeuttaa myös se, että ensihoidon palvelutasopäätös eli asetettu tavoittamis aika on heikoin juuri haja-asutusalueella (STM 2017).

Eriarvoisuuden kokemukset

Hyvinvoinnin käänköpuolen eli huono-osaisuuden tarkastelussa keskitytään usein tulotasoon, köyhyyteen tai yksinäisyyteen (esim. Ohisalo 2017). Maaseudun naisten arkikertomuksissa eriarvoisuuden kokemukset kytkeytyvät näiden sijaan kysymyksiin alueellisesta eriarvoisuudesta ja ihmisten tasavertaisesta kohtelusta sekä kokemuksiin yhtäläisistä mahdollisuuksista ja oikeuksista saada tarvittavia palveluja.

”Nykyisin jopa lainsäädännöllisin keinoin vaikeutetaan elämistä maaseudulla, esim. teiden kunnossapito, juna- ja bussiyhteydet, sote-uudistus, tietotekniset muutokset virastoissa ja pankeissa, taksiliikenteen uudelleenjärjestelyt, valtion virastojen siirtäminen kaupunkiin, koulutuspaikkojen lopettaminen. Epäkohtia voisi luetella vaikka kuinka paljon. Maaseudulla asuva väestö osallistuu yhteiskunnan ylläpitämiseen samalla tavalla kaupungissa asuvien kanssa, veroja maksetaan niin palkkatuloista kuin eläkkeistäkin. Vakuutukset, käyttömaksut, energian siirtokustannukset ym. hinnoitellaan samalla taksalla asuinpaikasta riippumatta. Maaseudulla ei kuitenkaan ole tarjolla samanlaisia palveluita kuin kaupungeissa. Ihmisten tasavertaisen kohtelun nimissä on taattava myös vastinetta maksetuille rahoille.” (Eija, harvaan asuttu maaseutu)

Erityisesti kuntaliitosalueilla asuvat kokevat menettäneensä peruspalveluja suhteettoman paljon. Heidän mukaansa päätöksentekijöiltä puuttuu ymmärrystä maaseutualueiden arjesta. Naiset kokevat, ettei liitosalueille pyritä luomaan yhtäläisiä edellytyksiä hyvään asuinympäristöön ja elämään. Kehittämistoimien ja aluekehitysrahojen koetaan kohdentuvan liiaksi kaupunkikeskuksiin ja kohteisiin, joiden rahoittaminen nähdään toissijaisena peruspalveluihin kuten kouluihin ja terveydenhuoltoon nähden.

”Ennen kuntaliitosta meillä oli oma terveysasema, kunnantalo, sosiaalitoimistot, ja asiat jotka päätettiin, hyödyttivät kuntalaisia. Kuntaliitoksen jälkeen terveydenhuoltoa ei enää ole, asiat pitää hoitaa kaupungissa kymmenien kilometrien päässä. Maaseudun kehitysavustuksia käytetään esikaupunkialueiden hankkeisiin, kaupunkilaisille tuotetaan enemmän palveluja verovaroin ja maaseudulta samalla viedään niitä pois.” (Sanna)

”Keskittämisiä on perusteltu asukkaiden vähenemisellä, toiminnan laadulla tai rahalla. Koen, että raha on se todellinen syy. – Suunnitelmissa on, että täältä poistettaisiin terveyskeskuksesta vuodeosasto ja hammashoito. Molemmat olisivat tärkeitä. – Kyse on ihmisarvosta ja elämän laadusta. – Olen surullinen siitä, että tällaisia peruspalveluita halutaan heikentää täällä. Mielestäni koulut ja terveyspalvelut kuuluvat olla lähellä, että asukkaiden on hyvä elää myös maaseudulla. Lapset, eläkeläiset ja sellaiset, jotka eivät voi itse esimerkiksi kulkea henkilöautolla, tarvitsevat laadukkaat palvelut lähellä. Puuttuuko asioita valmistelevilta ja päättäviltä ihmisiltä ymmärrys elämästä? Ja puuttuuko heiltä sydän? Elämme korkeassa elintasossa ja meillä on yhteistä rahaa. Laitetaanko se ensin tärkeimpiin? Ihmetyttää, kun luen esimerkiksi, että kantakaupunkiin tarvitaan vielä lisää siltoja tai vielä lisää kalliita, muttei aina kauniita, liikenneympyrätaideteoksia, että onko ensin hoidettu hyvin koulut ja terveydenhoito. Kyllä tässä tarvittaisiin sekä virkamiehille että päättäjille viisautta nähdä kokonaisuus ja nähdä asukkaat. Meillä on mahdollisuus tehdä hyvin, rahaa on. Onko arvot kohdillaan? Kenellä pitäisi olla se kokonaisnäkemys? Olen pettynyt monesti, kun joku korkeassa asemassa oleva johtaja on käynyt –. He puhuvat taitavasti ja kertovat, että pyrimme tekemään mahdollisimman hyvin, mutta rahaa on vähän ja asukkaat vähenevät. Asenne on pessimistinen. Ikään kuin suunnitellaan sitä kuihtuvaa tulevaisuutta, kun sen sijaan pitäisikin olla kannustamassa ja rakentamassa hyvää asuinseutua. Aivan kuin manattaisiin kuolemaan.” (Maiju, 51, harvaan asuttu maaseutu)

Kirjoituksissa avataan syrjäisyyden kokemusta osana arkea useassa merkityksessä. Sillä viitataan yhtäältä kokemuksiin syrjäytymisestä julkisista palveluista ja päätöksenteosta. Toisaalta teksteissä viitataan myös symbolisen syrjäisyyden kokemuksiin. Kirjoittajat toteavat, että elämistä määrittää kokemus syrjässä olemisesta, jota päätöksenteon etäännyminen ihmisten arjesta vahvistaa. Myös käytettyjen käsitteiden, kuten puheen liitoskunnista, koetaan tuottavan symbolista syrjäisyyttä.

”Kaikki ovat ihan raivona. Kaupunki – johon meidänkin asuinkuntamme on kymmenen vuotta kuulunut – leikkaa taas reuna-alueiden palveluja. Tai emmehän me ole edes oikeasti reunalla, meiltä ruutukaavalle on vain kolmekymmentä kilometriä. Niin sanotussa liitoskunnassa elämistä määrittää kokemus syrjässä olemisesta, sillä arkeamme koskevat päätökset tehdään muualla sellaisten ihmisten toimesta, joilla ei juuri ole kiinnostusta tai ymmärrystä arjestamme. Symbolinen syrjäisyys näkyy myös sanoissa – esimerkiksi juuri puheessa liitoskunnista.” (Anni, 31, harvaan asuttu maaseutu)

Osattomuuden kokemus, kuulluksi tulemisen vaikeus

Koettua hyvinvointia murentavana tekijänä aineistosta nousevat esiin myös kokemukset osattomuudesta omaa arkea ja elämää koskevissa päätöksissä. Kokemukset siitä, etteivät yhteisöt tule kuulluiksi ja huomioi-duiksi kunnallisessa päätöksenteossa murentavat kirjoittajien uskoa

perinteisiin poliittisen vaikuttamisen keinoihin. Voimattomuuden ja turhautumisen kerrotaan purkautuvan uusien vaikuttamiskeinojen etsimisenä. Huomion saamiseksi ja uusien vaikuttamiskanavien löytämiseksi naiset hyödyntävät muun muassa mediaa. He näkevät myös suoran kansalaistoiminnan ja vastarinnan keinoina tulla edes hetkellisesti objektista subjektiksi.

”Koulun vanhempainyhdistys on laatinut asiasta kirjelmän ja ollut yhteydessä ensin päätöksen tekijään ja kun yhteydenotolla ei ollut vaikutusta, on ottanut yhteyttä hyvinvointilautakuntaan. Jos se ei saa muutosta aikaan, otetaan yhteys mediaan. Vastaavia päätöksiä ei tehdä kantakaupungissa eikä tulisi tehdä missään. Tulee olo, että rahansäästön vuoksi kyläkoulussa aiotaan säästää, aivan kuin siellä ei tulisi olla yhtä laadukasta opetusta kuin muualla. Vanhempainyhdistys on vedonnut asiassa lapsen etuun, pedagogiikkaa ja tasapuolisuuteen – Toivon, että kansalaisten aktiivisuus auttaa tässä asiassa. Voiko olla, että kun asiasta päättävät ovat kaukana, heidän on helpompi tehdä huonoja päätöksiä? En tiedä liittykö tämä välimatkaan vai taitamattomuuteen.” (Maiju, 51, harvaan asuttu maaseutu)

”Olemme taas kerran soitelleet kuntapäätäjät ja viranhaltijat läpi, tukkineet valtuutettujen sähköpostit kysymyksillä, osallistuneet kaikkiin mahdollisiin kuulemistilaisuuksiin, tehneet valituksia ja huomautuksia hallintoprosesseista, ehdottaneet muita ratkaisuja, puhuneet alueellisesta yhdenvertaisuudesta, kirjoittaneet mielipidekirjoituksia ja hyödyntäneet kaikki muutkin porvarillisen argumentaation ja perinteisen politiikoinnin keinot. Turhaan. Päätöksiä saa viivästettyä, mutta lopulta millään tekemällämme ei ole vaikutusta päätösten sisältöön. Voimattomuus, turhuus, tyhjyyteen huutaminen. Näitä sanoja käytämme, kun puhumme toisillemme tilanteesta. – Jotain suoraa, anonyymia ja symbolisesti riittävän voimakasta on tehtävä, sillä perinteiset poliittisen vaikuttamisen keinot eivät toimi. – Yhdessä tekemällä voimme ainakin symbolisesti tulla hetkellisesti objektista subjektiksi, vaikka palveluja leikataan.” (Anni, 31, harvaan asuttu maaseutu)

Hyvinvointiteoriassaan Allardt (1976, 39–42) viittaa having-ulottuvuudella hyvinvoinnin aineellisiin ja aineettomiin resursseihin, joita ovat ravinto, terveys, asunto, koulutus ja työllisyys. Maaseudun arjen kontekstissa elintason kytkeytyvinä tarpeina korostuvat arjen toimintojen kannalta välttämättömien palvelujen saatavuus ja saavutettavuus sekä mahdollisuudet liikkumiseen. Arjessa konkretisoituvina hyvinvointia murentavina tekijöinä nostetaan esiin erityisesti kokemukset päivähoidon, koulun, kaupan sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden haasteista. Pitkät etäisyydet ja kulkemisen vaikeudet yhdistettyinä puutteelliseen tai rapautuvaan infrastruktuuriin synnyttävät naisissa myös turvattomuuden tunnetta. Esiin nostetaan lisäksi kokemukset yhteiskunnallisesta ja alueellisesta eriarvoisuudesta, osattomuudesta ja

kuulluksi tulemisen vaikeudesta. Kirjoittajien kokemaa hyvinvointia murentaa se, ettei heillä ole aitoja mahdollisuuksia saavuttaa ja hyödyntää olemassa olevia palveluja. Pitkät etäisyydet vaikeuttavat myös ihmisten mahdollisuuksia tyydyttää yhteisyssuhteisiin (loving) ja itsensä toteuttamiseen (being) kuten harrastuksiin ja poliittiseen osallistumiseen liittyviä tarpeita.

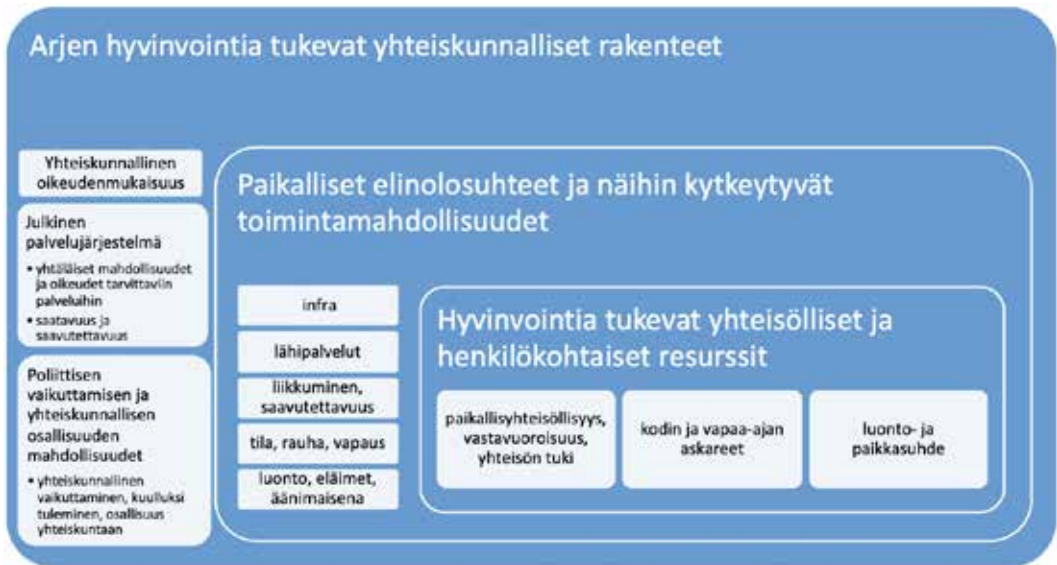
Koettu arjen hyvinvointi maaseutukontekstissa

Olemme tarkastelleet hyvinvoinnin kokemuksellisuutta maaseutualueilla asuvien naisten arjessa. Arjen hyvinvoinnin näkökulma kohdistaa katseen arjen sujuvuuteen ja tarpeiden tyydyttymiseen arjen toiminnoissa. Keskeiseksi tällöin nousee, millaiset puitteet yhteiskunnalliset rakenteet, paikalliset elinolosuhteet sekä ihmisten ja yhteisöjen omat resurssit ja toimintamahdollisuudet tarjoavat hyvinvoinnin konkretisoitumiseen ihmisten arjessa (Sen 1993; Veenhoven 2000; Raijas 2011). Institutionaalisten rakenteiden osalta keskeisenä näyttäytyy julkisen palvelujärjestelmän saavutettavuus sekä kokemukset oikeudenmukaisuudesta ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksista.

Maaseudun naisten kertomuksissa juuri näihin kytkeytyvät suurimmat koetun hyvinvoinnin ja toimintamahdollisuuksien murtumat. Paikallisella tasolla hyvinvoinnin konkretisoitumiseen vaikuttavat puolestaan erityisesti lähipalvelujen saatavuus, infrastruktuurin toimivuus sekä kokemus osallisuudesta omaa elämää ja elinympäristöä koskeviin päätöksiin. Myös näissä koetaan hyvinvointia ja toimintamahdollisuuksia murentavia puutteita. Toisaalta juuri paikalliseen elinympäristöön kytkeytyvien tekijöiden koetaan tarjoavan myös puitteita hyvinvoinnille. Luonto- ja paikkasuhte, yhteisöllisyys sekä maaseutuasuminen kodin ja vapaa-ajan askareineen nimetään tärkeiksi hyvinvoinnin lähteiksi. (Kuva 1.)

Peilattaessa maaseudun naisten kokemuksia hyvinvointia vahvistavista ja murentavista tekijöistä Allardt (1976) hyvinvointiteoriaan, kiinnittyvät hyvinvointia vahvistavat tekijät maaseudulla ennen kaikkea hyvinvoinnin yhteisyssuhteiden (loving) ja itsensä toteuttamisen (being) ulottuvuuksiin. Hyvinvoinnin murtumat liittyvät puolestaan vahvimmin elintasossa (having), mutta myös yhteiskunnallisessa osallisuudessa ja poliittisessa vaikuttamisessa (being) koettuihin puutteisiin. Kertomuksissa esiin nousevan luontosuhteen ja paikkasuhteen merkityksen voi

Kuva 1. Arjen hyvinvoinnin kokemuksellinen rakentuminen maaseutukontekstissa.

puolestaan katsoa kiinnittyvän kestäväen hyvinvoinnin tutkijoiden (Helne & Hirvilampi 2015) korostamaan ymmärrykseen luonnon ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä (loving) sekä pyrkimykseen mielekkääseen ja vastuulliseen toimintaan luonnossa ja lähiyhteisössä (doing).

Johtopäätökset

Kiinnostus koettua hyvinvointia kohtaan on lisääntynyt niin hyvinvointitutkimuksen kuin yhteiskuntapolitiikan kentillä. Arvioitaessa yhteiskunnan tilaa ja kehitystä objektiivisen hyvinvointitiedon rinnalla painoarvoa saa yhä enemmän myös ihmisten kokemuksellinen hyvinvointitieto. Subjektivistista hyvinvointitietoa kerätään erilaisten hyvinvointi-indikaattoreiden ja laadullisten tutkimusten avulla. Indikaattoripohjaisten tutkimusten säännöllinen uusiminen mahdollistaa hyvinvoinnissa tapahtuvien muutosten seuraamisen sekä eri väestöryhmien ja alueiden välisten hyvinvointierojen vertailun.

Kerättävän hyvinvointitiedon puutteena voi kuitenkin pitää sitä, että se kapeuttaa ymmärrystä hyvinvoinnista. Huomio haastaa sekä kehittämään hyvinvoinnin mittareita että paikkaamaan katveita laadullisin tutkimuksin. Kuten tutkimuksemme osoittaa, tilanteessa, jossa ihmiset – tässä tapauksessa maaseudun naiset – saavat itse määritellä hyvinvointinsa

kannalta merkityksellisiä asioita, hyvinvointi määrittyy monimuotoisesti. Aineistosta nousee hyvinvoinnin erilaisia painotuksia ja myös uusia ulottuvuuksia, jotka liittyvät esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin, osallisuuteen sekä luonto- ja paikkasuhteen merkitykseen. Peräänkuulutammekin aiempaa monimuotoisemman hyvinvointitiedon keräämistä siten, että arjen hyvinvoinnin ulottuvuudet ja erilaisissa paikallisissa elinympäristöissä asuvien kansalaisten osallisuus tulevat paremmin huomioiduksi.

Laadullisella hyvinvointitutkimuksella on oma tärkeä paikkansa hyvinvointitutkimuksen kentässä, kun tavoitellaan tarkempaa kuvaa hyvinvointiin liittyvistä ilmiöistä ja yhteiskunnan kehityksestä. Kirjoituskilpailun kaltaisten aineistojen hyödyntämisen etuna on se, että ne mahdollistavat kansalaisten osallistumisen hyvinvoinnin määrittelyä koskevaan keskusteluun ja hyvinvointitiedon tuottamiseen. Käsillä oleva artikkeli on antanut äänensä maaseudun naisille. Tutkimuksen tulokset vahvistavat näkemystä, että hyvinvoinnin kokonaisvaltaisempi ymmärtäminen kaipaa sekä koetun hyvinvoinnin että erilaisiin elinympäristöihin kytkeytyvien hyvinvointikysymysten aktiivisempaa huomioimista.

Lähteet

- Allardt, Erik 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY, Juva.
- Allardt, Erik 1993. Having, loving, being: an alternative to the Swedish model of welfare research. Teoksessa: Nussbaum & Sen (toim.) *The Quality of Life*. Clarendon Press, Oxford. Stockholm.
- Bodman, Ghita 2019. *Leva ett med naturen - "Dammråttor kan man ju ge namn åt om man vill"*. Åbo Akademi University Press.
- Diener, Ed & Robert Biswas-Diener 2002. Will Money Increase Subjective Well-Being? *Social Indicators Research* vol. 57. 119–169.
- Erikson, Robert & Hannu Uusitalo 1987. The Scandinavian approach to welfare research. Teoksessa (toim. In Erikson, Robert, Erik-Jørgen Hansen, Stein Ringen & Hannu Uusitalo: *The Scandinavian Model. Welfare state and welfare research*. Armonk, New York & London: M.E. Sharpe. 177–193.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. *Vastapaino*, Tampere.
- Giddens, Anthony 1991. *Modernity and Self-identity. Self and society in the late modern age*. Polity Press, Cambridge.
- Gough, Ian 2017. *Heat, Greed and Human Need. Climate Change, Capitalism and Sustainable Wellbeing*. Edward Elgar Publishing.
- Haverinen, Riitta & Katja Ilmarinen (toim.) 2008. *Hyvinvoinnin arki maaseudulla. Tekeviä käsiä ja tietoteknologiaa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 3/2008*.
- Heikkilä, Matti, Taina Rintala, Ilpo Airio & Sakari Kainulainen 2001. *Hyvinvointi ja tulevaisuus maalla ja kaupungissa*. Stakes.

- Helne, Tuula & Tuuli Hirvilampi 2015. Wellbeing and sustainability: A relational approach. *Sustainable Development* 23. 167–175.
- Hämeenaho, Pilvi 2014. Hyvinvoinnin verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa. *Etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta*. Tutkimus 129. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hämeenaho, Pilvi 2012. Palvelujen saavutettavuus harvaan asutulla maaseudulla. Esimerkkinä lasten päivähoitopalvelut. *Janus* 20(1). 32–46.
- Islam, Sardar M.N. & Matthew Clarke 2002. The Relationship between Economic Development and Social Welfare: A New Adjusted GDP Measure of Welfare. *Social Indicators Research* vol. 5. 201–228.
- Jaakkola, Eevi 2015. Yhteisöllisyys syrjäisellä maaseudulla asuvien ikäänntyneiden arjessa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 175. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Jokiranta, Harri 2003. Se on miehen elämää. Maaseudulla asuvia miehiä elämäänsä kertomassa. Tampereen yliopisto.
- Kahneman, Daniel & Angus Deaton 2010. High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 107(38) 16489–16493.
- Kainulainen, Sakari 2014a. Mitä uutta kokemuksellisuus tuo hyvinvoinnin käsitteeseen ja käyttöön? Teoksessa (toim. Ari Nieminen & Ari Tarkiainen & Elina Vuorio) *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus*. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 177. 74–94.
- Kainulainen, Sakari 2014b. Raha ja rakkaus hyvinvoinnin lähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014):5. 485–497.
- Kainulainen, Sakari 2011. Hyvinvointitutkimuksen kehityslinjat Suomessa. Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Gaudeamus, Helsinki. 140–168.
- Kajanoja, Jouko 2014. Vaihtoehtoiset tavat ymmärtää hyvinvointia ja sen suhdetta talouteen. Teoksessa (toim. Riitta Särkelä & Aki Siltaniemi & Päivi Rouvinen-Wilenius & Heikki Parviainen & Eija Ahola) *Hyvinvointitalous*. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. 180–189.
- Karvonen, Sakari, Timo M. Kauppinen & Katja Ilmarinen 2010. Koetun hyvinvoinnin erot ja kehitys asuinpaikan mukaan. Teoksessa (toim. Marja Vaarama & Pasi Moisio & Sakari Karvonen) *Suomalaisten hyvinvointi*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. 216–233.
- Karvonen, Sakari 2019. Koetun hyvinvoinnin tila tunnuslukujen valossa. Teoksessa: Kestilä, Laura & Sakari Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2018*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. PunaMusta Oy, Helsinki. 96–100.
- Kauppinen, Timo M. & Sakari Karvonen 2014. Hyvinvoinnin puutteet asuinpaikan maaseutumaisuuden mukaan. Teoksessa: Vaarama, Marja, Sakari Karvonen, Laura Kestilä, Pasi Moisio & Anu Muuri (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print, Tampere. 80–97.
- Keski-Petäjä, Timo 1994. *Dynamic Theory of Wellbeing: An Impressionistic Expedition*. University of Tampere.
- Kestilä, Laura & Sakari Karvonen 2019. Johdanto. Teoksessa (toim. Laura Kestilä & Sakari Karvonen) *Suomalaisten hyvinvointi 2018*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. PunaMusta Oy, Helsinki. 9–23.

- Knuuttila, Seppo, Pekka Laaksonen & Ulla Piela 2006. Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. SKS, Helsinki.
- Kröger, Teppo, Lina van Aerscht, & Jiby Mathew Puthenparambil 2019. Ikääntyneiden hoivaköyhyys. *Yhteiskuntapolitiikka* 84(2). 124–134.
- Lauren, Kirsi 2009. Metsä arkisen hyvinvoinnin lähteenä naisten kertomuksissa. *Alue ja Ympäristö* 38(2). 13–24.
- Layard, Richard 2006. *Happiness. Lessons from a New Science*. London: Penguin Books.
- Martela, Frank 2018. Maailman onnellisin vai keskinkertaisen masentunut kansa – miten onnellisuutta politiikan päämääränä tulisi mitata Suomessa? *Yhteiskuntapolitiikka* 83(3). 330–337.
- Maslow, Abraham 1943. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review* 50(4). 370–396.
- Miettinen, Timo, Simo Pulkkinen & Joonas Taipale (toim.) 2010. *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Gaudeamus.
- Mill, John Stuart 2012. *Utilitarismi*. Gaudeamus.
- Ohisalo, Maria 2017. *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla – Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies. N:o 148. University of Eastern Finland, Kuopio.
- Pentala-Nikulainen Oona, Timo Koskela, Suvi Parikka, Heikki Kilpeläinen, Timo Koskeniemi, Anna-Mari Aalto, Anu Muuri, Seppo Koskinen & Anne Lounamaa 2018. *Kansallisen terveys-, hyvinvointi ja palvelututkimus FinSoten perustulokset 2017-2018*. Verkkojulkaisu: thl.fi/finnote
- Raijas, Anu 2011. *Arjen hyvinvointi*. Teoksessa (toim. Juho Saari) *Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Gaudeamus, Helsinki University Press. 243–263.
- Rawls, John 1971. *A Theory of Justice*. Harvard University Press, Cambridge.
- Saari, Juho 2012. *Onnellisuuspolitiikka – Kohti sosiaalisesti kestävästä Suomesta*. Kalevi Sorsa säätiön julkaisu 1/2012.
- Saari, Juho 2011 *Hyvinvoinnin kentät*. Teoksessa (toim. Juho Saari) *Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Gaudeamus, Helsinki University Press. 33–78.
- Salonen, Arto O. & Maria Joutsenvirta 2018. *Vauraus ja sivistys yltäkülläisyyden ajan jälkeen*. *Aikuiskasvatus* 2/2018. 84–101.
- Scannell, Leila & Robert Gifford 2017. The experienced psychological benefits of place attachment. *Journal of Environmental Psychology* 51. 256–269.
- Sen, Amartya 1993. *Capability and Well-Being*. Teoksessa (toim. Nussbaum Martha & Amartya Sen) *The Quality of Life*. Oxford University Press. 30–53.
- Sillanpää, Keimo & Tommi Ålander 2017. *Maaseutukatsauksen 2017 kansalaiskyselyn yhteenvetoraportti*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 8/2017. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.
- Simpura, Jussi 2009. Stiglitzin komissio paaluttaa yhteiskuntien edistyksen ja hyvinvoinnin mittaamisen tämän päivän maailmaan. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (2009):5. 554–559.
- Simpura, Jussi 2012. Taasko keisarin uudet vaatteet? Koettu hyvinvointi eurooppalaisessa puntarissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(6). 688–692.

- Sireni, Maarit, Maija Halonen, Olga Hannonen, Timo Hirvonen, Arja Jolkkonen, Petri Kahila, Mari Kattilakoski, Hanna-Mari Kuhmonen, Arja Kurvinen, Virpi Lemponen, Simo Rautiainen, Pasi Saukkonen & Christell Åström 2017. Maaseutukatsaus 2017. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 7/2017.
- Stiglitz, Joseph E., Amartya Sen & Jean-Paul Fitoussi 2009. Report by the Commission on Measurement of Economic Performance and Social Progress.
- STM 2017. Ohje ensihoitopalvelun palvelutasopäätöksen laatimiseksi. Julkaisuja 2017:14. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Tedre, Silva & Anneli Pulkkinen 2010. Vanhuksen paikka maaseudulla - vanhustyönjohtajien näkemyksiä. Maaseudun uusi aika 18(1). 5–16.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Veenhoven, Ruut 2000. The Four Qualities of Life. Ordering Concepts and Measures of the Good Life. *Journal of Happiness Studies*, Volume 1, Issues 1. 1–39.
- Veenhoven, Ruut 2002. Why Social Policy Needs Subjective Indicators. *Social Indicators Research* Volume 58(1–3). 33–46.
- Weckroth, Mikko 2017. Geographies of wellbeing and development: Empirical analyses on the relationship between objective and subjective measures of wellbeing in Europe. Department of geosciences and geography A51. University of Helsinki.
- Wiens, Varpu 2018. Pohjoissuomalaisien nuorten tyttöjen hyvinvointi – hypoteettinen malli. *Acta Universitatis Ouluensis D Medica* 1498. Oulun yliopisto.
- Yli-Viikari, Anja & Taina Lilja 2016. Se metsä on täynnä kyyneleitäni. *Luonnon hyvinvointimerkityksiä jäljittämässä. Alue ja Ympäristö* 45(1). 68–79.

MINNA TURUNEN
*FT, dosentti,
yliopistotutkija
Arktinen keskus,
Lapin yliopisto*

SIRPA RASMUS
*FT, dosentti, tutkija
Arktinen keskus,
Lapin yliopisto*

JUHA JÄRVENPÄÄ
*Mti, projekti-
päällikkö
Metsäkeskus*

SONJA KIVINEN
*FT, dosentti, tutkija
Historia- ja
maantieteiden
laitos, Itä-Suomen
yliopisto*

Metsätalouden ja porotalouden keskinäiset vaikutukset ja suhteen muutokset Pohjois-Suomessa

Artikkelissa tarkastellaan metsätalouden ja porotalouden keskinäisiä vaikutuksia sekä näiden elinkeinojen välisten suhteiden muutoksia erityisesti ekologisten vaikutusten näkökulmasta. Metsätalouden ja porotalouden päällekkäinen maankäyttö on aiheuttanut kiistoja elinkeinojen välille Pohjois-Suomessa jo yli sadan vuoden ajan. Monet voimaperäiset metsätalouden toimenpiteet, kuten avohakkuut ja auraus, ovat vaikuttaneet haitallisesti porotalouteen 1950-luvulta lähtien. Metsätaloustoimet ovat vähentäneet, pirstaloineet ja heikentäneet porolaitumia, erityisesti luppoisia vanhoja metsiä, haitanneet poroja ja vaikeuttaneet poronhoitotöitä. Toisaalta porotalous on paikoin myös koettu metsätaloutta heikentäväksi toiminnaksi, mutta sen vaikutukset metsätalouteen ovat olleet enimmäkseen marginaalisia. Poro- ja metsätalouden harjoittajille osoitetun kyselytutkimuksen mukaan elinkeinojen väliset suhteet ovat parantuneet viime vuosikymmenten aikana Metsähallituksen ja paliskuntien välille kehitetyn neuvottelumenettelyn ansiosta. Elinkeinojen harjoittajien mukaan myös yksityis- ja yhteismetsätalouden ja porotalouden välille tulisi kehittää vastaava, mutta vapaaehtoinen neuvottelumenettely. Lisäksi metsätaloudessa tulisi hyödyntää nykyistä enemmän porotalouden vaatimuksiin mukautettuja toimenpiteitä, jotka tähtäävät metsien eri-ikäisrakenteeseen, vanhojen metsien säästämiseen, hakkuutähtien korjuuseen poroille tärkeiltä, jäkäläisimmiltä laitumilta, mahdollisimman kevyeen maanpinnan käsittelyyn ja luontaiseen uudistamiseen.

Avainsanat: metsätalous, porotalous, maankäyttö, yhteensovittaminen, neuvottelumenettely

Pääallekkäisyys metsätalouden ja porotalouden maankäytössä on aiheuttanut elinkeinojen välisiä kiistoja, jotka ovat syntyneet metsätaloustoimien aiheuttamista haitoista porotaloudelle (Kumpula 2003; Kumpula ym. 2003; Helle & Jaakkola 2008; Hyppönen ym. 2010) tai porotalouden aiheuttamista haitoista talousmetsille (Helle & Moilanen 1993; Ruuttula-Vasari 2004). Poronhoitoalue käsittää 36 % maamme pinta-alasta ja se jakautuu saamelaisalueeseen (13 pohjoisinta paliskuntaa), erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettuun alueeseen (20 paliskuntaa) ja muuhun poronhoitoalueeseen (34 eteläisintä paliskuntaa). Alueesta 91 % luokitellaan metsätalousmaaksi. Metsätalousmaa jaetaan metsämaahan (tuottava metsämaa; puuntuotanto yli $1 \text{ m}^3 \text{ ha}^{-1} \text{ a}^{-1}$), vähätuottoiseen kitumaahan (puuntuotanto $0,1 - 1 \text{ m}^3 \text{ ha}^{-1} \text{ a}^{-1}$), tuottamattomaan joutomaahan (puuntuotanto alle $0,1 \text{ m}^3 \text{ ha}^{-1} \text{ a}^{-1}$) ja muuhun metsätalousmaahan (metsäautotiet, varastoalueet jne.). Tämä luokittelu käsittää myös luonnonsuojelualueet (LUKE 2018a). Poronhoitoalueella 62 % metsätalousmaasta on tuottavaa metsämaata, mistä 58 % on valtion, 33 % yksityisten ja 10 % muiden (muun muassa kunnat, seurakunnat ja yhtiöt) omistamaa (Taulukko 1. seuraavalla aukeamalla). Porotalous puolestaan perustuu puolikesyn poron (*Rangifer tarandus tarandus*) vapaaseen, maanomistusoikeuksista riippumattomaan laidunnusoikeuteen (Poronhoitolaki 848/1990).

Poronhoitovuonna 2018-2019 poronhoitoalueella oli 188190 poroa ja 4354 poronhoitajaa (Py 2020). Porotalous työllistää lihantuotannon lisäksi lihanjalostuksen, käsitöiden ja matkailun aloilla. Porotaloudella on myös tärkeä merkitys pohjois-suomalaisessa kulttuurisessa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä. Ympäristöolot, muu maankäyttö (kuten metsä-, energia- ja kaivosteollisuuden, matkailun, maatalouden sekä liikenneverkon ja muun infrastruktuurin rakentamisen), poronhoidon käytännöt ja kulttuurit vaihtelevat poronhoitoalueen eri osissa. Saamelaisalueella porokarjat ovat yleensä suurempia ja poronhoito on yleisimmin pääelinkeino, kun taas niin sanotulla muulla poronhoitoalueella poronhoito yhdistetään usein muihin elinkeinoihin, kuten metsätalouteen. Poronhoitoalueemme noin 200000 porosta 60000–70000 poroa laiduntaa boreaalisella havumetsävyöhykkeellä (Jaakkola ym. 2018; Py 2020). Havumetsien merkitys porolaitumena on suurin poronhoitoalueen etelä- ja keskiosissa, kun taas alueen pohjoisosissa subarktiset koivumetsät ja tunturit ovat havumetsiä yleisempiä. Poro hyödyntää eri laituksia vuodenaikojen mukaan. Talvella poro laiduntaa kuivissa tai karuissa kangasmetseissä, kuusimetsissä ja vanhoissa metsissä. Kun maajäkälkien kaivuu

lumen alta vaikeutuu kovan tai syvän lumipeitteen vuoksi, poro alkaa laiduntaa epifyyttisiä jäkäliä, joiden saatavuus on tärkeää loppupalvella. Epifyyttisten jäkälien määrä on suurimmillaan 150–200-vuotiaissa mäntymetsissä ja noin 250 vuoden ikäisissä kuusimetsissä (Helle 2005; Jaakkola ym. 2006; 2018; Huusko 2008; Hallikainen ym. 2010).

Pohjois-Suomessa puuston määrä on pysynyt lähes samana 1920-luvulta 1980-luvun alkupuolelle, josta lähtien se on kasvanut tähän päivään asti, ja sen ennustetaan edelleen kasvavan metsänhoidon ja ilmastonmuutoksen seurauksena. 1970-luvun alusta lähtien puuston kasvu on ollut nopeampaa kuin sen poistuma hakkuiden ja luonnollisen poistuman seurauksena. Lapin, Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan alueella metsän kasvu on ollut 31 milj. m³a⁻¹ vuosina 2009–2013, mistä on arvioitu tulevaisuudessa hakattavan (tukit, kuitupuu) 18.03 milj. m³a⁻¹ (Salminen 2015; Korhonen ym. 2017; LUKE 2018b). Paine aiempaa voimaperäisempään metsien hyödyntämiseen on kasvanut energiapolitiikassa tapahtuneiden muutosten johdosta. Metsäsektorin viimeaikaiset suunnitelmat käsittävät bioekonomisia investointeja, jotka tähtäävät metsään perustuvan biomassan tuotannon lisäämiseen energiaa ja teollisuutta varten.

Valtion metsät ovat Metsähallituksen hallinnoimia. Pohjois-Suomessa talousmetsien käyttöä ohjataan muun muassa Metsälain (1093/1996, täydennykset 567/2014), Poronhoitolain (848/1990), Luonnonsuojelulain (1996/1096) ja lain Metsähallituksesta (234/2016) avulla. Myös Metsähallituksen ympäristöopas (Päivinen ym. 2011), luonnonvarasuunnitelmat ja metsäsertifiointin kriteerit (PEFC Finland Standard 2014) ohjaavat valtion metsätaloutta. Metsälaki perustuu kansainvälisiin sopimuksiin, kuten Biodiversiteettisopimukseen (1992), ja sen tarkoitus on harjoittaa taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä metsien käyttöä ja hyödyntämistä. Poronhoitolain (848/1990) mukaan valtion maata, joka sijaitsee erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulla alueella ei saa käyttää tavalla, josta aiheutuisi merkittävää haittaa porotaloudelle. Laki sisältää neuvottelovelvoitteen valtion viranomaisten ja porotalouden edustajien kanssa. Jotta metsälain sekä Paliskuntain yhdistyksen ja Metsähallituksen välisen yhteistyösopimuksen (2013) velvoitteet täyttyisivät, Metsähallitus järjestää vuosittain kunkin paliskunnan kanssa neuvottelut, joissa keskustellaan hakkuumenetelmistä ja niiden ajoittamisesta, metsäautoteiden linjaamisesta, kunnostusojituksista ja maankäsittelystä. Tällaista neuvottelumenettelyä sovelletaan vain Metsähallituksen hallinnoimiin valtion omistamiin metsiin (Huusko 2008).

Taulukko 1. Metsätalousmaan ja sen eri luokkien pinta-alaosuudet poronhoitoalueella ja sen eri osissa. Metsätalousmaan luokat perustuvat vuoden 2015 Valtakunnan metsien inventointiin (LUKE 2019): tuottava metsämaa, jonka puuntuotanto on yli $1 \text{ m}^3 \text{ ha}^{-1} \text{ a}^{-1}$ (69472 km^2), heikosti tuottava kitumaa, jonka puuntuotanto on 0, 1-1 $\text{m}^3 \text{ ha}^{-1} \text{ a}^{-1}$ (16266 km^2) ja tuottamaton joutomaa, jonka puuntuotanto on alle 0, 1 $\text{m}^3 \text{ ha}^{-1} \text{ a}^{-1}$ (26252 km^2). Taulukossa on esitetty myös tuottavan metsämaan omistussuhteet yksityisten, valtion ja muiden (kunnat, seurakunnat, yhtiöt jne.) omistajien kesken (LUKE 2019; Metsäkeskus 2019; SYKE 2019)

	Metsätalousmaan osuus koko alueesta (%)	Metsätalousmaan luokat (%)			Tuottava metsämaa - omistussuhteet (%)		
		Tuottava metsämaa	Heikosti tuottava kitumaa	Tuottamaton joutomaa	Yksityinen	Valtio	Muu
Poronhoito-alue	91, 2	62, 0	14, 5	23, 4	32, 5	57, 8	9, 7
-saamelais-alue	89, 9	34, 4	18, 2	47, 5	8, 2	87, 7	4, 1
-erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettu alue	92, 6	47, 6	16, 3	36, 1	11, 7	83, 2	5, 1
-muu poronhoito-alue	89, 9	75, 2	12, 9	11, 9	44, 5	43, 2	12, 3

Saamelaisalueella 88 % tuottavasta metsämaasta on valtion omistamaa (Taulukko 1.). Noin 62 % metsätalousmaasta ja 44 % tuottavasta metsämaasta sijaitsee valtion omistamissa kansallispuistoissa, luonnonpuistoissa ja erämaa-alueilla. Biodiversiteettisopimuksella (1992) on tärkeä merkitys saamelaisten maankäytön suunnittelussa. Laki Metsähallituksesta (234/2016) velvoittaa viranomaisia varmistamaan saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytykset. Saamelaiskäräjälaki (974/1995) velvoittaa viranomaisia neuvottelemaan Saamelaiskäräjien kanssa ”kaikissa kauaskantoisissa ja tärkeissä toimenpiteissä, jotka saattavat suoraan ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana”. Metsähallitus soveltaa vapaaehtoisia Akwé: Kon -ohjeita, joiden tavoitteena on ”kunnioittaa, suojella ja ylläpitää perinteisiä elämäntyyliä harjoittavien alkuperäiskansayhteisöjen ja paikallisten yhteisöjen tietoa, innovaatioita ja käytänteitä” (Juntunen & Stolt 2013; Markkula ym. 2019).

Taulukko 2. Suojellun metsätalousmaan (valtion omistamat luonnonsuojelualueet ja erämaa-alueet sekä yksityiset suojelualueet) osuudet poronhoitoalueella ja sen eri osissa. Metsätalousmaan luokitus perustuu vuoden 2015 Valtakunnan metsien inventointiin (LUKE 2019): tuottava metsämaa, jonka puuntuotanto on yli $1 \text{ m}^3 \text{ ha}^{-1} \text{ a}^{-1}$, heikosti tuottava kitumaa, jonka puuntuotanto on $0, 1 - 1 \text{ m}^3 \text{ ha}^{-1} \text{ a}^{-1}$ ja tuottamaton joutomaa, jonka puuntuotanto on alle $0, 1 \text{ m}^3 \text{ ha}^{-1} \text{ a}^{-1}$ (LUKE 2019; Metsäkeskus 2019; SYKE 2019). Taulukossa on esitetty metsätalousmaaluokkien osuudet kaikesta suojellusta metsätalousmaasta ja suojelualueiden osuus kaikesta metsätalousluokan alasta.

	Suojeltu metsätalousmaa (%)	Suojeltu metsätalousmaa (%)			Suojelualueiden osuus kaikesta metsätalous-luokan pinta-alasta (%)		
		Tuottava metsämaa	Heikosti tuottava kitumaa	Tuottamaton joutomaa	Tuottava metsämaa	Heikosti tuottava kitumaa	Tuottamaton joutomaa
Poronhoitoalue	25, 8	34, 6	16, 5	48, 9	14, 4	29, 4	53, 9
-saamelais-alue	62, 0	24, 5	17, 6	57, 9	44, 2	60, 1	75, 6
-erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettu alue	47, 2	32, 1	16, 6	51, 3	31, 8	48, 0	67, 1
-muu poronhoitoalue	6, 4	51, 4	16, 3	32, 3	4, 4	8, 0	17, 3

Kiinnostus pohjoisten luonnonvarojen hyödyntämiseen lisääntyi toisen maailmansodan jälkeen koko sirkumpolaarisella alueella. Seurauksena on ollut maankäyttöririitoja, jotka ovat yleistyneet viime vuosikymmeninä. Ympäristöön ja maankäyttöön liittyviä konflikteja on Suomessa nykymuodossaan ollut etenkin 1970-luvulta alkaen. Pohjois-Suomessa ne ovat koskeneet muun muassa metsiensuojelua ja porotalouden suhteita metsätalouteen, luonnonsuojeluun ja matkailuun. Ympäristökiistojen taustalla on usein kilpailu rajallisista luonnonresursseista sekä epäoikeudenmukaisesti koettu asetelma hyötyjen ja haittojen kohdentumisesta. Kiistojen hallintaa luonnehtii usein toimijoiden moninaisuus ja kohtamattomuus. Osapuolten erilaiset kulttuuriset taustat vaikuttavat yksilöiden ja yhteisöjen käsityksiin luonnosta ja luonnonvaroista, sekä tapoihin hyödyntää luontoa (Jokinen 2005; 2019; Kyllönen ym. 2006; Hallikainen ym. 2008; Pettersson ym. 2017).

Kiistat poronhoitajien ja metsänomistajien välillä ovat syntyneet porolaidunten, erityisesti vanhojen metsien vähenemisen, heikentymisen ja pirstoutumisen seurauksena, metsätalouden voimaperäistyttyä 1950-luvulta lähtien (Hyppönen ym. 2010; Saarikoski & Raitio 2013; Pettersson ym. 2017). Luonnonsuojelualueet ovat tärkeitä porolaitumia, sillä metsätalouden harjoittaminen on niissä rajoitettu tai kielletty. Poronhoitoalueella noin 26 % metsätalousmaasta on suojeltu. Suojeluaste on korkein saamelaisalueella (62 %) ja erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettua alueella (47 %) (Taulukko 2. edellisellä aukeamalla). Tuottavan metsämaan osuus kaikesta suojellusta metsätalousmaasta on noin 35 %, ja suojellun tuottavan metsän osuus tuottavasta metsämaasta on 14 %. Talvilaidunten merkitys on vähentynyt viime vuosina, sillä porojen tarhaus ja lisäruokinta ovat yleistyneet. Talvilaitumet ovat kuitenkin edelleen tärkeitä erityisesti alueilla, joissa ei harjoiteta porojen lisäruokintaa (Turunen & Vuojala-Magga 2014).

Elinkeinojen tarpeiden ja toimintaedellytysten yhteensovittamista, neuvottelumenettelyjä ja ympäristökiistojen ehkäisyä ja hallintaa on tarkasteltu useissa tutkimuksissa teoreettisesta näkökulmasta (Peltonen & Villanen 2004; Peltonen & Sairinen 2010; Hast & Jokinen 2016; Hiedanpää & Salo 2017; Jokinen 2019). Yhdistämme tutkimuksessamme sekä historiallista että viimeaikaista metsätalouden ja porotalouden harjoittajien tuottamaa käytännön tietoa ja kokemusta sekä tieteellistä tietoa, jotta saisimme elinkeinojen välisistä suhteista aiempaa rikkaamman ja kokonaisvaltaisemman kuvan (vrt. Forbes ym. 2020; Rasmus ym. 2020).

Tutkimustehtävä

Tavoitteenamme oli selvittää metsätalouden vaikutuksia porotalouteen, porotalouden vaikutuksia metsätalouteen sekä historiallisia ja viimeaikaisia elinkeinojen välisiä suhteita. Tarkastelemme tutkimusteemaa ennen kaikkea ekologisten vaikutusten kautta. Metsätalouden vaikutuksia poroon, porolaitumiin ja poronhoitotöihin on tutkittu (Hyppönen ym. 1998; 2010; Kumpula 2003; Kumpula ym. 2003; 2019; Huusko 2008; Rytönen ym. 2013), mutta tieteellistä tietoa on julkaistu vain vähän, eikä elinkeinonharjoittajien näkökulmia yllä mainituista vaikutuksista, eikä poro- ja metsätalouden välisistä suhteista tunneta hyvin.

Aineisto ja menetelmät

Kirjallisuusselvityksemme metsätalouden ja porotalouden välisistä suhteista Suomessa perustuu tieteellisiin artikkeleihin, kirjojen lukuihin ja projektiraportteihin. Teimme kirjallisuushakuja vuosilta 1988–2019 Internetin julkaisutietokantojen, hakukoneiden (Google Scholar, Web of Science), asiantuntijoiden kotisivujen sekä kirjallisuusselvitysten lähdelistojen avulla. Hakutermit sisälsivät yhdistelmiä termeistä poro (porotalous/poronhoito), metsä (metsätalouden toimenpide/talousmetsä), vaikutukset (seuraukset) ja yhteensovittaminen.

Toinen aineistomme käsitti porotalouden ja metsätalouden ammattilehtiä. Porotalouden tärkein ammattilehti on Paliskuntain yhdistyksen julkaisema *Poromies*, joka on ilmestynyt vuodesta 1931 lähtien. *Poromies* on yleisesti käytetty tietolähde suomalaisessa porotaloustutkimuksessa (Kortessalmi 2007; Helle & Jaakkola 2008; Vuojala-Magga ym. 2011; Turunen ym. 2018). Metsätalouden ammattilehdistä analysoimme *Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja* (vuosikerrat 1903, 1905–1913), joka on myöhemmin ilmestynyt nimillä *Metsätaloudellinen aikakauskirja* (1914–1929), *Metsätaloudellinen aikakauslehti* (1938–1968) ja *Metsä ja Puu* (1969–1993). Suomen metsänhoitoyhdistys (Suomen metsäyhdistys) julkaisi lehteä ensin yksin, ja myöhemmin yhdessä muiden metsätalouden yhdistysten kanssa. Analysoimme myös *Metsälehdien* (1939, 1944, 1955, 1960, 1972, 1982, 1992, 2000, 2013), joka on Tapio Oy:n julkaisema. Noin puolet tutkimistamme artikkeleista oli porotalouden tai metsätalouden tutkijoiden kirjoittamia. Analysoimme artikkelit laadullisen sisällönanalyysin (Tuomi & Sarajärvi 2009) avulla. Tavoitteenamme oli saada aineistosta tiivistetty, kronologialtaan yhtenäinen ja informatiivinen kuvaus. Keskityimme seuraaviin, aineistosta esiin nousseisiin teemoihin: 1. Metsätalouden vaikutukset porotalouteen, 2. Porotalouden vaikutukset metsätalouteen, 3. Metsätalouden porotaloudelle aiheuttamien haitallisten vaikutusten vähentäminen ja 4. Metsätalouden ja porotalouden yhteensovittaminen. Tässä työssä siteeratut artikkelit on lueteltu Lähteet-osiossa. Lisäksi kaikki tutkimuksessa esille tulleet porotalouden ja metsätalouden välisiä suhteita käsittelevät ammattilehtien artikkelit on esitetty liitteessä 1. Tässä tutkimuksessa analysoituja ammattilehtien vuosikertoja säilytetään muun muassa Kuopion varastokirjastossa. *Metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja*- ja *Metsätaloudellinen aikakauskirja*-lehtien vuosikerrat ovat saatavilla myös

Suomen kansalliskirjaston digitaalisissa kokoelmissa (digi.kansalliskirjasto.fi).

Kolmas aineistomme käsitti paliskuntien toimintakertomukset, joita on kerätty vuodesta 1948 saakka. Tutkimme toimintakertomuksista viittauksia metsätalouden vaikutuksista porotalouteen keskittyen vuosiin 1948–1984, minkä jälkeen niissä ei enää ole kirjattu metsälaitumiin liittyvää yksityiskohtaista tietoa. Kyseinen ajanjakso oli voimaperäisen metsätalouden aikaa, jolloin porotaloudessa myös koettiin voimakkaasti metsätalouden vaikutuksia. Toimintakertomukset ovat arvokas historiallinen aineisto, vaikka ne eivät edustakaan ajallisesti tai alueellisesti aukotonta tutkimusmateriaalia. Paliskuntia on saatettu yhdistää, jakaa tai niiden nimet ovat muuttuneet. Muutokset on huomioitu aikasarjoissa ja vertailukohteena on käytetty nykyistä paliskuntarakennetta. Tekstissä siteeratut toimintakertomukset on lueteltu Lähteet-osiossa. Toimintakertomuksia säilytetään Oulun maakunta-arkistossa (vuoteen 1982 saakka) ja Paliskuntain yhdistyksen arkistossa Rovaniemellä (vuodesta 1982 eteenpäin).

Neljäs aineistomme käsitti talven 2017–2018 aikana Lapissa ja Kainuussa asuville porotalouden ja metsätalouden harjoittajille (n=29) suunnatun kyselytutkimuksen tulokset (Järvenpää 2018; Turunen ym. 2020). Paliskuntain yhdistys ja Metsähallitus Metsätalous Oy valitsivat kyselytutkimukseen kokeneita elinkeinonharjoittajia, joille oli syntynyt näkemys metsä- ja porotalouden toimintaympäristön ja neuvottelukäytäntöjen kymmenen viime vuoden aikana tapahtuneesta kehityksestä sekä elinkeinon yhteensovittamisesta. Noin 90 % vastaajista oli miehiä ja 10 % naisia. Vastaajista 14 oli porotalouden harjoittajia (poronhoitajia), 10 oli metsätalouden harjoittajia (töissä Metsähallituksella tai metsäyrityksessä) ja viisi oli sekä poro- että metsätalouden harjoittajia (poronomistajia, jotka olivat töissä joko Metsähallituksessa tai metsäyrityksessä). Tutkimukseen osallistui kolme henkilöä saamelaisalueelta, yhdeksän henkilöä erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulta alueelta ja 17 henkilöä muulta poronhoitoalueelta. Tutkimus toteutettiin haastatteluiden (n=15) ja Webropol-kyselyn (n=14) avulla. Näkemyksemme on, että kahden eri tiedonkeruumenetelmän yhdistäminen ei ole vaikuttanut merkittävästi tuloksiin, sillä varmistimme sen, että tutkimukseen osallistuvilla henkilöillä oli kattava tietous metsätalouden toimenpiteistä ja niiden toteuttamisesta. Lisäksi 86 % tutkimukseen osallistuneista henki-

löistä oli metsänomistajia, joista 92 % oli suorittanut metsätalouden toimenpiteitä viimeisen 15 vuoden aikana.

Elinkeinonharjoittajia pyydettiin arvioimaan seuraavien metsätaloustoimien vaikutuksia porotalouteen: uudistushakkuu, harvennus, maankäsittely ja metsän uudistaminen, kunnostusojitus, metsäautoteiden rakentaminen, taimikoiden hoito sekä erilaiset hakkuukäytännöt kokonaisuudessaan. Tutkimukseen osallistuneilta tiedusteltiin myös, kuinka uudistettu metsälaki (1093/1996, täydennykset 567/2014) ja uusiin suosituksiin perustuva metsänhoito ovat vaikuttaneet metsänuudistamiseen porotalouden näkökulmasta katsottuna. Heiltä kysyttiin myös mielipidettä Pohjois-Suomeen suunniteltujen bioekonomisten investointien mahdollisista vaikutuksista porotalouteen. Kunkin väitteen vaikutusta tuli arvioida asteikolla 1–5: yksi tarkoittaa, että kyseisellä aktiviteetilla on haitallinen vaikutus porotalouteen ja viisi tarkoittaa, että aktiviteetilla on suotuisa vaikutus. Tutkimus sisälsi myös kysymyksiä, joihin elinkeinonharjoittajien oli mahdollista vastata laajemmin. Käsitlemme kyselyn tuloksia lähinnä laadullisesti, sillä tavoitteenamme on nostaa esiin keskeisiä huomioita poro- ja metsätalouden yhteensovittamisen nykytilanteesta (ks. tulosten kvantitatiivinen tarkastelu, Järvenpää 2018; Turunen ym. 2020).

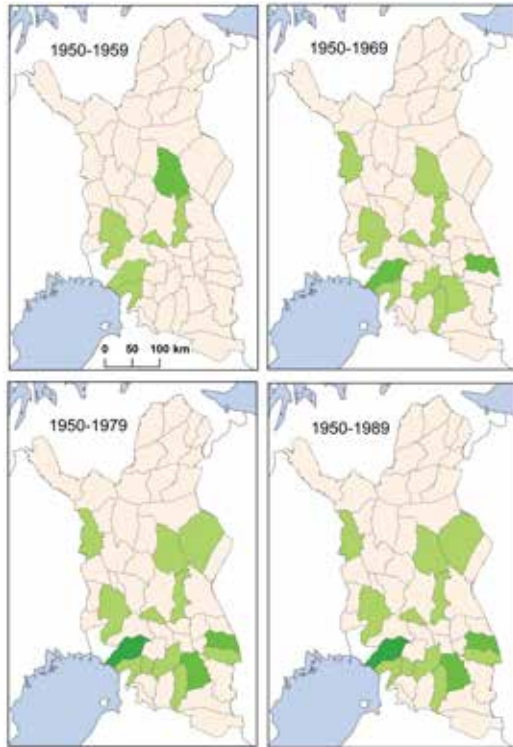
Miten metsätalous vaikuttaa porotalouteen?

Historialliset tietolähteet

Paliskuntien toimintakertomuksissa vuosilta 1948–1984 esiintyi 135 viittoa metsätalouden aiheuttamiin joko haitallisiin (79 %) tai suotuisiin (21 %) vaikutuksiin porotalouteen (Kuva 1.). Porotaloudelle suotuisia metsätalouden vaikutuksia raportoitiin 1950–1960-luvuilla enemmän kuin myöhemmin vuosikymmeninä. Muun muassa metsätyömaiden luppoiset hakkuutähteet houkuttelivat poroja ja tarjosivat ravintolähteen erityisesti vaikeiden kaivuolosuhteiden aikaan (Rajala 1965; 1967; Vaara 1972). Avohakkuualueille ilmestyneen metsälauhan (*Deschampsia flexuosa*) raportoitiin olevan tärkeää poron kesä- ja syysravintoa (vrt. Pohtila 1970; Sepponen 1979). Heinää ilmestyi myös kulotusalueille: ”Paliskunnassamme on paljon Metsähallituksen kulotusalueita, joissa kasvaa runsaasti heinää, missä porot laiduntavat myöhäiseen syksyyn saakka” (Pintamo 1963).

Kuva 1. Metsätalouden toimenpiteiden aiheuttamat *kumulatiiviset* vaikutukset porotalouteen ajanjaksolla 1950-1980. Suotuisat vaikutukset on merkitty kuvasarjaan A ja haitalliset vaikutukset kuvasarjaan B. Viittaukset on poimittu paliskuntien toimintakertomuksista.

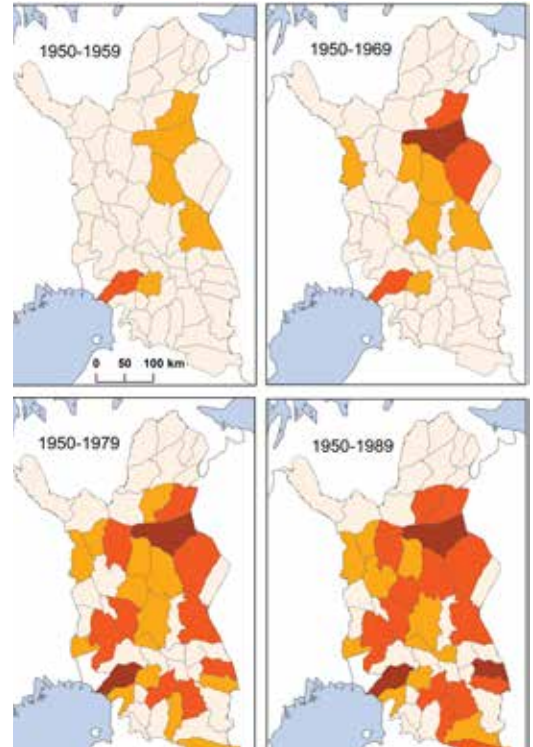
Kuvasarja A

Viittaukset suotuisiin vaikutuksiin (kpl)

Kuvasarja B

Viittaukset haitallisiin vaikutuksiin (kpl)

Maininnat haitallisista metsätalouden vaikutuksista 1950-luvulta lähtien käsittivät talvilaidunten vähenemisen ja maajäkälien sekä luppojen katoamisen vanhoista metsistä hakkuiden seurauksena (Pyhä-Kallio 1961; 1964; Kemin-Sompio 1963; Vaara 1972; Nieminen 1984): ”Naavan saanti metsien paljaaksi hakkuiden ja nykyaikaisen metsienhoidon vuoksi oli huono” (Pudasjärven Livo 1972).

Hakkuutyömailla poroja myös kuoli kaatuvien puiden alle (Saastamoinen 1975; 1978). Laajat Lokan ja Porttipahdan tekoaltaiden rakentamiseen liittyvät avohakkuut mainittiin 1950-1960-lukujen toimintakertomuksissa: ”Paljaaksi hakkuilla sorrettu ja aurattu parhaat laidunmaat sekä

Lokan tekojärven alle on jäänyt suuret alueet, jonka takia porot ovat suurina laumoina siirtyneet naapuripaliskuntiin” (Lappi 1967; 1968).

Porotaloudelle haitallisia metsätalouden toimenpiteitä olivat toimintakertomusten mukaan muun muassa avohakkuut, maanmuokkaus ja soiden kuivatus metsätaloutta varten (vrt. Vaara 1972; Nieminen 1984). Talvilaidunten heikentymistä raportoitiin aurauksen, äestyksen ja ojituksen seurauksena. Voimaperäinen soiden ojitus heikensi kesälaitumia ja aiheutti vasakatoa. Kulotus aiheutti jäkäläkatoa ja hakkuutähteet estivät porojen laidunnusta (Kumpula 2003; Kumpula ym. 2003).

Ensimmäiset viittaukset porojen lisäruokinnasta ja tarhaamisesta talvilaidunten häviämisen seurauksena esiintyivät 1970-luvun toimintakertomuksissa. Porojen talviravinnon väheneminen aiheutti eläinten hajaan-tumista ja vaikeutti niiden kokoamista ja lisäruokinnan järjestämistä (Isosydänmaa 1976). Poronhoitajat raportoivat 1980-luvulla useita vuosikymmeniä kestäneiden metsätaloustoimien aiheuttamia *kumulatiivisia* vaikutuksia porotalouteen: laitumet olivat voimakkaasti pirstaloituneet ja heikentyneet (Oraniemi 1981; Halla 1982). Porojen tarhaamisesta ja lisäruokinnasta muodostui siten sopeutumiskeino katoaviin laitumiin (Kuukas 1981).

Elinkeinonharjoittajien näkemykset

Lähes kaikkien kyselytutkimukseen osallistuneiden poro- ja metsätalouden harjoittajien mielestä viime vuosikymmeninä käytössä olleista metsänuudistusmenetelmistä avohakkuut koettiin haitallisimmaksi porotaloudelle, kun taas siemenpuuhakkuut koettiin vähiten haitalliseksi. Poronhoitajien mukaan metsätaloudessa tulisi suosia avohakkuiden sijaan uudistetun metsälain (1093/1996; täydennykset 567/2014) mahdollistamia menetelmiä kuten jatkuvaan kasvatukseen perustuvaa metsänhoitoa, pienaukkohakkuuta, poimintahakkuuta, yläharvennuksia ja luontaista uudistamista. Uudistushakkuut olisi suoritettava lumipeitteen aikaan, jotta porot voisivat hyödyntää kaadettujen puiden loppoja ravinnonlähteenään. Puut tulisi hakata matalaan kantoon ja hakkuutähteet tulisi korjata pois jäkäläisimmiltä, poroille tärkeimmiltä laitumilta.

Elinkeinonharjoittajien mukaan lähes kaikki maankäsittelymenetelmät, erityisesti säätöauraus, ovat haitallisia porotaloudelle. Vain kulotuksen vaikutuksia pidettiin joksikin suotuisina. Vastaajien mielestä maankäsittelyn

Kuva 2. Katkoäestys on keveämpi maanmuokkausmenetelmä kuin viime vuosikymmeninä käytössä olleet perinteiset menetelmät. Se ei riko maanpintaa niin voimakkaasti kuin esimerkiksi äestys tai auraus (Kuva: Juha Järvenpää)

tulisi olla niin kevyttä kuin mahdollista, eikä se saisi haitata porojen liikkumista (Kuva 2.). Maanmuokkausta ei tulisi tehdä lainkaan kuivissa ja karuissa kangasmetsissä eikä alueilla, joilla on joko olemassa oleva tai suunnitteilla oleva luontainen taimikko. Metsätalouden harjoittajien mielestä lajittuneille, vähemmän kivisille ja kuiville maille tulisi kehittää uusi maankäsittelymenetelmä, joka olisi välimuoto maan käsittelemättä jättämisestä ja kevyimmästä käytössä olevasta menetelmästä. Kaikki vastaajat arvioivat, että luontainen uudistaminen on porotalouden kannalta parempi menetelmä kuin keinollinen uudistaminen (kylvö ja istutus).

Porotalouden ja metsätalouden harjoittajat pitivät lähes kaikkia harvennusmenetelmiä, erityisesti ensiharvennuksia, ainakin jonkin verran suosivina porotaloudelle. Vastaajien mukaan taimikon hoitoa tulisi tehostaa, sillä tiheät taimikot estävät jäkälien kasvua valon puutteen vuoksi, heikentävät näkyvyyttä ja estävät liikkumista, mikä vaikeuttaa porojen kokoaamista. Porojen ja mönkijöiden kulkureitit tulisi huomioida erityisesti erotuspaikkojen läheisyydessä. Puuston harvennuksia tulisi suorittaa tarpeeksi ajoissa ja niiden tulisi perustua neuvotteluihin paliskuntien kanssa. Harvennuksia ei tulisi tehdä syvimmän lumen aikaan, koska pitkät kannot vaikeuttavat liikkumista ja saattavat aiheuttaa onnetto-

muuksia sekä poronhoitajille että poroille. Poronhoitajat suosittelivat, että uudistushakkuiden lisäksi myös harvennusten hakkuutähteet kerättäisiin pois tärkeimmiltä laitumilta.

Poronhoitajat raportoivat, että metsäautoteiden rakentaminen tärkeiden laidunalueiden läpi on haitallista porotaloudelle, sillä tiet lisäävät liikennettä, joka on haitallista poroille etenkin vasonta- ja erotusaikaan. Tiet saattavat myös aiheuttaa porojen kulkeutumisen ei-halutuille alueille ja helpottaa salametsästäjien ja porovarkaiden pääsyä porojen luo. Toisaalta metsäautoteitä voidaan hyödyntää porojen seurannassa ja kokoamisessa sekä lisäruokinnan järjestämisessä. Myös kunnostusojat haittaavat sekä porojen että poronhoitajien liikkumista, minkä vuoksi ojiin olisi tehtävä muun muassa loivia reunaluiskia ja siltoja liikkumisen helpottamiseksi.

Metsälakiuudistuksen vaikutukset

Uudistetun metsälain (1093/1996, täydennykset 567/2014) tavoitteina on ollut lisätä metsänomistajan valinnanvapautta metsänhoidossa, parantaa metsätalouden kannattavuutta sekä turvata metsän monimuotoisuutta. Lakiuudistus tähtää siihen, että bioekonomian tarpeisiin vastataan lisäämällä hakkuita samalla kun turvataan metsän monimuotoisuus. Edellisessä laissa uudistushakkuu oli mahdollista vasta, kun puut olivat saavuttaneet riittävän koon ja iän, jotta ne voitiin käyttää tukkipuiksi. Eri-ikäisten metsiköiden salliminen on siten yksi tärkeimmistä metsälain uudistuksista. Metsätalouden kannattavuuden parantamiseksi uusi laki helpottaa yläharvennusten suorittamista, joissa suurimmat puut poistetaan, kun taas alaharvennuksessa pienimmät tai heikoimmat puut poistetaan. Lakiuudistus sisältää myös tarkennettuja säädöksiä erityisen tärkeistä ympäristökohteista (MMM 2018).

Porotalouden ja metsätalouden harjoittajat olivat uudistetun metsälain mahdollistamia uudistusmenetelmiä puolesta ja vastaan. Kaikkien vastaa-jaryhmien mukaan se, että metsänomistaja voi määrittää puuston kiertoajan pituuden (puun järeys- ja ikämääritteet poistettiin laista) on porotalouden kannalta eniten huolta herättävä lakiin tehty muutos. Poronhoitajat olivat huolissaan siitä, että lakiuudistus saattaisi metsänomistajat kiusaukseen ”toteuttaa päätehakkuita yhä nuoremmissa metsissä” ja sallia ”maanpinnan olevan jatkuvasti rikki”. Tutkimukseen osallistuneet raportoivat, että erityisen tärkeiden ympäristökohteiden sisällyttäminen metsälakiin, pienimuotoisten avohakkuiden (alle 0,3 ha), eri-ikäisrakenteisen

metsän kasvatushakkuiden sekä luontaisen uudistamisen ja metsänviljelyn tasavertaistaminen ovat suotuisia uudistuksia porotaloudelle.

Vastaaajista 79 % kannatti alaharvennusta ja 21 % yläharvennusta parhaana käytäntönä taimikoiden hoidossa. Alaharvennuksen kannattajat perustelivat kantaansa sillä, että kun pienimmät puut poistetaan, jäljelle jäävät puut kasvavat nopeammin. Alaharvennuksessa voidaan myös poistaa enemmän puita, mikä helpottaa liikkumista sekä parantaa näkyvyyttä ja jäkälien uudistumista. Vastaaajien mukaan alaharvennus on myös poronhoidon kannalta suotuisampi vaihtoehto, vaikka sen nähtiin toisaalta johtavan pätehtäkkyyteen. Yläharvennuksen kannattajien mielestä metsikön säilyminen peitteisenä ja maanpinnan säilyminen koskemattomana ovat keskeisimmät edut. Yläharvennusta kannatettiin myös siksi, että kookkaiden puiden hakkuiden jälkeen porot saavat niistä epifyyttisiä jäkäliä ravinnokseen. Jotkut vastaajat kannattivat tapauskohtaista harvennusmenetelmän valintaa, tai yhdistelmää molemmista menetelmistä.

Elinkeinonharjoittajista 61 % piti sellaista uudistusmenetelmää parhaimpana, missä alue on jatkuvasti metsäpeitteinen, kun taas 39 % vastaajista oli avohakkuun kannalla. Lähes kaikki poronhoitajat (93 %) vastustivat avohakkuuta. Jatkuva metsäpeitteisyys mahdollistaa luontaisen puuston säilymisen, jolloin ei myöskään ole tarvetta maanmuokkaukseen eikä taimien istuttamiseen. Jatkuvapeitteistä metsätaloutta ei kannatettu pelkästään hyvän puuntuotannon ja tulojen vuoksi, vaan myös lisääntyvän puuston kasvun aiheuttaman tehokkaamman hiilen sidonnan ja pienemmän maankäsittelytarpeen vuoksi.

Metsätalouden vaikutukset laitumiin, poroihin ja porotöihin

Suurin osa metsätalouden toimenpiteistä vaikuttaa haitallisesti porolaitumiin, poroihin ja poronhoitotöihin. Metsätalouden toimenpiteet vähentävät laidunten määrää ja pinta-alaa, ja heikentävät niiden laatua. Viime vuosikymmeninä käytössä olleet metsänuudistamisen menetelmät, kuten avohakkuut, ovat muuttaneet metsien ikärakennetta: luppoisten vanhojen metsien osuus on pienentynyt ja nuorten, tasaikäisten metsien osuus on kasvanut. Nuorten metsien tiheä latvusto rajoittaa auringon säteilyn pääsyä metsän pohjakerrokseen ja heikentää siten maajäkäliden kasvua. Lisäksi porojen liikkuminen ja poronhoitotyöt saattavat vaikeuttaa tiheissä nuorissa metsissä. Vanhojen metsien ja yhtenäisen metsäpeitteen pirstaloituminen

eivät enää sovellu samalla tavoin porojen laidunnukseen ja poronhoidon harjoittamiseen. Kulotus aiheuttaa jäkäläkatoa ja hakkuutähteet estävät porojen laidunnusta (Kumpula 2003; Berg ym. 2008; Helle & Jaakkola 2008; Roturier 2009; Kivinen ym. 2010; 2012; Jaakkola ym. 2013; Akujärvi ym. 2014; Kivinen & Kumpula 2014; Kivinen 2015; Sandström ym. 2016; Kumpula ym. 2019).

Metsätyökoneet, hakkuutähteet ja maanmuokkaus vaikuttavat haitallisesti maajäkäliin, sillä maanpinta kuluu ja sen lämpö-, säteily-, kosteus- ja ravinneolosuhteet muuttuvat. Maanmuokkaus, kuten laikutus ja äestys saattavat hävittää poron ravintokasveja ja aiheuttaa muutoksia niiden kuntoon ja koostumukseen erityisesti kosteilla metsätyypeillä. Muuttuvat lumi- ja tuuliolosuhteet avohakkuualueilla vaikeuttavat porojen kaivuunolosuhteita, sillä lumi on kovempaa aukeilla alueilla kuin metsissä. Hakkuutähteet ja korkeat kannot vaikeuttavat porojen talvilaidunnusta ja poronhoitotöitä, kuten porojen etsimistä, kokoamista ja liikuttamista. Metsätalous saattaa vaikuttaa myös poron lisääntymiseen, kuten rykimä- ja vasonta-alueiden käytettävyyteen, se saattaa häiritä erityisesti tiineitä poroja, aiheuttaa onnettomuuksia vasoille ja johtaa petojen aiheuttamiin vasamenetyksiin, sillä hakkuutähteet ja ojat saattavat aiheuttaa liikkumisvaikeuksia. Metsäautoteiden rakentamisen haitalliset vaikutukset porotaloudelle nousivat esiin paitsi elinkeinonharjoittajille suunnatun kyselytutkimuksen vastauksissa, myös useissa muissa tutkimuksissa (Kumpula 2003; Kumpula ym. 2003; Roturier & Bergsten 2006; Huusko 2008; Roturier 2009; Roturier & Roué 2009; Berg 2010; Hallikainen ym. 2010; Kivinen 2015; Järvenpää 2018).

Joillakin metsätalouden toimenpiteillä saattaa olla suotuisia vaikutuksia poronhoitoon. Puuston harvennukset lisäävät valoa ja vähentävät kosteutta, mikä parantaa maajäkäliden ja muiden poron ravintokasvien kasvua. Näkyvyyden lisääntyminen helpottaa poronhoitotöitä ja parantaa porojen laidunolosuhteita. Metsän uudistusaloille saattaa myös ilmaantua lyhyeksi aikaa uusia poron ravintokasveja, kuten metsälauhaa (Kumpula 2003; Gauslaa ym. 2007; Hallikainen ym. 2010; Kivinen ym. 2010; Akujärvi ym. 2014; Kumpula ym. 2014).

Porotalouden vaikutukset metsiin

Poro vaikuttaa boreaaliseen metsään valikoivan laidunnuksen, tallaimisen ja lannoituksen kautta. Poro muuttaa kasvillisuuden koostumusta,

rakennetta ja runsautta, ja useimmiten kiihdyttää maaperän prosesseja, kuten kuolleen orgaanisen aineksen hajoamista ja ravinteiden kiertoa. Poron vaikutus metsään vaihtelee metsätyypin, porotiheyden ja vuodenajan mukaan. Koska poro on sopeutunut hyödyntämään jäkälää ravinnokseen, sen talvilaidunnus keskittyy ravinneköyhille jäkäläisille luontotyypeille: kuiviin, kuivahkoihin ja karuihin metsiin. Poron talvilaidunnus vähentää eniten maajäkälien ja epifyyttisten jäkälien määriä (Väre ym. 1995; 1996; Stark ym. 2000; 2003; den Herder ym. 2003; Olofsson ym. 2010; Köster ym. 2013; 2015; Akujärvi ym. 2014; Kumpula ym. 2015; 2019; Santalahti ym. 2018). Jäkäläisten metsien aluskasvillisuuden muutoksiin saattaa liittyä joko *Stereocaulon* sp. jäkälien runsauden lisääntyminen *Cladonia* sp. jäkälien kustannuksella, tai lehtisammalten runsauden lisääntyminen ja jäkälien vähentyminen. Putkilokasvien, kuten varpujen, biomassa saattaa joko vähentyä, pysyä ennallaan tai kasvaa laidunnuksen seurauksena (Väre ym. 1995;1996; Stark ym. 2000; den Herder ym. 2003; Susiluoto ym. 2008; Olofsson ym. 2010; Köster ym. 2015).

Talvella lumi peittää kasvillisuutta, ja laidunnus kohdistuu vain siihen osaan kasvillisuutta, jota poro kaivaa. Talvilaidunnus ei siten vaikuta kasvillisuuteen niin voimakkaasti kuin kesälaidunnus. Kesällä poron ruokavalio koostuu sadoista kasvilajeista: saroista, varvuista, ruohokasveista ja joistakin lehtipuulajeista. Niiden biomassa saattaa vähentyä laidunnuksen seurauksena, mutta niiden uudistuminen on usein tehokasta (Warenberg ym. 1997; Norberg ym. 2001; Turunen ym. 2009; Kumpula ym. 2011).

Poronhoitoalueen talvilaitumilla sekä maajäkälien että epifyyttisten jäkälien määrä on vähentynyt 1900-luvun aikana, erityisesti 1970-luvulta lähtien. Voimakkaasti vähentynyt jäkälien määrä selittyy muun maankäytön aluevaatimuksilla, korkeilla porotiheyksillä ja ilmastomuutoksen aiheuttamalla nopeasti kasvavien lajien, kuten varpujen, kilpailuedulla maajäkälisiin nähden (ks. Turunen ym. 2009). Porotalouden vaikutus jäkälälaitumiin riippuu sekä porotiheyksistä että porotalouden käytänteistä. Esimerkiksi laidunkierron puuttuminen altistaa jäkäläiset talvilaitumet porojen kesäaikaiselle talleamiselle. Monissa paliskunnissa laidunkierron järjestäminen saattaa olla vaikeaa, sillä tiettyjen vuodenaikojen laiduntyypit puuttuvat (Kumpula ym. 2009; 2011; 2013; 2014; 2019).

Miten poro vaikuttaa metsätalouteen?

Metsätalouden ammattilehdissä kirjoitettiin porotalouden haitallisista vaikutuksista metsän uudistumiseen jo vuosina 1905–1915. Epäsuotuisten vaikutusten katsottiin aiheutuvan siitä, että poronomistajat kaa-toivat jäkäläpuita (luppopuita, naavapuita) ruokkiakseen poroja. Lisäksi vaikutti metsien kunnan heikkeneminen, joka johtui poron laiduntamisesta, taimien tallaamisesta ja sarvien kelomisesta taimikoiden puunrunkoihin (Anonyymi 1905; 1911; 1915; Reuter 1907; 1912; Aaltonen 1915a, b; Lakari 1915; ks. Renvall 1919). Porotalouden haitallisia vaikutuksia metsätalouteen raportoitiin myöhemmin laajasti sekä ammattilehdissä (Alaruikka 1964; Pohtila 1983; Nieminen 1984; Helle 1987; Moilanen & Helle 1987; Helle & Moilanen 1993) että tieteellisessä kirjallisuudessa (Itkonen 1948; Suominen & Olofsson 2000; Ruuttula-Vasari 2004; Roturier & Bergsten 2006; Kortesalmi 2007; Köster ym. 2013; 2015).

Poron jäkälien kaivuu saattaa aiheuttaa joko suoria tai epäsuoria (esimerkiksi pakkasen aiheuttamia) vaurioita talvilaidunalueiden taimiin. Lisäksi poronhoitotyö kuten porojen kuljettaminen taimikoiden läpi muun muassa erotuspaikoille tai porojen lisäruokinta taimikoissa saattaa vaurioittaa taimia. Porojen lisäruokinta saattaa myös aiheuttaa vieraslajien leviämistä. Myös jänikset saattavat aiheuttaa taimivaurioita porojen lisäruokinta-alueilla, sillä ne saattavat syödä paitsi poroille tarkoitettua heinää myös ruokintapaikkojen lähellä kasvavia taimia (Alaruikka 1952; Moilanen & Helle 1987; Helle & Moilanen 1993; Mäkitalo ym. 1998; Roturier & Bergsten 2006; Turunen & Vuojala-Magga 2011).

Poron jäkälien kaivuu voi olla myös hyödyllistä männyn uudistumiselle. Laiduntaminen ohentaa jäkäläpeitettä, mikä saattaa nopeuttaa taimettumista. Niillä kasvupaikoilla, joilla jäkäläpeite on niukka, maaperän lämpö- ja kosteusolosuhteet saattavat olla suotuisimmat taimien ja puiden kasvulle kuin lämpöä eristävän jäkäläpeitteen alla (Alaruikka 1952; Helle & Nöjd 1992; Roturier & Bergsten 2006; Fauria ym. 2008). Männyn taimien kehittyminen saattaa myös hyötyä siitä, että poro laiduntaa maajäkälää, sillä jäkälät tuottavat *allelopaattisia* yhdisteitä (Brown & Mikola 1974), jotka saattavat ehkäistä männynntaimille tärkeän sienijuuren kehitystä.

Porolaidunnus rajoittaa koivujen kasvua kesälaitumilla, sillä koivun lehdet ovat poron suosimaa kesäravintoa. Koivun lehtien käyttö poron ravintona saattaa hidastaa, viivästyttää tai ehkäistä koivun luontaista

uudistumista. Tilanne saattaa muuttua hankalaksi alueilla, joilla metsän uudistuminen on vaikeaa, ja luontaisesti uudistuva koivu voisi olla arvokas lisä kaupallisissa männyn taimikoissa. Poron kesälaidunnuksen vaikutus koivuun saattaa olla myös suotuisa alueilla, joilla vesakoituminen vaikeuttaa männyn taimikoiden kehitystä. Edellä kuvatun kaltaisilla alueilla porolaidunnus saattaa vähentää vesakon raivauksen tarvetta (Helle & Lyykorpi 1987; Härkönen 1988; Warenberg ym. 1997; Hyppönen 1998; Kubin & Savilampi 1998; Mäkitalo ym. 1998; Jalkanen 2001; Lust ym. 2001; Norberg ym. 2001).

Metsätalouden ja porotalouden suhteet

Historialliset suhteet

Porotaloutta ja metsätaloutta on harjoitettu Pohjois-Suomessa samoilla alueilla jo yli 150 vuotta. Tänä aikana molemmat maankäyttömuodot ovat käyneet läpi suuria muutoksia. Porotalous on muuttunut elinkeinoksi, jolle on ominaista lihantuotantoon keskittyminen, teknologian (ajoneuvot, teurastamot ja viestintävälineet) hyödyntäminen ja muuttuneet poronhoitomenetelmät (tarhaaminen, talviruokinta ja loislääkintä) (Sopela & Turunen 2017). Kun kaupallinen metsätalous alkoi 1850-luvulla, metsätalouden toimenpiteet käsittivät pääasiassa poimintahakkuita, jolloin metsästä poistettiin vain suurimmat, sahatavaraksi kelpaavat puut (Ruuttula-Vasari 2004; Parpola & Åberg 2009).

Hakkuupaine kohdistui aluksi valtion metsiin. Pohjoisten metsien hyödyntäminen oli vaikeaa ennen metsäautotie- ja uittoverkoston kehittymistä, minkä vuoksi metsätalous oli pienimuotoista ja työvoimavaltaista ennen toista maailmansotaa. Metsätalouden ja porotalouden yhteiselo oli tuolloin enimmäkseen rauhallista, ja metsätalouden toimenpiteitä pidettiin hyödyllisinä porotaloudelle. Hakkuutähteiden lupot vetivät poroja puoleensa ja porot hyödynsiväkin niitä tietyn ajan. Poronhoitajilla oli hakkuiden aikaan mahdollisuus myydä poronlihaa metsätyöntekijöille. Metsien kulotuksen katsottiin lisäävän poron suosiman metsälauhan kasvua ja metsäpalojen ehkäisemisen katsottiin samalla säästävän paloherkkiä jäkälälaitumia (Axelsson 1954; Alaruikka 1964; Rajala 1965; 1967; Vaara 1972; Sepponen 1979; Nieminen 1984). Edellä mainitut havainnot vahvistettiin myöhemmin tieteellisin tutkimuksin (Ruuttula-Vasari 2004; Kortessalmi 2007; Parpola & Åberg 2009).

Porotalouden epäsuotuisista vaikutuksista metsänuudistumiseen raportoitiin metsätalouden ammattilehdissä kuitenkin jo vuosina 1905-1915 (Anonyymi 1905; 1911;1915; Reuter 1907; 1912; Aaltonen 1915a; 1915b; Lakari 1915; Renvall 1919). Ensimmäiset kiistat metsätalouden ja porotalouden välillä syntyivät, kun poronomistajat kaatoivat poroille jäkäläpuita ja koska porot heikensivät metsiä monin tavoin (ks Porotalouden vaikutukset metsiin ja metsätalouteen). Kiistoista raportoitiin porotalouden ja metsätalouden ammattilehdissä (Alaruikka 1964; Pohtila 1983; Nieminen 1984; Moilanen & Helle 1987) sekä tieteellisessä kirjallisuudessa (Itkonen 1948; Ruuttula-Vasari 2004; Kortessalmi 2007). Vuonna 1911 Suomen senaatti nimitti Poronlaidunkomission tutkimaan porolaidunten kuntoa, jonka mukaan metsätuhot johtuivat korkeista porotiheyksistä. Vuonna 1916 Suomen senaatti myönsi poronhoitajille luvan paimentaa poroja valtion mailla, mutta samanaikaisesti se määräsi korkeimmat sallitut poroluvut poronhoitoalueelle. Vähitellen väitteet porotalouden aiheuttamista haitallisista vaikutuksista talousmetsien uudistumiselle vähenivät (Anonyymi 1914; Porolaidunkomission mietintö 1914; Lindberg 1915; Nyysönen 2004; ks. Renvall 1919).

Sotavuosien aikana kasvatushakkuut korvattiin avohakkuilla. Sodan jälkeen puuta tarvittiin valtion metsistä uudisrakentamiseen ja sotakorvausten maksuun. Laajeneva metsänjalostusteollisuus mahdollisti jatkuvan ja tehokkaan metsien hyödyntämisen. Metsätalouden lisäksi asutuksen leviäminen ja maatalousmaan raivaus vähensi metsiä. Kainuun, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin eteläosien vanhat metsät joutuivat metsätalouden piiriin jo 1950-luvulla. Hakkuiden lisääntyessä poronhoitajat alkoivat kiinnittää huomiotaan metsätalouden aiheuttamiin haitallisiin vaikutuksiin heidän elinkeinonsa (Axelsson 1954; Anonyymi 1984; Helle & Jaakkola 2008; Parpola & Åberg 2009).

Hakkuut vähensivät nopeasti lупpoisten vanhojen kuusimetsien määrää ja heikensivät porotaloudelle elintärkeiden talvilaidunten kuntoa. Luppolaidunten merkitys korostuu erityisesti lumiolosuhteiltaan vaikeina talvina, ja alueilla, joilla jäkälälaitumet ovat heikossa kunnossa korkeiden porotiheuksien vuoksi. Poronhoitajat kokivat elinkeinonsa olevan uhattuna, kun porojen syys- ja talvilaitumet heikentyivät voimakkaasti 1960-luvun laajojen avohakkuiden ja niitä seuranneiden metsänuudistamistoimien johdosta. Poronhoitajien oli muutettava poronhoitokäytäntöjään. Tätä seurasi julkinen keskustelu ja metsätaloutta arvosteltiin porotalouden edellytysten

vaarantamisesta (Huttu-Hiltunen 1973; 1974; Anonyymi 1984; Nieminen 1984).

Kun puun kysyntä pysyi korkeana, myös hakkuutavoitteet olivat suuret ja hakkuita toteutettiin yhä pohjoisemmissa ja syrjäisemmissä kohteissa. Metsätaloustoimet kuten ojitus, taimien istutus, lannoitus ja maanmuokkaus kuten auraus ja äestys olivat aktiivisimmillaan 1970-luvulla. Metsäammattilaisten keskuudessa vallitsi näkemys siitä, että suot, jotka ovat tärkeitä porojen kevät- ja kesälaitumia, olivat jätemaata, ja vanhojen kuusimetsien luppolaitumet olivat tuottamatonta maata. Soita kuivattiin järjestelmällisesti ja hakkuut keskitettiin ”kitukasvuisiin kuusikoihin” (Alaruikka 1971; Parpola & Åberg 2009). Voimaperäinen metsätalous vähensi ja pirstaloi vanhoja metsiä. Metsien ikärakenne nuorentui ja puulajisuhteet muuttuivat. Kuusi (*Picea abies*) korvattiin männyllä (*Pinus sylvestris*). Hieskoivu (*Betula pubescens*) ja rauduskoivu (*Betula pendula*) poistettiin metsistä arvottomina puulajeina (Lähde 1976). Vanhojen metsien häviäminen poronhoitoalueen eteläosassa on aiheuttanut suuria ja peruuttamattomia muutoksia porotalouden käytäntöihin 1970-luvulta lähtien. Porojen tarhaus ja talvinen lisäruokinta ovatkin saaneet alkunsa jäkälälaidunten tuhoutumisen seurauksena (Näsi 1992; Helle & Jaakkola 2008; Parpola & Åberg 2009; Turunen & Vuojala-Magga 2014).

Kirjoituksia metsien moninaiskäytöstä, jossa metsätalous ja porotalous eläisivät rauhanomaisesti yhdessä virkistykseen, keräilyyn, metsästyksen ja matkailun kanssa, oli nähtävissä 1970-luvulta lähtien sekä porotalouden (Huttu-Hiltunen 1973; Hokajärvi 1974; Pohtila 1983; Helle 1984; Veijola 1992) että metsätalouden (Anonyymi 1974; Mattila 1983; Saastamoinen 1984; Veijola 1985) ammattilehdissä. Porotalouden ja metsätalouden suhde jäi kuitenkin heikoksi ja eskaloitui konflikteiksi 1980-luvulta lähtien. Esimerkiksi saamelaisalueen metsäkiistat (Inari, Kessi ja Nellim) olivat luonteeltaan monimutkaisia ekologisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia kysymyksiä. Tällaiset konfliktit ovat kuitenkin olleet lähtökohta monitieteiselle ja ratkaisukeskeiselle tutkimukselle, jonka tavoitteena on ollut parantaa valtion metsätalouden ja porotalouden välisiä suhteita (Hyppönen & Helle 2005; Kyllönen ym. 2006; Hyppönen ym. 2010; Mustajoki ym. 2011; Saarikoski ym. 2013; Saarikoski & Raitio 2013; Jokinen 2014; Pettersson ym. 2017).

Viimeaikaiset suhteet

Porotalouden ja metsätalouden harjoittajille suunnattu kyselytutkimus osoitti, että metsätalouden toimenpiteiden kehitys on ollut poronhoitajien mielestä haitallisempaa kuin metsätalouden harjoittajien mielestä. Metsätaloustoimien haitallisuus liittyi muun muassa liian suuriin hakkuumääriin, vanhojen metsien hakkuuseen, metsätyökoneiden liikkumiseen liian lähellä poroaitoja, keskenjääneisiin harvennuksiin ja hakkuutahteiden jättämiseen alueelle. Metsätalouden harjoittajat raportoivat, että porotaloudelle erittäin merkittävät alueet tulisi tunnistaa nykyistä paremmin.

Poro- ja metsätalouden välinen yhteistyö on kuitenkin viime aikoina kehittynyt molempien vastaajaryhmien mukaan suotuisasti. Metsätalouden menetelmät esimerkiksi maanmuokkauksien osalta (Kuva 2.) ovat parantaneet metsätalouden ja porotalouden suhteita erityisesti valtion metsissä. Vastaajat olivat yleisesti ottaen tyytyväisiä Paliskuntain yhdistyksen ja Metsähallituksen väliseen yhteistyösopimukseen (2013). Valtion metsien osalta kehitys on ollut hyvää, mutta vastaavaa ei kuitenkaan ole nähtävissä yksityis- ja yhteismetsien osalta, sillä elinkeinon välisten neuvottelujen järjestämiseen ei ole lain velvoittamaa pakkoa. Kyselyyn vastaajat vaativatkin, että yksityismetsänomistajien ja porotalouden edustajien välille tulisi luoda vastaava, mutta vapaaehtoinen neuvottelumenettely. Metsähallituksen tiedottamista paliskuntien suuntaan tulisi tehostaa erityisesti muun muassa reaaliaikaisilla paikkatiedoilla.

Elinkeinonharjoittajat suhtautuivat pääosin myönteisesti suunnitteilla oleviin metsäsektorin bioekonomisiin investointeihin, sillä kasvava puun kysyntä merkitsisi nuorten metsien aiempaa tehokkaampia harvennuksia, mikä puolestaan parantaisi sekä metsä- että porotalouden edellytyksiä. Poronhoitajat olivat kuitenkin huolissaan siitä, että nykyinen kehitys johtaisi lopulta luppoisten vanhojen metsien häviämiseen. Metsäammattilaiset korostivat, että suunnitellut investoinnit perustuisivat pelkästään tarpeellisiin, aiemmin toteuttamatta jääneisiin harvennuksiin, ja uskoivat, että investoinnit toisivat alueelle myös työllistymismahdollisuuksia.

Pohdintaa

Sekä tutkijoiden että elinkeinonharjoittajien tuottama tieto on osoittanut porotalouden ja metsätalouden ongelmalliset suhteet jo yli vuosisadan

ajan. Metsätalouden, etenkin avohakkuiden ja maanmuokkauksen aiheuttamat haitalliset vaikutukset porotalouteen ovat kumuloituneet 1950-luvulta lähtien. Kehitys on ollut samankaltaista Ruotsissa, Norjassa ja Pohjois-Amerikassa (Whitney 1994; Östlund ym. 1997; Widmark 2006; 2009; Berg 2010). Viime vuosien aikana on tapahtunut myös suotuisaa kehitystä: esimerkiksi Metsähallitus on luopunut säästöaurauksesta poronhoitoalueella, ja sitä käytetään nykyään vain yksityismaiden paksuturpeisilla humusmailla alueen itäosissa (Metsäkeskus 2019).

Metsähallitus soveltaa aiempaa vuorovaikutteisempaa ja osallistavampaa lähestymistapaa maankäytön suunnittelussaan ehkäistäkseen ja hallitakseen elinkeinojen välisiä kiistoja. Suomessa käytetty neuvottelumenetelmä eroaa Ruotsin vastaavasta menetelmästä muun muassa siinä, että Ruotsissa valtion metsien lisäksi myös yksityismetsien omistajat ovat neuvottelukäytännön piirissä, mikäli metsätilan koko on yli 500 ha tai suunnitellun uudistusalan koko on yli 20 ha (Sandström ym. 2006; Widmark 2006; 2009; Berg ym. 2008; Huusko 2008; Berg 2010).

Kyselyyn vastanneet olivat tietoisia, ettei yksityis- ja yhteismetsien omistajilla ole lain velvoittamaa pakkoa huomioida porotalouden tarpeita samalla tavalla kuin valtiolla. Yksityismetsätalous on tärkeää erityisesti poronhoitoalueen eteläosissa, jossa 45 % tuottavasta metsämaasta on yksityisten omistamaa. Poronhoidon ja yksityismetsätalouden välille ei synny kiistoja helposti muun muassa siksi, että kynnys valtion metsätalouden arvosteluun on alempi kulttuuriperinnön kollektiivisten piirteiden vuoksi (Jokinen 2014). Lisäksi monet poronhoitajat harjoittavat itsekin yksityismetsätaloutta saadakseen lisätuloja hakkuista tai metsätöistä. Poronhoitajat saattavat myös omistaa toisessa paliskunnassa sijaitsevia metsiä, mikä tarkoittaa, että hakkuut eivät kohdistu heidän oman paliskuntansa laiturille (Jokinen 2014). Vastaajat vaativat vapaaehtoista neuvottelumennettelyä porotalouden ja yksityismetsien edustajien välille.

Noin 85 % Suomen metsistä on PEFC (The Programme for the Endorsement of Forest Certification) -sertifioituja. PEFC -sertifiointi edellyttää, että metsätalouden toimenpiteet poronhoitoalueen valtionmetsissä sovitetaan yhteen porotalouden kanssa niin, että edellytykset poronhoidon harjoittamiseksi turvataan. PEFC myös edellyttää, että saamelaisalueella maan ja luonnonvarojen käyttö on sellaista, että perinteisten saamelaiselinkeinojen ja -kulttuurin harjoittaminen turvataan. PEFC-sertifioinnin kriteerejä ei kuitenkaan voida soveltaa poronhoitoalueen yksityismetsiin (PEFC Finland Standard 2014).

Osa suomalaisista metsäyhtiöistä ja yhteismetsänomistajista noudattaa FSC (Forest Stewardship Council) -sertifiointia, jonka kriteerit soveltuvat myös yksityismetsiin. FSC -sertifiointin periaatteiden mukaan porotalouden edellytykset on huomioitava metsänomistajasta riippumatta. Kuitenkin vain alle 10 % metsistämme on FSC-sertifioitua. Siellä missä FSC-sertifiointia sovelletaan, paliskuntien näkökulmat huomioidaan sen edellyttämien neuvottelukäytäntöjen ansiosta paremmin kuin siellä, missä sovelletaan PEFC-sertifiointia (FSC standard for Finland 2010).

Käytännössä metsäyhtiöt, jotka noudattavat FSC-periaatteita ja kriteereitä, ovat neuvotelleet paliskuntien kanssa tärkeimpien laidunalueiden käsittelystä. Tämän lisäksi FSC-sertifioinnin tehokkuus perustuu siihen, että nykyään metsäyhtiöt usein vaativat, että puu, jonka he ostavat, on peräisin FSC-sertifiointisysteemin kriteereitä noudattavalta metsänomistajalta. Tämä parantaa poronhoidon edellytyksiä yksityismetsissä myös tulevaisuudessa (Järvenpää 2018).

Tuore Inarin metsäkiista, jossa osapuolina ovat yksityismetsätalous ja saamelainen poronhoito (Hammastunturin paliskunta), liittyy FSC:n riskiarvioreporttiin, jonka mukaan metsätalous voi olla riski poronhoidolle ja saamelaiskulttuurille. Tämän vuoksi FSC:hen sitoutuneet puunostajat katsovat, että varovaisuusperiaatetta täytyy noudattaa, eikä uusia puukauppoja voi saamelaisalueella tehdä. Mutkikas tilanne on uhannut ajaa metsänomistajat ja poronhoitajat vastakkain. Metsätalouden näkökulmasta uhkana on se, että Inarin yhteismetsän, joka ei ole mukana FSC-sertifikaatissa, hakattavista metsistä 90 % (yli 2500 ha) olisi hakkuukiellossa Hammastunturin paliskunnan vastustuksen vuoksi (Jylhänlehto 2019; Sarriola 2019; Hoppi 2020).

Poro- ja metsätalouden välinen suhde vaihtelee voimakkaasti poronhoitoalueen eri osissa, minkä vuoksi näillä elinkeinoilla ei ole yhtä ja yleistä suhdetta toisiinsa. Elinkeinojen väliseen suhteeseen vaikuttavat ratkaisevasti muun muassa kunkin alueen luonnonolosuhteet, poronhoitokulttuuri poronhoitokäytänteineen, metsätalouskäytänteet ja metsätalouden säätely (ks. Johdanto ja tutkimustehtävä). Myös muu maankäyttö vaikuttaa siihen, millaiseksi poro- ja metsätalouden suhde alueella muodostuu. Matkailu, kaivosteollisuus, luonnonsuojelu ja maanrakennus ovat osa poro- ja metsätalouden maankäytön suhdetta. Paliskuntain yhdistyksen tekemän selvityksen mukaan metsätalouden katsottiin olevan kohtalainen ongelma poronhoidon harjoittamisen kannalta 74% paliskunnista ja merkittävä ongelma 9% paliskunnista. Metsätalous

koettiin merkittäväksi ongelmaksi erityisesti Ylä-Lapin metsävaltaisissa paliskunnissa (Saarikoski ym. 2020). Poro- ja metsätalouden välisten suhteiden kehittäminen nykyistä kestävämmiksi edellyttäisikin alueellista tutkimusta eri elinkeinojen välisistä maankäyttösuhteista.

Porotalouden kokemia haitallisia metsätalouden vaikutuksia voidaan vähentää suunnittelemalla, suuntaamalla ja ajoittamalla metsätaloustoimet niin, että porotalouden edellytykset huomioidaan. Tämä tarkoittaa tärkeiden jäkälälaitumien säästämistä ja välttämättömien hakkuiden toteuttamista loppupalvella, kesänaikaisten hakkuiden välttämistä jäkälälaitumilla ja mahdollisimman kevyiden maankäsittelymenetelmien käyttöä. Vastaajat ehdottivat hakkuutähteiden poistoa jäkäläisimmiltä, porolle kriittisimmiltä laitumilta. Hakkuutähteiden poisto parantaisi maajäkäliden kasvua ja poron ravintovarojen saavutettavuutta. Hakkuutähteiden poiston aiheuttama maanpinnan rikkoutuminen ja maajäkäliden vaurioituminen saattavat kuitenkin mitätöidä potentiaaliset hyödyt. Se saattaa myös vaarantaa biomassan tuotannon tulevaisuudessa ravinteiden huuhtoutumisen vuoksi (Kivinen ym. 2010; Palviainen ym. 2010; Kaarakka ym. 2018; Ranius ym. 2018).

Sekä ilmastonmuutos että metsänhoito ovat muuttaneet metsien puuntuotannon edellytyksiä. Pidentyneet ja lämmenneet kasvukaudet ovat lisänneet puuston kasvua ja tilavuutta.

Todennäköisesti myös metsän kasvua ja metsätaloutta uhkaavat riskit lisääntyvät. Hyönteistuhojen, myrskytuhojen ja metsäpalojen odotetaan lisääntyvän. Lisäksi leudontuneet talvet ja heikentynyt maan routiminen lisäävät puunkorjuun ongelmia (Kellomäki ym. 2010; Neuvonen & Viiri 2018; Neuvonen ym. 2018).

Pohjois-Suomen hakkuumahdollisuuksien on arvioitu kaksinkertaistuvan vuoteen 2050 mennessä verrattuna vuoteen 1990. Suomen metsätalouden painopiste saattaa muuttua etelästä pohjoiseen. Lisääntynyt metsänkasvu johtanee lyhyempiin kiertoaikoihin ja tiheämpiin metsiin. Aiemmin heikkotuottoisten alueiden puuntuotanto todennäköisesti lisääntyy metsäsektorin bioekonomisiin investointeihin tarvittavan, kasvavan raaka-ainetarpeen vuoksi (Kalliokoski 2015; Lapin Arktisen biotalouden kehittämisohjelma 2018–2025).

Bioekonomiset investoinnit olivat tutkimukseemme osallistuneiden poro- ja metsätalouden harjoittajien mielestä enimmäkseen kannatettavia, sillä

erityisesti nuorten, tiheiden metsien harvennukset hyödyttäisivät molempia elinkeinoja. Poronhoitajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että uudet investoinnit hyödyttäisivät poronhoitoa vain, jos metsäyrietykset hankkisivat raaka-aineensa pelkästään harvennuksista, eikä vanhoja metsiä hakattaisi.

Lähteet

- Aaltonen, Toivo 1915a. Hieman poron metsänhoidollisesta merkityksestä. Metsätaloudellinen aikakauskirja 6–7, 211–219.
- Aaltonen, Toivo 1915b. Metsien nuorentamissuhteista Pohjois-Suomen jäkäläkankailla. Metsätaloudellinen aikakauskirja 3, 82–93.
- Akujärvi, Anu, Ville Hallikainen, Mikko Hyppönen, Eero Mattila, Kari Mikkola & Pasi Rautio 2014. Effects of reindeer grazing and forestry on ground lichens in Finnish Lapland. *Silva Fennica* 48(3), 1153. <http://dx.doi.org/10.14214/sf.1153>.
- Alaruikka, Yrjö 1952. Metsä ja poro. *Poromies* 1, 4–7.
- Alaruikka, Yrjö 1964. Suomen porotalous. Lapin maakuntapaino, Rovaniemi.
- Alaruikka, Yrjö 1971. Metsä- ja porotalouden rinnakkaisuus Lapissa. *Poromies* 3, 3–4.
- Anonyymi, 1905. Mietteitä ja huomioita puita leimatessa Lapissa kesällä 1904. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 22, 52–59.
- Anonyymi, 1911. Metsien nuorennusalojen suojeleminen porojen hävitykseltä Oulun läänissä. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 8–9, 559–560.
- Anonyymi, 1914. Porojen laiduntaminen kruununmailla. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja. Metsätaloudellinen aikakauskirja 7–8, 263–264.
- Anonyymi, 1915. Lapin metsistä. Kuusen esiintyminen Sallan hoitoalueella. Metsätaloudellinen aikakauskirja 12, 363–370.
- Anonyymi, 1974. Arvostukset muuttuvat Lapissa. *Metsä ja Puu* 12, 24–26.
- Anonyymi, 1984. Poromiesten ja metsämiesten korkean tason neuvottelu. *Poromies* 1, 12–15.
- Axelsson, C 1954. Valtion metsissä suoritettavat uudistamistoimenpiteet varsinaisella poronhoitoalueella Perä-Pohjolan piirikunnassa. *Poromies* 3, 77–81.
- Berg, Anna 2010. Reindeer herding and modern forestry – The historical impacts on forests of two main land users in Northern Sweden. Väitöskirja. Swedish University of Agricultural Sciences, Faculty of Forest Sciences, Department of Forest Ecology and Management, Umeå.
- Berg, Anna, Lars Östlund, Jon Moen & Johan Olofsson 2008. A century of logging and forestry in a reindeer herding area in northern Sweden. *Forest Ecology and Management* 256, 1009–1020.
- Brown, Robert & Peitsa Mikola 1974. The influence of fruticose soil lichens upon the mycorrhizae of and seedling growth of forest trees. *Acta Forestalia Fennica* 141, 1–23.
- den Herder, Michael, Minna-Maaria Kytöviita & Pekka Niemelä 2003. Growth of reindeer lichens and effects of reindeer grazing on ground cover vegetation in a Scots pine forest and a subarctic heathland in Finnish Lapland. *Ecography* 26 (1), 3–12.

- Fauria, Marc Matias, Timo Helle, Aarno Niva, Heikki Posio & Mauri Timonen 2008. Removal of the lichenmat by reindeer enhances tree growth in a northern Scots pine forest. *Canadian Journal of Forest Research* 38 (12), 2981–2993. <https://doi.org/10.1139/X08-135>.
- Forbes, Bruce Cameron, Minna Tuulikki Turunen, Päivi Soppela, Sirpa Rasmus, Terhi Vuojala-Magga & Heidi Kitti 2020. Changes in mountain birch forests and reindeer management: Comparing different knowledge systems in Sápmi, northern Fennoscandia. *Polar Record* <https://doi.org/10.1017/S0032247419000834>
- FSC standard for Finland 2010. Saatavilla: <https://fi.fsc.org/fi-fi/sertifiointi/metssertifiointi/suomen-fsc-standardi>.
- Gauslaa, Yngvar, Kristin Palmqvist, Knut Asbjørn Solhaug, Håkon Holien, Olga Hilmo, Line Nybakken, Lise Cats Myhre & Mikael Ohlson 2007. Growth of epiphytic old forest lichens across climatic and successional gradients. *Canadian Journal of Forest Research* 37, 1832–1845.
- Halla 1982. Hallan paliskunnan toimintakertomus poronhoitovuodelta 1981–1982. Oulun maakunta-arkisto.
- Hallikainen, Ville, Timo Helle, Mikko Hyppönen, Arsi Ikonen, Mikko Jokinen, Arto Naskali, Seija Tuulentie & Martti Varmola 2008. Luonnon käyttöön perustuvat elinkeinot ja niiden väliset suhteet Ylä-Lapissa. *Metsätieteen Aikakauskirja* 3, 191–219.
- Hallikainen, Ville, Timo Helle & Jaakko Repola 2010. Hakkuiden vaikutukset porolaitumiin. Teoksessa: Hyppönen Mikko, SirkkaTapaninen & Pertti Sarala (toim.). *Ylä-Lapin metsien käytön ristiriidat – näkökulmia kestävään käyttöön*. *Acta Lapponica Fenniae* 22, 30–32.
- Hast, Sanna & Jokinen, Mikko 2016. Elinkeinojen yhteensovittaminen – tarkastelussa kaivostoiminta, poronhoito ja luontomatkailu. Teoksessa: Mononen, Tuija & Leena Suopajarvi (toim.). *Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 86–110.
- Helle, Reijo 1984. Metsien moninaiskäytön osittainen palauttaminen. *Poromies* 3, 18–22.
- Helle, Timo 1987. Porotko uhka Kainuun maa- ja metsätaloudelle. *Poromies* 6, 7–10.
- Helle, Timo 2005. Vanhojen metsien merkitys poronhoidon talouteen. *Poromies* 3, 19–20.
- Helle, Timo & Lotta Jaakkola 2008. Transitions in herd management of semi-domesticated reindeer in northern Finland. *Annales Zoologici Fennici* 45 (2), 81–101. <https://doi.org/10.5735/086.045.0201>.
- Helle, Timo & Arto Lyykorpi 1987. Oraniemen palkisen porot vesakon kimpussa. *Poromies* 1, 32–34.
- Helle, Timo & Hannu Moilanen 1993. The effects of reindeer grazing on the natural regeneration of *Pinus sylvestris*. *Scandinavian Journal of Forest Research* 8 (3), 395–407.
- Helle, Timo & Pekka Nöjd 1992. Vaikuttaako poron laidunnus mäntyjen kuntoon ja kasvuun? *Poromies* 3, 26–29.
- Hiedanpää, Juha & Matti Salo 2017. Emerging ecosystem service entrepreneurship in Finland and Peru. *International Forestry Review* 19(51), 113–124.
- Hokajärvi, Pertti 1974. Ajatuksia metsien moninaiskäytöstä. *Poromies* 1, 10–12.

- Hoppi, Anni-Sofia. 2020. Ylä-Lapin yksityismetsien hakkuukiista jatkunut jo vuoden päivät – ”Metsänomistajalle näyttää lankeavan FSC-pelissä maksajan ja haitankärsijän rooli.” Maaseudun tulevaisuus 18.2 2020. <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/metsa/tilaajille-7.140698?ald=1.995614>
- Huttu-Hiltunen, Veikko 1973. Poronhoito ja metsien käyttö. Poromies 4, 18.
- Huttu-Hiltunen, Veikko 1974. Metsätalous ja poronhoito. Poromies 6, 19.
- Huusko, Ulla 2008. Poro ja poronhoito talousmetsissä. Metsäkeskus Lappi. 31.
- Hyppönen, Mikko 1998. Aitaamisen vaikutus koivun luontaiseen uudistumiseen poron kesälaidunalueella Rovaniemen maalaiskunnassa. Teoksessa: Hyppönen Mikko, Timo Penttilä & Helena Poikajärvi (toim.) Poron vaikutus metsä- ja tunturiluontoon. Tutkimusseminaari Hetassa 1997. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 678, 99–108.
- Hyppönen, Mikko & Timo Helle 2005. Metla hakee ratkaisua Inarin metsäkiistoihin. Poromies 3, 6–7.
- Hyppönen, Mikko, Timo Penttilä & Helena Poikajärvi 1998. Poron vaikutus metsä- ja tunturiluontoon. Tutkimusseminaari Hetassa 1997. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 678. Metsäntutkimuslaitos, Rovaniemen tutkimusasema. Rovaniemi.
- Hyppönen, Mikko, Sirkka Tapaninen & Pertti Sarala 2010. Ylä-Lapin metsien käytön ristiriidat – näkökulmia kestävään käyttöön. Acta Lapponica Fenniae 22. Lapin tutkimusseura, Rovaniemi.
- Härkönen, Kerttu 1988. Metsä alkuun aitaamalla. Poromies 6, 20–21.
- Isosydänmaa 1976. Isosydänmaan paliskunnan toimintakertomus vuodelta 1975–1976. Oulun maakunta-arkisto.
- Itkonen, Toivo Immanuel 1948. Suomen Lappalaiset. Osa 1. Suomen Lappalaiset vuoteen 1945 Osa 2. Poronhoito. WSOY, Porvoo.
- Jaakkola, Jouni JK, Suvi Juntunen & Klemetti Näkkäläjärvi 2018. The holistic effects of climate change on the culture, well-being, and health of the Saami, the only indigenous people in the European Union. Current Environmental Health Reports 5, 401–417 <https://doi.org/10.1007/s40572-018-0211-2>
- Jaakkola, Lotta, Miia M Heiskanen, Anssi M Lensu & Markku T Kuitunen 2013. Consequences of forest landscape changes for the availability of winter pastures to reindeer (*Rangifer tarandus tarandus*) from 1953 to 2003 in Kuusamo, northeast Finland. Boreal Environment Research 18 (6), 459–472.
- Jaakkola, Lotta M, Timo Päiviö Helle, Jussi Soppela, Markku J Kuitunen & Mikko Juhani Yrjönen 2006. Effects of forest characteristics on the abundance of alectoroid lichens in northern Finland. Canadian Journal of Forest Research 36, 2955–2965. <https://doi.org/10.1139/X06-178>.
- Jalkanen, Risto 2001. Vaikuttaako poro metsiin? Poromies 4–5, 32.
- Jokinen, Mikko 2005. Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 941.
- Jokinen, Mikko 2014. Heated and frozen forest conflicts: Cultural sustainability and forest management in arctic Finland. Teoksessa: Katila, Pia, Glenn Galloway, Wil de Jong, Pablo Pacheco & Gerardo Mery (toim.). Forests under pressure: Local responses to global issues. IUFRO World Series 32, 381–398.
- Jokinen, Mikko 2019. Lapin ympäristökiistojen kulttuuriset tekijät. Dissertationes Forestales 281. Helsingin yliopisto. Unigrafia, Helsinki.

- Juntunen, Suvi & Elina Stolt 2013. Akwé: Kon -ohjeiden soveltaminen Hammastunturin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmassa. Metsähallitus. Saatavilla: <https://www.cbd.int/doc/world/fi/fi-nroth-en.pdf>.
- Jylhänlehto, Suvi 2019. FSC:n löyhät väitteet synnyttivät metsäkiistan, joka voi viedä ostajat Ylä-Lapin puulta. Maaseudun tulevaisuus 13.2. 2019. <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/metsa/artikkeli-1.378160>
- Järvenpää, Juha 2018. Poro ja poronhoito talousmetsissä. Katsaus metsätalouden ja porotalouden yhteensovittamiseen Suomessa. <https://www.metsakeskus.fi/julkaisut>.
- Kaarakka, Lilli, Janne Vaittinen, Mikael Marjanen, Sofie Hellsten, Mikko Kukkola, Anna Saarsalmi, Marjo Palviainen & Heljä-Sisko Helmisaari 2018. Stump harvesting in *Picea abies* stands: soil surface disturbance and biomass distribution of the harvested stumps and roots. *Forest Ecology and Management* 425, 27–34.
- Kalliokoski, Tuomo 2015. Ilmastonmuutos ja biotalous – Metsäsektorilla vaaditaan paradigman muutosta. *Metsätieteen aikakauskirja* 4, 247–252.
- Kellomäki, Seppo, Matti Maajärvi, Harri Strandman, Antti Kilpeläinen & Heli Peltola 2010. Model computations on the climate change effects on snow cover, soil moisture and soil frost in the boreal conditions over Finland. *Silva Fennica* 44 (2), 213–233.
- Kemin-Sompio 1963. Kemin-Sompion paliskunnan toimintakertomus poronhoitovuodelta 1962–1963. Oulun maakunta-arkisto.
- Kivinen, Sonja 2015. Many a little makes a mickle: cumulative land cover changes and traditional land use in the Kyrö reindeer herding district, northern Finland. *Applied Geography* 63, 204–211.
- Kivinen, Sonja, Anna Berg, Jon Moen, Lars Östlund & Johan Olofsson 2012. Forest fragmentation and landscape transformation in a reindeer husbandry area in Sweden. *Environmental Management* 49 (2), 295–304.
- Kivinen, Sonja & Timo Kumpula 2014. Detecting land cover disturbances in the Lappi reindeer herding district using multi-source remote sensing and GIS data. *International Journal of Applied Earth Observation and Geoinformation* 27, 13–19.
- Kivinen, Sonja, Jon Moen, Anna Berg & Åsa Eriksson 2010. Effects of modern forest management on winter grazing resources for reindeer in Sweden. *Ambio* 39, 269–278.
- Korhonen, Kari T, Antti Ihalainen, Arto Ahola, Juha Heikkinen, Helena M Henttonen, Juha-Pekka Hotanen, Seppo Nevalainen, Juho Pitkänen, Mikael Strandström & Heli Viiri 2017. Suomen metsät 2009–2013 ja niiden kehitys 1921–2013. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 59. Luonnonvarakeskus, Helsinki.
- Kortesalmi, Juhani J 2007. Poronhoidon synty ja kehitys Suomessa. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 1149. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Kubin, Eero & Pentti Savilampi 1998. Rauduskoivun viljelyn onnistuminen poronhoitoalueella. Teoksessa: Hyppönen Mikko, Timo Penttilä & Helena Poikajärvi (toim.). Poron vaikutus metsä- ja tunturiluontoon. Tutkimusseminaari Hetassa 1997. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 678, 92–98.
- Kumpula, Jouko 2003. Metsänkäsittelyjen vaikutus porolaitumiin. Kala- ja Riistaraportteja 286. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Helsinki.
- Kumpula, Jouko, Alfred Colpaert & Mauri Nieminen 2003. Metsänkäsittelyjen ja lumiolosuhteiden vaikutus porojen laidunten käyttöön Ivalon paliskunnassa. Kala- ja Riistaraportteja 271. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Helsinki.

- Kumpula, Jouko, Mika Kurkilahti, Timo Helle & Alfred Colpaert 2014. Both reindeer management and several other land use factors explain the reduction in ground lichens (*Cladonia* spp.) in pastures grazed by semi-domesticated reindeer in Finland. *Regional Environmental Change* 14, 541–559. <https://doi.org/10.1007/s10113-013-0508-5>.
- Kumpula, Jouko, Jukka Siitari, Sari Siitari, Mika Kurkilahti, Juha Heikkinen & Kari Oinonen 2019. Poronhoitoalueen talvilaitumet vuosien 2016–2018 laiduninventoinneissa. Talvilaidunten tilan muutokset ja muutosten syyt. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus X/2019. Luonnonvarakeskus, Helsinki.
- Kumpula, Jouko, Jukka Siitari, Heikki Törmänen & Sari Siitari 2015. Porojen laitumet, ruokinta ja tuottavuus poronhoitoalueen pohjoisosassa. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 48. Luonnonvarakeskus, Helsinki.
- Kumpula, Jouko, Sari Stark & Øysten Holland, 2011. Seasonal grazing effects by semi-domesticated reindeer on subarctic mountain birch forests. *Polar Biology* 34 (3), 441–453. <https://doi.org/10.1007/s00300-010-0899-4>.
- Kumpula, Jouko, Ari Tanskanen, Alfred Colpaert, Marja Anttonen, Heikki Törmänen, Jukka Siitari & Sari Siitari 2009. Poronhoitoalueen pohjoisosan talvilaitumet vuosina 2005–2008 – laidunten tilan muutokset 1990-luvun puolivälin jälkeen. Riista- ja kalatalous – Tutkimuksia 3. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Helsinki.
- Kuukas 1981. Kuukkaan paliskunnan toimintakertomus poronhoitovuodelta 1980–1981. Oulun maakunta-arkisto.
- Kyllönen, Simo, Alfred Colpaert, Hannu Heikkinen, Mikko Jokinen, Jouko Kumpula, Mika Marttunen, Kari Muje & Kaisa Raitio 2006. Conflict management as a means to the sustainable use of natural resources. *Silva Fennica* 40 (4), 687–728.
- Köster, Kajar, Frank Berninger, Egle Köster & Jukka Pumpanen 2015. Influences of reindeer grazing on above- and below-ground biomass and soil carbon dynamics. *Arctic Antarctic and Alpine Research* 47, 495–503. <https://doi.org/10.1657/AAAR0014-062>.
- Köster Egle, Kajar Köster, Mika Aurela, Tuomas Laurila, Frank Berninger, Annalea Lohila & Jukka Pumpanen 2013. Impact of reindeer herding on vegetation biomass and soil carbon content: a case study from Sodankylä, Finland. *Boreal Environment Research* 18, 35–42.
- Lakari, Oiva Johannes 1915. Metsien nuorentumissuhteista kuivilla kankailla. *Metsätaloudellinen aikakauskirja* 11, 317–325.
- Lapin Arktisen biotalouden kehittämissuunnitelma 2018–2025. Lapin liitto, Rovaniemi. https://issuu.com/lapinliitto/docs/kehitt_mishanke_lopullinen_issuu_si.
- Lappi 1967. Lapin paliskunnan toimintakertomus poronhoitovuodelta 1966–1967. Oulun maakunta-arkisto.
- Lappi 1968. Lapin paliskunnan toimintakertomus poronhoitovuodelta 1967–1968. Oulun maakunta-arkisto.
- Lindberg, K 1915. Porolaidunkomission mietinnön johdosta. *Metsätaloudellinen Aikakauskirja* 12, 373–374.
- LUKE 2018a. Suomen metsätalustot. Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki.
- LUKE 2018b. Metsävarat maakunnittain. <https://stat.luke.fi/mets%C3%A4varat-maakunnittain-fi-1>.

- LUKE 2019. Vuoden 2015 MVM-tulokset. Avoimien aineistojen tiedostopalvelu. <http://kartta.luke.fi/index.html>.
- Lust, Noel, Guy Geudens & Lieven Nachtergale 2001. Aspects of biodiversity of Scots pine forests in Europe. *Silva Gandavensis* 66, 16–39. <https://doi.org/10.21825/sg.v66i0.816>.
- Lähde, Erkki 1976. Lapin vanhojen kuusimetsien uudistaminen. *Pomomies* 3, 14–15.
- Markkula, Inkeri, Minna Turunen & Sini Kantola 2019. Traditional and local knowledge in land use planning: Insights to the use of Akwé: Kon Guidelines in Eanodat, Finnish Sápmi. *Ecology and Society* 24 (1), 20 URL: <https://www.ecologyandsociety.org/vol24/iss1/art20/>.
- Mattila, Eero 1983. Lapin metsissä selkenevää. *Metsä ja Puu* 10, 4–7.
- Metsäkeskus 2019. Paikkatietoaineistot. <https://www.metsaan.fi/paikkatietoaineistot>, <https://www.metsaan.fi/paikkatietoaineistot>
- MMM, 2018. Maa- ja metsätalousministeriö. <https://mmm.fi/lainsaadanto/metsat>
- Moilanen, Hannu & Timo Helle 1987. Poron vaikutus männyn luontaiseen uudistumiseen Kainuussa. *Pomomies* 3, 12–14.
- Mustajoki, Jyri, Heli Saarikoski, Mika Marttunen, Anssi Ahtikoski, Ville Hallikainen, Timo Helle, Mikko Hyppönen, Mikko Jokinen, Arto Naskali, Seija Tuulentie, Martti Varmola, Eero Valtanen & Anna-Liisa Ylisirniö 2011. Use of decision analysis interviews to support the sustainable use of the forests in Finnish Upper Lapland. *Journal of Environmental Management* 92 (6), 1550–1563. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2011.01.007>.
- Mäkitalo, Kari, Timo Penttilä & Pentti Räsänen 1998. Poron ja jäniksen vaikutus hieskoivun luontaiseen uudistumiseen tuoreilla kankailla Etelä- ja Keski-Lapissa. Teoksessa: Hyppönen, Mikko, Timo Penttilä & Helena Poikajärvi (toim.) Poron vaikutus metsä- ja tunturiluontoon. Tutkimusseminaari Hetassa 1997. Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja 678, 109–121.
- Neuvonen, Seppo & Heli Viiri 2018. 7. Kirjanpainajan feromoniseurannan tulokset 2017. Teoksessa: Nevalainen, Seppo, Heikki Nuorteva & Antti Pouttu (toim.) Metsätuhot vuonna 2017. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 44, 25–29.
- Neuvonen, Seppo, Jaakko Kullberg, Matti Kämäräinen, Ilari Lehtonen, Seppo Nevalainen, Pilvi Siljamo & Ari Venäläinen 2018. 8. Havununna ja lehtinunna – tulevaisuuden metsätuholaisiin on syytä varautua ennakolta. Teoksessa: Nevalainen, Seppo, Heikki Nuorteva & Antti Pouttu (toim.). Metsätuhot vuonna 2017. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 44, 30–39.
- Nieminen, Mauri 1984. Porotalous ja metsänhoito. *Pomomies* 4, 4–11.
- Norberg, Harri, Veikko Majjala & Mauri Nieminen 2001. Palatability and nutrient composition of plants, fungi and lichens foraged by reindeer. Abstracts of posters presented at the 11th Nordic conference on reindeer research, Kaamanen, Finland, 18–20 June 2001. *Rangifer Report* 5.
- Nyysönen, Jukka 2004. Establishing territorial sovereignty in Finland. Teoksessa: Engerman, Stanley L & Jacob Metzger (toim.), *Land Rights, Ethno-nationality, and Sovereignty in History*. Routledge, London and New York. 358–387.
- Näsi, Lasse 1992. Metsätalouden vaikutus porotalouteen. *Pomomies* 1, 5–7.

- Olofsson, Johan, Jon Moen & Lars Östlund 2010. Effects of reindeer on boreal forest floor vegetation: does grazing cause vegetation state transitions? *Basic and Applied Ecology* 11, 550–557. <https://doi.org/10.1016/j.baae.2010.03.004>.
- Oraniemi 1981. Oraniemen paliskunnan toimintakertomus poronhoitovuodelta 1980–1981. Oulun maakunta-arkisto.
- Paliskuntain yhdistyksen ja Metsähallituksen välinen yhteistyösopimus 2013. Hyväksytty 4.4 2013. <http://www.metsa.fi/documents/10739/58225d52-500f-481c-9cdc-82a6159f4be7>.
- Palviainen, Marjo, Leena Finer, Raija Laiho, Ekaterina Shorohova, Ekaterina Kapitsa & Ilkka Vanha-Majamaa 2010. Carbon and nitrogen release from decomposing Scots pine, Norway spruce and silver birch stumps. *Forest Ecology and Management* 259, 390–398. <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2009.10.034>
- Parpola, Antti & Veijo Åberg 2009. Metsävaltio – Metsähallitus ja Suomi 1859–2009. Edita ja Metsähallitus, Helsinki ja Vantaa.
- PEFC Finland Standard 2014. Criteria for PEFC Forest Certification http://pefc.fi/wpcontent/uploads/2016/09/PEFC_FI_1002_2014_Criteria_for_Forest_Certification_20141027.pdf.
- Peltonen, Lasse & Rauno Sairinen 2010. Integrating impact assessment and conflict management in urban planning: Experiences from Finland. *Environmental Impact Assessment Review* 30(5), 328–337.
- Peltonen, Lasse & Sampo Villanen 2004. Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet; Katsaus käsitteisiin ja kirjallisuuteen. *Suomen ympäristö* 723. 64 s.
- Pettersson, Sanna, Ville Hallikainen, Arto Naskali, Sinikka Rovander & Seija Tuulentie 2017. Ympäristökonfliktit Suomessa: mistä on kiistelty ja miksi? *Terra* 129 (2), 87–107.
- Pintamo 1963. Pintamon paliskunnan toimintakertomus poronhoitovuodelta 1962–1963. Oulun maakunta-arkisto.
- Pohtila, Eljas 1970. Lapin metsät ja porotalous. *Poromies* 4, 13–16.
- Pohtila, Eljas 1983. Metsät ja poronhoito. *Poromies* 3, 17–20.
- Porolaidunkomissionin mietintö 1914. Komiteamietintö 1914:2. Helsinki.
- Pudasjärven Livo 1972. Pudasjärven Livon paliskunnan toimintakertomus poronhoitovuodelta 1971–1972. Oulun maakunta-arkisto.
- Py 2020. Paliskuntain yhdistys. Porotilastot.
- Pyhä-Kallio 1961. Pyhä-Kallion paliskunnan toimintakertomus poronhoitovuodelta 1960–1961. Oulun maakunta-arkisto.
- Pyhä-Kallio 1964. Pyhä-Kallion paliskunnan toimintakertomus poronhoitovuodelta 1963–1964. Oulun maakunta-arkisto.
- Päivinen, Jussi, Niklas Björkqvist, Lauri Karvonen, Maija Kaukonen, Kirsi-Marja Korhonen, Panu Kuokkanen, Hannu Lehtonen & Arto Tolonen 2011. Metsähallituksen metsätalouden ympäristöopas. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 67.
- Rajala, Paavo 1965. Porojen savottakuolleisuudesta talvella 1963/64. *Poromies* 3, 4–7.
- Rajala, Paavo 1967. Porojen ruokinta metsätyömailla. *Poromies* 1, 4–7.
- Ranius, Thomas, Aino Hämäläinen, Gustaf Egnell, Bengt Olsson, Karin Eklof, Johan Stendahl, Jörgen Rudolphi, Anna Stens & Adam Felton 2018. The effects of logging residue extraction for energy on ecosystem services and biodiversity: a synthesis. *Journal of Environmental Management* 209, 409–425. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2017.12.048>.

- Rasmus, Sirpa, Minna Turunen, Anna Luomaranta, Sonja Kivinen, Kirsti Jylhä & Jani Rähkä 2020. Climate change and reindeer management in Finland: co-analysis of practitioner knowledge and meteorological data for better adaptation. *Science of the Total Environment* 710 (2020) 136229 <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv>.
- Renvall, August 1919. Suojametsäkysymyksestä I–IV. Poronlaidunnan järjestely suojametsäalueella. *Acta Forestalia Fennica* 11(4), article id 7024. Helsinki. <https://doi.org/10.14214/aff.7024>
- Reuter, Einar 1907. Porot ja niiden vaikutus metsännuorennukseen. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 24A, 166–193.
- Reuter, Einar 1912. Porojen vaikutuksesta metsän nuorennukseen. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 6–7, 285–297.
- Roturier, Samuel 2009. Managing Reindeer Lichen during Forest Regeneration Procedures: Linking Sámi Herders' Knowledge and Forestry. Väitöskirja. Faculty of Forest Sciences, Department of Forest Ecology and Management, Umeå and Department of Ethnobiology and Eco-anthropology, Paris.
- Roturier, Samuel & Urban Bergsten 2006. Influence of soil scarification on reindeer foraging and damage to planted *Pinus sylvestris* seedlings. *Scandinavian Journal of Forest Research* 21, 209–220.
- Roturier, Samuel & Marie Roué 2009. Of forest, snow and lichen: Sami reindeer herders' knowledge of winter pastures in northern Sweden. *Forest Ecology and Management* 258, 1960–1967.
- Ruuttula-Vasari, Anne 2004. "Herroja on epäiltävä aina – metsä-herroja yli kaiken": Metsähallituksen ja pohjoissuomalaisen kanssakäyminen kruununmetsissä vuosina 1851–1900. *Acta Universitatis Ouluensis B* 57. Väitöskirja. Oulun yliopisto, Historian laitos, Oulu.
- Rytkönen, Anne-Mari, Heli Saarikoski, Jouko Kumpula, Mikko Hyppönen & Ville Hallikainen 2013. Metsätalouden ja poronhoidon väliset suhteet Ylä-Lapissa – synteesi tutkimustiedosta. Riista- ja kalatalous – Tutkimuksia ja selvityksiä 6.
- Saarikoski, Heli, Mia Landauer, Mikko Jokinen, Kari Oinonen & Jouko Kumpula 2020. 5. Poronhoidon sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys eri maankäyttömuotojen ristipaineissa. Teoksessa: Kumpula, Jouko & Sari Siitari (toim.) *Kestävä biotalous porolaitumilla -hankkeen osaraportit, johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus. (Painossa.)
- Saarikoski, Heli & Kaisa Raitio 2013. Science and politics in old-growth forest conflict in Upper Lapland. *Nature and Culture* 8, 53–73.
- Saarikoski, Heli, Jyri Mustajoki & Mika Marttunen 2013. Participatory multi-criteria assessment as "opening up" vs. "closing down" of policy discourses: a case of old-growth forest conflict in Finnish Upper Lapland. *Land Use Policy* 32, 329–336. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.11.003>.
- Saastamoinen, Olli 1975. Porot hakkuutyömaalla vuoden 1974 kevättalvella. *Metsä ja Puu* 2, 2
- Saastamoinen, Olli 1978. Cutting areas as reindeer pasturage. *Communicationes Instituti Forestalis Fenniae* 95 (4), 1–28.
- Saastamoinen, Olli 1984. Metsien moninaiskäyttö – nykytilanteen arviointia. *Metsä ja Puu* 6-7, 4–6.

- Salminen, Olli 2015. VMI11 tietojen julkistus ja AMO-työpaja Rovaniemi 9.9.2015. <https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/531533/Lapin%20mets%C3%A4.pdf?sequence=1>.
- Sandström, Cecilia, Jon Moen, Camilla Widmark & Öje Danell 2006. Progressing toward co-management through collaborative learning: forestry and reindeer husbandry in dialogue. *International Journal of Biodiversity Science and Management* 2, 326–333.
- Sandström, Per, Neil Cory, Johan Svensson, Henrik Hedenas, Leif Jougda & Nanna Borchert 2016. On the decline of ground lichen forests in the Swedish boreal landscape: implications for reindeer husbandry and sustainable forest management. *AMBIO* 45 (4), 415–429. <https://doi.org/10.1007/s13280-015-0759-0>.
- Santalampi, Minna, Hui Sun, Outi-Maaria Sietiö, Kajar Köster, Frank Berninger, Tuomas Laurila, Jukka Pumpanen & Jussi Heinonsalo 2018. Reindeer grazing alter soil fungal community structure and litter decomposition related enzyme activities in boreal coniferous forests in Finnish Lapland. *Applied Soil Ecology* 132, 74–82. <https://doi.org/10.1016/j.apsoil.2018.08.013>.
- Sarriola, Johanna 2019. Yhteismetsien hakkuut seisovat yhä Inarissa – paliskuntien vastauksia odotetaan kuumeisesti. *Lapin Kansa* 21.8.2019. <https://www.lapinkansa.fi/yhteismetsien-hakkuut-seisovat-yha-inarissa-palisk/177104>
- Sepponen, Pentti 1979. Metsälauhan merkityksestä poronhoidolle. *Poromies* 6, 16.
- Soppela, Päivi & Minna Turunen 2017. Luku 4 Sopeutuuko porotalous kasautuvien muutosten paineessa? Teoksessa: Tennberg, Monica, Anastasia Emelyanova, Heidi Eriksen, Jari Haapala, Antti Hannukkala, Juhani JK Jaakkola, Timo Jouttijärvi, Kirsti Jylhä, Sari Kauppi, Asta Kietäväinen, Hannele Korhonen, Meri Korhonen, Anna Luomaranta, Ristenrauna Magga, Ilona Mettiäinen, Klemetti Näkkäläjärvi, Karoliina Pilli-Sihvola, Arja Rautio, Pasi Rautio, Kimmo Silvo, Päivi Soppela, Minna Turunen, Seija Tuulentie & Timo Vihma (toim.) *Barentsin alue muuttuu – miten Suomi sopeutuu? VNK-raportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja* 31, 68–85.
- Stark, Sari, Juhani Tuomi, Rauni Strömmer & Timo Helle 2003. Non-parallel changes in soil microbial carbon and nitrogen dynamics due to reindeer grazing in northern boreal forests. *Ecography* 26 (1), 51–59.
- Stark, Sari, David A Wardle, Rauni Ohtonen, Timo Helle & Gregor W. Yeates 2000. The effect of reindeer grazing on decomposition, mineralization and soil biota in a dry oligotrophic Scots pine forest. *OIKOS* 90, 301–310.
- Suominen, Otso & Johan Olofsson 2000. Impacts of semidomesticated reindeer on structure of tundra and forest communities in Fennoscandia: a review. *Annales Zoologici Fennici* 37, 233–249.
- Susiluoto, Sanna, Terhi Rasilo, Jukka Pumpanen, & Frank Berninger 2008. Effects of grazing on the vegetation structure and carbon dioxide exchange of a fennoscandian fell ecosystem. *Arctic, Antarctic and Alpine Research* 40, 422–431.
- SYKE 2019. Avoin data. Suomen ympäristökeskus. Saatavilla: https://www.syke.fi/fi-FI/Avoin_tieto/Paikkatietoaineistot.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

- Turunen, Minna, Sirpa Rasmus, Juha Järvenpää & Sonja Kivinen 2020. Relations between forestry and reindeer husbandry in northern Finland: Perspectives of science and practice. *Forest Ecology and Management* 457, 117677. <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2019.117677>
- Turunen, Minna, Sirpa Rasmus & Asta Kietäväinen 2018. The importance of reindeer in northern Finland during World War II (1939–1945) and the post-war reconstruction. *Arctic* 71 (2), 169–184. <https://doi.org/10.14430/arctic4717>.
- Turunen, Minna, Päivi Soppela, Heli Kinnunen, Marja-Liisa Sutinen & Françoise Martz 2009. Does climate change influence the availability and quality of reindeer forage plants? a review. *Polar Biology* 32, 813–832. <https://doi.org/10.1007/s00300-009-0609-2>.
- Turunen, Minna & Terhi Vuojala-Magga 2011. Poron ravinto ja lisäruokinta muuttuvassa ilmastossa. *Arktisen keskuksen tiedotteita* 56. Sevenprint, Rovaniemi.
- Turunen, Minna & Terhi Vuojala-Magga 2014. Past and present winter feeding of reindeer in Finland: Herders' adaptive learning of the feeding practices. *Arctic* 67 (2), 173–188. <https://doi.org/10.14430/arctic4385>.
- Vaara, Lauri 1972. Metsänparannustöiden vaikutus poronlaitumiin. *Poromies* 3, 12–18.
- Veijola, Pertti 1985. Minkälainen on kunnon metsä? *Metsä ja Puu* 2, 34–35.
- Veijola, Pertti 1992. Luonnonvarojen monikäyttö ja porotalous. *Poromies* 3, 23–25.
- Vuojala-Magga, Terhi, Minna Turunen, Timo Ryyppö & Monica Tennberg 2011. Resonance strategies of Sami reindeer herding during climatically extreme years in northernmost Finland in 1970–2007. *Arctic* 64 (2), 227–241.
- Väre, Henry, Rauni Ohtonen & Kari Mikkola 1996. The effect and extent of heavy grazing by reindeer in oligotrophic pine heaths in northeastern Fennoscandia. *Ecography* 19, 245–253.
- Väre, Henry, Rauni Ohtonen & Lauri Oksanen 1995. Effects of reindeer grazing on understorey vegetation in dry *Pinus sylvestris* forests. *Journal of Vegetation Science* 6, 523–530.
- Warenberg, Kristina, Öje Danell, Eldar Gaare, & Mauri Nieminen 1997. *Porolaidunten kasvillisuus*. Landbruksforlaget (Nordic Council. for Reindeer Research), Tromsø, Norway.
- Whitney, Gordon G 1994. *From coastal wilderness to fruited plain – a history of environmental change in temperate north america from 1500 to the present*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Widmark, Camilla 2006. Forestry and reindeer husbandry in Sweden – the development of a land use conflict. *Rangifer* 26 (2), 43–54.
- Widmark, Camilla 2009. *Management of Multiple-Use Commons Focusing on Land Use for Forestry and Reindeer Husbandry in Northern Sweden*. Väitöskirja. Swedish University of Agricultural Sciences, Faculty of Forest Sciences, Department of Forest Economics, Umeå.
- Östlund, Lars, O. Zackrisson & Anna-Lena Axelsson 1997. The history and transformation of a Scandinavian boreal forest landscape since the 19th century. *Canadian Journal of Forest Research* 27 (8), 1198–1206.

Lait ja sopimukset

Biodiversiteettisopimus 1992. Convention on Biological Diversity. Biologisen monimuotoisuuden ja kestäväen käytön yleissopimus. <https://www.cbd.int/>
 Laki Metsähallituksesta (234/2016). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160234>
 Luonnonsuojelulaki (1996/1096). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961096>
 Metsälaki (1093/1996; amendments up to 567/2014 included) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961093>
 Poronhoitolaki (848/1990) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19900848>
 Saamelaiskäräjälaki (974/1995). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950974>

Liite 1. Tutkimusaineisto. Metsätalouden ja porotalouden välisiä suhteita käsittelevät artikkelit ammattilehdissä

Poromies 1934–2018

Anonyymi, 1934. Pohjoisimman Suomen porotalouden, maatalouden, uudisasutuksen ja metsätalouden suhde toisiinsa. *Poromies* 3, 56–57.

Sipi, Kaarlo 1937. Nousukauden velvoitus metsänomistajille. *Poromies* 5–6, 96–97.

Alaruiikka, Yrjö 1952. Metsä ja poro. *Poromies* 1, 4–7.

Axelsson, C. 1954. Valtion metsissä suoritettut uudistamistoimenpiteet varsinaisella poronhoitoalueella Perä-Pohjolan piirikunnassa. *Poromies* 3, 77–81.

Rajala, Paavo 1965. Porojen savottakuolleisuudesta talvella 1963/64. *Poromies* 3, 4–7.

Alaruiikka, Yrjö 1966. Metsäpalojen turmiollisuus porotaloudessa. *Poromies* 6, 10–11.

Rajala, Paavo 1967. Porojen ruokinta metsätyömailla. *Poromies* 1, 4–7.

Pohtila, Eljas 1970. Lapin metsät ja porotalous. *Poromies* 4, 13–16.

Rajala, Paavo 1970. Porojen suhtautumisesta metsälannoitteisiin. *Poromies* 5, 18–19.

Alaruiikka, Yrjö 1971. Metsä- ja porotalouden rinnakkaisuus Lapissa. *Poromies* 3, 3–4.

Vaara, Lauri 1972. Metsänparannustöiden vaikutus poronlaitumiin. *Poromies* 3, 12–18.

Huttu-Hiltunen, Veikko 1973. Poronhoito ja metsien käyttö. *Poromies* 4, 18.

Huttu-Hiltunen, Veikko 1974. Metsätalous ja poronhoito. *Poromies* 6, 19.

Hokajärvi, Pertti 1974. Ajatuksia metsien moninaiskäytöstä. *Poromies* 1, 10–12.

Huttu-Hiltunen, Veikko 1974. Metsä- ja maatalouden suhteista. *Poromies* 6, 19–20.

Helle, Timo 1976. Talvilaiduntutkimusten nykyvaiheista. *Poromies* 5, 1–4.

Lähde, Erkki 1976. Lapin vanhojen kuusimetsien uudistaminen. *Poromies* 3, 14–15.

Sepponen, Pentti 1979. Metsälauhan merkityksestä poronhoidolle. *Poromies* 6, 16.

Mattila, Eero 1981. Porojen talvilaitumet arvioitu metsäntutkimuslaitoksessa valtakunnan metsien inventoinnin yhteydessä. *Poromies* 1, 14–17.

Helle, Timo & Jouni Aspi 1982. Voidaanko metsänauraus korvata kulotuksella? *Poromies* 5, 4–6.

Norokorpi, Yrjö 1982. Metsänkäsittelymenetelmien kehittäminen poronhoidon kannalta Pohjois-Lapissa. *Poromies* 6, 9–11.

Pohtila, Eljas 1983. Metsät ja poronhoito. *Poromies* 3, 17–20.

Anonyymi, 1984. Poromiesten ja metsämiesten korkean tason neuvottelu. *Poromies* 1, 12–15.

- Helle, Reijo 1984. Metsien moninaiskäytön osittainen palauttaminen. *Poromies* 3, 18–22.
- Nieminen, Mauri 1984. Porotalous ja metsänhoito. *Poromies* 4, 4–11.
- Helle, Timo & Olli Saastamoinen 1984. Puuntuotannon ja porotalouden tuottovertailusta – kommentteja Reijo Helteen parlamenttisesitelmään. *Poromies* 5, 8–11.
- Kupiainen, Katariina & Mauri Nieminen 1985. Porotalous ja metsätalous Poikajärven paliskunnassa vuosina 1963–1984. *Poromies* 4, 10–20.
- Helle, Timo & Arto Lyykorpi 1987. Oraniemen palkisen porot vesakon kimpussa. *Poromies* 1, 32–34.
- Moilanen, Hannu & Timo Helle 1987. Poron vaikutus männyn luontaiseen uudistumiseen Kainuussa. *Poromies* 3, 12–14.
- Helle, Timo 1987. Porotko uhka Kainuun maa- ja metsätaloudelle. *Poromies* 6, 7–10.
- Autto, Paavo 1987. Eräs kertomus porotalouden ja metsätalouden välisestä yhteistoiminnasta. *Poromies* 6, 52–58.
- Härkönen, Kerttu 1988. Metsä alkuun aitaamalla. *Poromies* 6, 20–21.
- Helle, Timo & Yrjö Norokorpi 1989. Hyvästit lupoilille? *Poromies* 1, 8–11.
- Pohtila, Veikko 1991. Luppuuhakkuu. *Poromies* 6, 30–31.
- Näsi, Lasse 1992. Metsätalouden vaikutus porotalouteen. *Poromies* 1, 5–7.
- Veijola, Pertti 1992. Luonnonvarojen monikäyttö ja porotalous. *Poromies* 3, 23–25.
- Helle, Timo & Pekka Nöjd 1992. Vaikuttaako poron laidunnus mäntyjen kuntoon ja kasvuun? *Poromies* 3, 26–29.
- Mela, Matti 1994. Paliskunnat ja Metsähallitus Sallivaaran erotuspaikalla. *Poromies* 5, 38–39.
- Karvonen, Lauri 1997. Alue-ekologinen suunnittelu; Metsähallituksen metsissä – mitä, missä, milloin? *Poromies* 1, 12–13.
- Särkelä, Matti 2000. Porotalous ja metsien sertifiointi. *Poromies* 4–5, 7–9.
- Sipilä, Pekka, Hannu Magga & Pekka Aikio 2000. Luppolaidunten inventointi Lapin paliskunnassa. *Poromies* 6, 5–7.
- Hannuniemi, Raimo, Viljo Huru, Reijo Kenttälä & Matti Särkelä 2000. Porotalous ja metsien sertifiointi. *Poromies* 6, 8–9.8
- Raitio, Kaisa 2000. Poronhoidolla ei edelleenkään tasa-arvoista asemaa Metsähallituksen suunnittelussa. *Poromies* 6, 10–11.
- Veijola, Pertti 2001. Metsätalouden ja porotalouden yhteensovittaminen saamelaidun kotiseutualueella. *Poromies* 4–5, 17.
- Leppäniemi, Pirjo 2001. Porotalous kansallispuistossa: Esimerkkinä Urho Kekkosen kansallispuisto. *Poromies* 4–5, 31.
- Jalkanen, Risto 2001 Vaikuttaako poro metsiin? *Poromies* 4–5, 32.
- Rissanen, Kristiina, Jarkko Ylipieti & Yrjö Norokorpi 2001. Laskeuman vaikutus sienien cesium-pitoisuuksiin. *Poromies* 4–5, 33.
- Heino, Jan 2002. Metsä- ja porotalouden yhteensovittamisesta. *Poromies* 3, 11–12.
- Särkelä, Matti 2003. Metsäntutkimus tarpeita porotalouden näkökulmasta. *Poromies* 3, 46–47.
- Kumpula, Jouko, Alfred Colpaert & Mauri Nieminen 2004. Metsänkäsittelyjen vaikutuksista porolaitumiin ja porojen laiduntamiseen. *Poromies* 1, 12–16.
- Vääräniemi, Auni 2004. Poroelinkeidon ja maanomistajien väliset ristiriidat ratkaisussa Ruotsissa. *Poromies* 1, 39.
- Hyppönen, Mikko & Timo Helle 2005. Metla hakee ratkaisua Inarin metsäkiistoihin. *Poromies* 3, 6–7.

- Helle, Timo 2005. Vanhojen metsien merkitys poronhoidon talouteen. *Poromies* 3, 19–20.
- Suominen, Otso 2006. Poron vaikutus metsänpohjan eliöyhteisöihin. *Poromies* 5, 30.
- Huusko, Ulla 2006. Poro- ja metsätalouden yhteistoimintaa Ruotsissa. *Poromies* 5, 24–25.
- Forsblom, Viia, Sari Siitari & Mauri Nieminen 2006. Luonnonsuojelualueiden merkitys Suomen poronhoidolle. *Poromies* 5, 46–47.
- Nieminen, Mauri 2007. Riittääkö poroille jäkälää ja loppoa? *Poromies* 1, 49–54.
- Huusko, Mauri 2007. Poromiehet metsänhoitotöissä. *Poromies* 4, 12–13.
- Nieminen, Mauri 2007. Hakkuiden vaikutukset Inarin paliskuntien porolaitumiin ja porotalouteen. *Poromies* 5, 28–29.
- Huusko, Ulla 2008. Poro ja poronhoito talousmetsissä. *Poromies* 5, 43–44.
- Suominen, Otso & Kari Mäkitalo 2008. Poro muuttaa metsän marja- ja sienisatoja. *Poromies* 6, 26–28.
- Korhonen, Kirsi-Marja 2009. Miten metsänhoito, poronhoito ja luonnonhoito sopivat yhteen? *Poromies* 5, 16–17.
- Sironen, Tapio 2009. Porot, metsä, opetus. *Poromies* 5, 31–32.
- Ollila, Anne 2013. Metsähallituslain uudistuksessa huomioitavaa. *Poromies* 6, 16.
- Höyhtyä, Jukka 2017. Lapin havumetsien hiljainen hoitaja – poro. *Poromies* 5, 8–9.
- Korhonen, Kirsi-Marja & Marja Anttonen 2017. Poroaitojen veräjät metsäautoteillä. *Poromies* 2, 20.
- Pulkkanen, Teemu 2017. Metsälain keskeisimmät muutokset. *Poromies* 3, 44–45.
- Järvenpää, Juha & Ulla Huusko 2017. Metsänkasvatusmenetelmät poron silmin tarkasteltuna. *Poromies* 6, 24–25.
- Järvenpää, Juha 2018. Poro- ja metsätalouden suhteet parantuneet. *Poromies* 3, 38–39.
- Kumpula, Jouko & Kari Oinonen 2018. Metsätalous ja poronhoito – ristipaineista metsien monikäytön tehostamiseen. *Poromies* 6, 10–13.

Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 1905-1911

- Anonyymi, 1905. Mietteitä ja huomioita puita leimatessa Lapissa kesällä 1904. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 22, 52–59. (kirjoittaja: E.M.)
- Reuter, Einar 1907. Porot ja niiden vaikutus metsännuorennukseen. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 24A xxiv: 166–193. Aktiebolaget, Handelstryckeriet, Helsinki.
- Hannikainen, Peter Woldemar 1908. Porojen laiduntamisoikeus kruununmailla. – Keisarilliselle Suomen senaatille Metsähallitukselta. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 25A xxv, 78–87. Aktiebolaget, Handelstryckeriet, Helsinki.
- Reuter, Einar 1909. Huomattava porovahingon korvausvaatimusjuttu (kahdella kuvalla). Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 26A, 15–18.
- Anonyymi, 1911. Metsien nuorennusalojen suojeleminen porojen hävitykseltä Oulun läänissä. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 8–9, 559–560.
- Heikinheimo, Olli 1911. Näkökohtia Lapinmaan metsä- ja asutusoloista (Lapin suojametsäkomisionin mukaan). Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 5, 213–242.
- Reuter, Einar 1911. Metsän hävitys ja metsänrajan aleneminen Tromsön amtissa. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 3–4, 178–183.

Anonyymi, 1912. Nykyisestä poronhoidosta Lapissa. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja xxix nide, 1–7.(kirjoittaja: A. S-m).

Reuter, Einar 1912. Porojen vaikutuksesta metsän nuorennukseen. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja 6–7, 285–297.

Metsätaloudellinen aikakauskirja 1914–1916

Anonyymi, 1914. Porojen laiduntaminen kruununmailla. 7–8, 263–264. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja. Metsätaloudellinen aikakauskirja.

Aaltonen, Toivo 1915a. Hieman poron metsänhoidollisesta merkityksestä. Metsätaloudellinen aikakauskirja 6–7, 211–219.

Aaltonen, Toivo 1915b. Metsien nuorentamissuhteista Pohjois-Suomen jäkäläkankailla. Metsätaloudellinen aikakauskirja 3, 82–93.

Lakari, Oiva Johannes 1915. Metsien nuorentumissuhteista kuivilla kankailla. Metsätaloudellinen aikakauskirja 11, 317–325.

Anonyymi, 1915. Lapin metsistä. Kuusen esiintyminen Sallan hoitoalueella. Metsätaloudellinen aikakauskirja 12, 363–370.

Lindberg, K 1915. Porolaidunkomissionin mietinnön johdosta. Metsätaloudellinen Aikakauskirja 12, 373–374.

Anonyymi, 1916. Muutamia tietoja poroaidasta. Metsätaloudellinen aikakauskirja 6–7, 211–213. (kirjoittaja: T.O).

Anonyymi, 1916. Porojen laiduntaminen kruunun metsissä. Metsätaloudellinen aikakauskirja 10, 295–297.

Metsätaloudellinen aikakauslehti 1945–1959

Ahola, Väinö Kristian 1945. Porovahingoista metsänuudistusalueilla. Metsätaloudellinen aikakauslehti 8, 240–242.

Laitinen, VV. 1951. Porotalous metsätalouden näkökannalta. Metsätaloudellinen aikakauslehti 1, 27–28.

Mikola, Peitsa 1959. Metsätalouden ja porotalouden suhde Lapissa. Metsätaloudellinen aikakauslehti 1, 10–12.

Metsä ja Puu 1975–1991

Anonyymi, 1974. Arvostukset muuttuvat Lapissa Metsä ja puu 12, 24–26.

Anonyymi, 1974. Porotalouden ja metsätalouden yhteistoimintaa Lapin savotoilla. Metsä ja puu 6–7, 40.

Helle, Timo 1975. Porojen talvilaitumista havumetsäalueella. Metsä ja Puu 2, 1–2.

Saastamoinen, Olli 1975. Porot hakkuutyömaalla vuoden 1974 kevättalvella. Metsä ja Puu 2, 2.

Saastamoinen, Olli & Timo Helle 1980. Luppometsät ja poronhoito. Metsä ja Puu 3, 44–45.

Mattila, Eero 1983. Lapin metsissä selkenevää. Metsä ja Puu 10, 4–7.

Saastamoinen, Olli 1984. Metsien moninaiskäyttö – nykytilanteen arviointia. Metsä ja Puu 6–7, 4–6.

- Veijola, Pertti 1985. Minkälainen on kunnon metsä? *Metsä ja Puu* 2, 34–35.
- Riikilä, Mikko 1987. Kesän kysymyksiä Lapissa: Saako erämaassa hakata? *Metsä ja Puu* 6, 22–23.
- Kangas, Jyrki & Eljas Pohtila 1991. Luppohakkuu – poimintahakkuun monikäyttöinen sovellutus. *Metsä ja Puu* 2, 16–17.
- Rännäli, Erkki 1991. Kessikeskustelu Rovaniemellä: Yksimielisyyttä ei löytynyt. *Metsä ja Puu* 7, 26–27.

Metsälehti 1960–1982

- Anonyymi, 1960. Poronhoito antaa työtä ja tuloja Lapin syrjäseutujen asukkaille. *Metsälehti* 5, 10–11.
- Halla, Tarja 1982. Poromiehet myyvät puuta ja lihaa. *Metsälehti* 9, 4.
- Helle, Timo 1982. Laajat hakkuut vaaraksi porojen talvilaitumille. *Metsälehti* 5, 22.

TIMO SUUTARI

HM, projektipäällikkö

Helsingin yliopisto

Ruralia-instituutti

MARJA ENBUSKA

VTM, tohtorikoulutettava

Helsingin yliopisto

Ruralia-instituutti

Oppimiseen ei ole oikotietä

Ammatillisen koulutuksen uudistus ja työelämässä oppimisen ympäristöt maaseudulla

Vuoden 2018 alussa voimaan astunut ammatillisen koulutuksen reformi on merkittävin koulutusta koskeva uudistus pitkiin aikoihin. Uudistuksen taustalla on ollut tarve mukauttaa koulutusjärjestelmää vastaamaan työtä tekevien ikäluokkien pienenemiseen sekä ammattien, työnkuvien ja osaamisvaatimusten muuttumiseen. Uudistuksen avulla on pyritty tukemaan opiskelijoiden aiempaa yksilöllisempiä opintopolkuja sekä vastaamaan entistä joustavammin työ- ja elinkeinoelämän tarpeisiin. Keskeisimpänä keinona näiden tavoitteiden edistämiseksi on työpaikoilla tapahtuvan oppimisen lisääminen. (Mm. Meriläinen & Rökköläinen 2015; Nokelainen ym. 2018, Hytönen & Kovalainen 2018.)

Ammatillisen koulutuksen uudistuksessa on nähty mahdollisuuksien rinnalla myös ongelmia. On epäilty muun muassa sitä, onko työpaikoilla valmiutta ottaa vastaan entistä suurempaa koulutusroolia ja ovatko kannustimet tähän riittäviä. Erityisesti on oltu huolissaan siitä, millaiset käytännön mahdollisuudet koulutusjärjestäjillä on saada työpaikkoja ja niiden henkilöstöä osallistumaan ja sitoutumaan oppimisen ohjaamiseen ja osaamisen arviointiin (Rökköläinen 2017). Myös viimeaikainen ammatillista koulutusta koskeva tutkimus on osoittanut, että koulutusjärjestäjien ja työpaikkojen välisessä yhteistyössä on vielä kehittämistä. (Mikkonen ym. 2017; Hytönen & Kovalainen 2018.)

Koulutusuudistuksen ja aiemmin tapahtuneiden rahoitusleikkausten vaikutukset tuntuvat kaikkialla maassamme, mutta erityisesti maaseutualueilla ammatillisen koulutuksen tulevaisuudennäkymiä varjostaa ikäluokkien pieneneminen. Työpaikoilla tapahtuvan oppimisen näkökulmasta pohdituttavat pitkät maantieteelliset välimatkat sekä koulutustyöpaikkojen vähäisempi määrä kuin suurissa kaupungeissa.

Esittelemme seuraavassa tutkimusta, jossa kiinnostuksen kohteena ovat olleet työelämässä tapahtuva ammatillinen oppiminen ja oppimisympäristöt. Tutkimuksessa keskityttiin työelämässä oppimisen ympäristöihin sekä siihen, miten oppimisympäristöjä voitaisiin kehittää koulutuksenjärjestäjien, opiskelijoiden ja yritysten keskinäisen yhteistyön avulla. Tutkimukseen valittiin eri puolilta Suomea kolme ammatillisen oppilaitoksen yksikköä, jotka kaikki sijaitsivat maaseudulla. Kohteiksi valittiin Etelä-Pohjanmaalta Järviseudun ammatti-instituutti JAMI (Lappajärven toimipiste), Pohjois-Pohjanmaalta Koulutuskeskus JEDU (Nivalan toimipiste) sekä Pohjois-Karjalasta Riveria (Lieksan toimipiste). Tutkimusaineisto kerättiin haastatteleamalla mainituissa oppilaitosten toimipisteissä opiskelevia nuoria, oppilaitosten opettajia ja muuta henkilökuntaa. Lisäksi haastateltiin elinkeinoelämän edustajia sellaisista lähialueen pk-yrityksistä, joilla oli kokemusta työelämässä oppimisen ympäristönä toimimisesta.

Tutkimuksen kenttätyövaihe toteutettiin käyttäen laadullisen tutkimuksen metodologiaa. Aineisto kerättiin loppuvuoden 2018 ja kevään 2019 välisenä aikana. Aineistonkeruumenetelmänä oli virikkeelliset yksilö- ja ryhmähaastattelut (menetelmästä esim. Törrönen 2001, Vesala & Rantanen 2007), joihin osallistui 19 oppilaitosten henkilökuntaan kuuluvaa, 20 opiskelijaa sekä 16 yritysten edustajaa. Alustavan analyysin valmistuttua jokaisella kohdealueella järjestettiin työpaja, johon kutsuttiin kaikki haastatellut henkilöt sekä laajemmin oppilaitosten henkilökuntaa ja opiskelijoita sekä alueen elinkeinotoimijoita keskustelemaan tutkimuksen alustavista tuloksista.

Työelämässä tapahtuva oppiminen ja oppimisympäristöt

Tutkimuksen avainkäsite eli oppimisympäristö voidaan määritellä siten, että kyseessä on erilaisten tilojen, yhteisöjen, teknisten ratkaisujen ja toimintatapojen yhdistelmä, joka tukee ammatillista oppimista (Koramo 2012). Nämä yhdistelmät voivat olla keskenään hyvin erilaisia, mutta

oleellista on, että tällaisissa ympäristöissä teorian ja käytännön tulisi sulautua toisiinsa mahdollisimman saumattomasti: toisin sanoen koulu-ympäristöissä opittu abstrakti ja yleistettävissä oleva tieto tulisi kytetä yhdistämään tiettyyn ammatti- ja työpaikkakohtaiseen tietoon ja käytäntöihin (mm. Onstenk & Blokhuis 2007, Schaap ym. 2012, Akkerman & Bakker 2012, Virtanen 2014). Viimeaikainen tutkimus on itse asiassa kyseenalaistanut ammatillisen oppimisen kahtiajaon koulussa opittavan teoreettisen tiedon ja työpaikoilla tapahtuvan käytännöllisen oppimisen välillä. Ammatillisen koulutuksen uudistuksen keskeisenä tavoitteena onkin, että oppiminen muodostaisi kokonaisuuden, jossa ei erotella koulussa ja työelämässä opittua. (Mm. Virtanen ym. 2014.)

Vaikka oppimisympäristö pyrittäisiinkin hahmottamaan yhtenä kokonaisuutena, jossa ei erotella koulua ja työelämää toisistaan, käytännössä voidaan kuitenkin puhua erikseen työelämässä oppimisen ympäristöistä silloin, kun oppiminen tapahtuu nimenomaan käytännön työtehtävien osana ja esimerkiksi yritysten tai niiden asiakkaiden tiloissa ja työkohteissa. Työelämässä oppimisen ympäristöjä luonnehtii se, että niissä oppiminen tapahtuu aidoissa tilanteissa ja osana työpaikan sosiaalista ympäristöä ja käytäntöyhteisöjä, kuten tiimejä tai ammatillisia ryhmiä. Työelämässä tapahtuva oppiminen tulee ymmärtää ennen kaikkea ammatillisen yhteisön jäseneksi kasvamiseksi ja ammatillisen identiteetin kehittämiseksi, jolloin työpaikoilla opittavat toiminta- ja puhutavat sekä arvot ja normit ovat oppimisen ytimessä. Opiskelijoilla voi kuitenkin olla ongelmia eri oppimisympäristöjen tavoitteiden ja toimintatapojen yhdistämisessä. Koulussa opittu ei nimittäin yhdisty itsestään ammatti- ja työpaikkakohtaiseen käytäntöön ja tietoon, vaan se edellyttää opiskelijoilta kykyä sovittaa oma senhetkinen osaaminen työpaikan käytäntöihin ja työpaikoilta valmiuksia tukea opiskelijoiden ammatillista kasvua. (Eraut 2004, Onstenk & Blokhuis 2007, Florén 2003, Schaap ym. 2012, Akkerman & Bakker 2012, Baartman ym. 2018.)

Kun työelämän merkitys oppimistulosten kannalta kasvaa, se edellyttää oppimisympäristöinä toimivilta työpaikoilta opiskelijan näkökulman ja tarpeiden entistäkin parempaa huomioonottamista. Hyvässä työelämän oppimisympäristössä työpaikkaohjaajilla on pedagogista osaamista ja riittävästi aikaa ohjata opiskelijoita. Myös koko työyhteisön halu sitoutua ohjaamiseen on vahvasti yhteydessä opiskelijoiden kokemukseen työssä-oppimisen mielekkyydestä ja onnistumisesta. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että eri alat eroavat keskenään sen suhteen, millaista ohjausta

opiskelijoille tarjotaan ja millaiset ammatillisen kehittymisen mahdollisuudet opiskelijoille tarjoutuvat. (Virtanen 2013; 2014, Virtanen ym. 2014, Rökköläinen 2017, Niemi & Jahnukainen 2018.)

Työelämässä oppimisen ympäristöjen tulee tukea opiskelijoiden ammatitaidon ja ammatillisen identiteetin kehittymistä sekä urapolkujen löytymistä, mutta niiden tulee myös kyetä edistämään yritysten uudistumiskykyä eli innovatiivisuutta. Monissa maissa ammatillisen koulutuksen uudistusten yhtenä tavoitteena onkin ollut kehittää yritysten innovaatio toiminnan ja opetuksen välisiä yhteyksiä (esim. Icart & Rodríguez-Soler 2017). Ammatilliset oppilaitokset ovat merkittäviä yritysten innovaatio kumppaneita, sillä ne vahvistavat inhimillisiä voimavaroja ja kiinnittävät osaamista yritysten toimintaympäristöön. Maaseutualueilla toimivien pienten ja keskisuurten yritysten kannalta ammatillisen koulutuksen yksiköt vastaavat jopa korkeakouluja paremmin näiden yritysten tarpeisiin ja sijoittuvat usein maantieteellisesti lähemmäksi kuin korkeakoulut. Muillakin kuin korkean teknologian aloilla tarvitaan uutta tietoa ja osaavaa työvoimaa. Ammatillisen koulutuksen hyödyt eivät kuitenkaan lankea yrityksille itsestään, vaan niiden on osattava käyttää oppilaitosten tarjoamia mahdollisuuksia. Tämä edellyttää yrityksiltä riittäviä henkilöresursseja ja strategista näkemystä oppilaitosyhteistyön avulla saavutettavasta kilpailuedusta. (Esim. Icart & Rodríguez-Soler 2017.)

Ammatillisen koulutuksen uudistuksen myötä työelämässä oppimisen ympäristöihin kohdistuu entistä suurempia ja osin vaikeastikin yhteen sovitettavia odotuksia. Yhtäällä ovat ajatukset oppilaitoksissa ja työelämässä opittavien asioiden sulautumisesta yhtenäiseksi kokonaisuudeksi sekä opiskelijoiden yksilölliset opintopolut, toisaalla taas opetuksen käytännön resurssit sekä yritysten tarpeet ja mahdollisuudet toimia oppimisympäristöinä. Näitä erilaisia tavoitteita ja kokemuksia tarkastellaan seuraavaksi kolmen aineistosta nousevan näkökulman kautta. Ensin keskitytään siihen, millainen opiskelijoiden mielestä on hyvä työelämässä oppimisen ympäristö ja millaisia mahdollisuuksia opettajilla ja työpaikkaohjaajilla on tukea ammatillista kasvua ja luoda yhtenäisiä oppimisympäristöjä. Toisena tarkastelukohteena ovat oppilaitosten ja elinkeinoelämän väliset vuorovaikutus- ja yhteistyömallit. Lopuksi pohditaan maaseutusijainnin vaikutusta työelämässä tapahtuvaan oppimiseen ja erilaisten oppimisympäristöjen toimintaan.

Millainen on hyvä työelämässä oppimisen ympäristö?

Aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu, että merkittävin työssäoppimisen tuloksia selittävä tekijä on opiskelijan kokemus kuulumisesta työyhteisöön. Toiseksi tärkein selittävä tekijä on puolestaan se, miten oppilaitoksessa tapahtuva opiskelu ja työssäoppiminen onnistutaan yhdistämään. Eli mitä tiiviimmäksi opiskelijat kokevat erilaisten oppimisympäristöjen integraation, sitä parempiin työssäoppimistuloksiin päästään. Nämä tulokset osoittavat sen, ettei työelämässä tapahtuvan oppimisen lopputulosta voi päätellä suoraviivaisesti esimerkiksi henkilökohtaisten tekijöiden kuten opiskelijoiden motivaation perusteella, vaan tärkeimpiä selittäviä tekijöitä ovat työpaikan sosiaaliset olosuhteet ja pedagogiset järjestelyt. (Virtanen ym. 2014.)

Kun opiskelijoita haastateltiin näistä tekijöistä, kommenteissa nousivat esiin erityisesti työpaikoilla saatava ohjaus sekä työtehtävien monipuolisuus. Vaikka kokemukset työelämässä tapahtuvasta oppimisesta olivat vaihtelevia, kokemuksista puhuttiin pääosin myönteiseen sävyyn. Opiskelijat eivät odota hyvältä työssäoppimispaikalta ihmeitä, vaan ovat tyytyväisiä normaaliin työpaikan ilmapiiriin ja siihen, että saavat tehdä monipuolisesti oman alansa töitä. Kun opiskelija oivaltaa, millä tavalla asioita työelämässä tehdään ja miten vastaantulevia ongelmia ratkotaan, hän tuntee oppivansa. Haastattelut vahvistivat sen aiemmissa tutkimuksissa esiin nousseen seikan, että oppiminen on sosiaalinen tapahtuma, joka vaatii ammatillisen yhteisön ja ohjaajan läsnäoloa. Koko työyhteisön halu sitoutua ohjaamiseen on vahvasti yhteydessä opiskelijoiden kokemukseen työssäoppimisen mielekkyydestä ja onnistumisesta. Eniten kriittisiä kommentteja opiskelijoiden keskuudessa kirjoittikin se, jos työssäoppimispaikassa tunsii jääneensä yksin ilman tukea tai jos ohjaajalla ei ollut riittävästi aikaa opiskelijalle.

Onhan mulla tässä ollu, olisiko se nyt ensimmäinen kunnollinen työharjoittelu tässä hetki sitten, kuusviikkonen. Se nyt oli semmonen paikka, että siellä oli kauhea kiire koko ajan, siellä ei niin kauheasti pystyny opettaa, sen takia se oli vähän semmonen ärsyttävä. – – Kyllähän siellä tosiaan oppii paljon paremmin kun josain täällä koululla, kun siellä tehään oikeesti niitä hommia tosi paljon ja se on semmosta totisempaa kun täällä. (Opiskelija)

Joo, kyllä on aivan täysin päässy siihen [työyhteisöön] jäseneksi, ja sitten se, että päässy hahmottamaan tuota työelämää, että on se koulussa aivan erilaista, lepusua ja semmosta oottelua. (Opiskelija)

Oppimisympäristöjen toimintatavat voivat erota hyvinkin paljon toisistaan, mitä edeltävät lainaukset osaltaan kuvaavat. Esimerkiksi oppilaitosten rytmi koetaan verkkaisemmaksi kuin työpaikoilla, joissa säännöt ja aikataulut eivät juuri joustu (vrt. Niemi & Jahnukainen 2018, 16).

Tästä voi seurata myös ongelmia, mikä nousi esiin erityisesti yritysten haastatteluissa, joissa puhuttiin työelämän pelisääntöjen oppimisesta. Haastateltujen yritysten edustajien mukaan osalla opiskelijoista on vaikeuksia sisäistää työpaikan käytäntöjä, esimerkiksi töihin tullaan myöhässä eikä poissaoloista ilmoiteta.

Ja sitten varmaan just ne työelämän pelisäännöt, että ne on aika erilaiset kun kouluelämän pelisäännöt. – – Kun koulu on tietyllä tavalla semmosta vapaata olemista ja oppimista, että voit mennä vähän niin kun omaan tahtiin ja tehdä, mutta täällä sitten kun mennäänkin sen työpaikan sääntöjen mukaan, meillä on tietyt työehdot, sopimusehdot ja muut, meillä porukka tekee täällä töitä tietyn mukaan, että sitten jos siihen oikeesti tulee semmonen, joka on vähän että nyt pä häntä ei huvitakaan, että hän lähtee kaheks tuntii tästä ja tulee sitten takasin, se ei sitten taas täällä sovellu. (Yritys)

Yrityksissä toivotaankin, että työelämän pelisääntöjä opittaisiin jo ennen työpaikoille tuloa, mikä helpottaisi sopeutumista. Toisaalta työelämässä koettu kiire ja sääntöihin sopeutuminen ovat itsessään osa oppimiskokemusta. Moni opiskelija sanoikin suoraan, että työelämässä oppii paremmin kuin koulussa. Tämä ei ole yllättävää, mikäli kommentteja vertaa esimerkiksi Amisbarometrin vuoden 2017 tuloksiin, joiden mukaan vastaajista 38 % oli sitä mieltä, että työssäoppimista voisi olla enemmän osana opintoja ja eri opintomuodoista juuri työssäoppimisen lisääntymistä toivottiin eniten. Tällaisia tuloksia ja huomioita voi tulkita siten, että vasta työpaikoilla opiskelijat tunnistavat kouluympäristössä opitun tiedon merkityksen ja havaitsevat, miten koulussa opittuja tietoja ja taitoja voi hyödyntää ja soveltaa (mm. Baartman ym. 2018).

Tutkimusta varten haastateltiin opiskelijoita, joiden opinnot etenivät hyvin. Tästä huolimatta osa haastatelluista nuorista koki, että heillä on liikaa vastuuta omista opinnoistaan. Nämä pohdinnat heijastavat sitä aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa havaittua seikkaa, että jos ohjaus ei ole riittävää, mahdollisuus yksilöllisiin ja räätälöityihin koulutuspolkuihin saattaa kääntyä itseään vastaan ja vastuu oman opintopolun rakentumisesta voi muodostua liian raskaaksi taakaksi (Niemi & Jahnukainen 2018). Esimerkiksi eräs haastateltava totesi, että hän voisi tehdä lähes kaikki opintonsa netissä, mutta itsenäiseen opiskeluun on vaikea

saada otetta. Myös haastateltujen yrittäjien keskuudessa tuotiin esiin huoli siitä, pystyvätkö nuoret kantamaan riittävästi vastuuta opintojensa etenemisestä ja tuetaanko heitä riittävästi. Nämä havainnot kertovat osaltaan siitä, että opettajan tai muun ohjaavan henkilön läsnäolo on erittäin tärkeää oppimisen kannalta, eivätkä esimerkiksi virtuaaliset oppimisympäristöt voi kokonaan korvata kädentaitoja, käytännön osaamista ja sosiaalisia taitoja vaativilla aloilla kasvokkaista opetusta ja työkohteen kanssa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa oppimista.

On se parempi kun koko ryhmä kokoontuu johonkin luokkaan ja siinä se opettaja opettaa ne teoriat, kun että tietokoneelta jokainen kahtoo jostakin näytöstä niitä. Niin oppii siinä paremmin, kun se opettaja kertoo ja sitten siinä voi kysyä siltä. Voihan sitä tietenkkin netissäkin, mutta onhan se vähän erilainen kokemus siinä, että sä tietokoneen välityksellä kysyt. Ainakin ite oon sitä mieltä, että on hyvä vielä että koulussa käydään täällä ihan eikä netissä tehä kaikkea. (Opiskelija)

Kuinka 16-vuotias kykenee luomaan aikataulutuksen omalle opiskelulle? En usko. Digitalisaatio on äärimmäisen hyvä renki, mutta sitä ei missään tapauksessa pidä päästää niskan päälle. Puhumattakaan siitä, että monet työelämän ongelmista rupee nykyään olemaan sosiaalisia ongelmia. – – Niin mä en oikein usko, että täysin verkko-opetukseen siirtyminen ainakaan edesauttaa tätä positiivista kehitystä. (Opettaja)

On ilmiselvää, että opettajien ja työpaikkaohjaajien läsnäoloa kaivataan. Oppilaat kuitenkin tekevät eron oppilaitosympäristön ja työpaikan välille: opettajan täysipainoinen läsnäolo koulussa koetaan erityisen tärkeäksi. Myös sitä toivotaan, että opettaja käy katsomassa, miten työpaikalla sujuu. Opiskelijat eivät silti erityisemmin osaa kaivata, että opettajat olisivat nykyistä enemmän läsnä työpaikoilla, mikäli työpaikkaohjaus on toimivaa ja opiskelija kokee kuuluvansa työyhteisöön. Tilanne tosin muuttuu, jos työyhteisö ei tue ja opasta riittävästi.

Ja yleensäkin tosi hyvin koko työssäoppimisen ajan saanu ohjausta ja palautetta. On saanu positiivista palautetta ja sitten jos on ollu jotain mitä vois tehä eri tavalla, niin on siitäkkin sanottu ja tosi hyvää ohjausta. No, opettajasta ei oo paljon kuulunu jakson aikana. (Opiskelija)

Haastatellut opettajat kokevat jossain määrin turhautumista ja voimattomuutta sen vuoksi, että opetustyöhön ei ole riittävästi resursseja. Opettajien puheissa nousi toistuvasti esiin resurssien puute ja erityisesti aikapula, minkä koettiin heijastuvan siihen, että heillä ei ole riittävästi mahdollisuuksia osallistua yrityksissä tapahtuvaan työssäoppimiseen. Käytännössä tämä ilmenee siten, että aina ei ole mahdollista säännölli-

sesti vierailta koulutustyöpaikkana toimivassa yrityksessä. Tähän vaikuttaa myös se, että yritysten työkohteet voivat sijaita ympäri Suomea, mikä entisestään hankaloittaa opettajien liikkumista. Tällöin korostuvatkin opettajien ja yritysten keskinäiset luottamukselliset suhteet, etäohjauksen käytänteet ja välineet sekä yritysten riittävät ohjausresurssit ja hyvät pedagogiset valmiudet.

Se on ehkä vähän se haasteellinen tässä, että ei välttämättä ihan aina kaikkia näe es pitkäen aikaan, tietysti voi olla työpaikkaohjaajaan yhteydessä muuten, tulee sitä soiteltua ja niille kavereillekin voi soittaa ja lähettää viestiä, ei se yhteydenpito aina oo sitä fyysistä näkemistä, välttämättä edes vaadikaan. Mutta tokihan sitä yhteyttä pidetään muuten sitten nykyvälineillä. (Opettaja)

Vaikka opetus integroituisikin enenevissä määrin yrityksiin, se ei vähennä opettajien roolia. Opettajuuden merkitys itse asiassa korostuu, sillä opiskelijoilla itsellään ei ole aina välttämättä ymmärrystä siitä, mitä tutkinnonosaa he ovat työelämässä suorittamassa. Myös yrityksen edustajille täytyy tulla riittävän selväksi, mitä ovat opiskelijan oppimistavoitteet tai millaiset valmiudet hänellä on oppia. Tällöin korostuu opettajan, oppijan ja työpaikkaohjaajan välinen vuorovaikutus. Opettajan on silti viime kädessä huolehdittava siitä, että opiskelija oppii ne asiat, joita tutkintoon kuuluu ja että eri oppimisympäristöt muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. (Ks. myös Kotila & Mäki 2014, 64–65.)

Ainahan se ammatillinen kasvu vaatii sitä kypsymistä ja sopeutumista, että kun ollaan tarpeeks sisäistetty asioita niin sitten pystytään soveltamaan sitä asiaa ja säätämään, ja ennen kun se avautuu nuorille, nimenomaan se käytännön ja teorian yhteys, mikä tässä kuulu mihinkin, tavallaan sitä pitäis pystyä linkittämään ja perustelevaan. (Opettaja)

Kun yritysten edustajilta tiedusteltiin, mitkä seikat heidän mielestään kuuluvat hyvään työssäoppimisympäristöön, vastauksissa korostui riittävän ohjauksen varmistaminen. Jopa keskiuudessa yrityksessä saatettiin todeta, että heillä voi olla korkeintaan kaksi työssä oppijaa kerrallaan. Käytännössä monet pienyritykset ovat tyytyväisiä nykyiseen tilanteeseen, eivätkä halua nykyistä suurempia opiskelijamääriä yritykseen. Poikkeuksiakin löytyy: haastateltujen yritysten joukossa on sellaisia, joissa on vuositasolla lukuisia opiskelijoita usealta eri koulutusosalta. Nämä yritykset ovat kuitenkin sellaisia, joissa oppilaitosyhteistyötä on tehty jo pitkään ja yhteistyö on kiinteä osa yrityksen toimintaa. Näissä yrityksissä on kyetty järjestämään ohjaus siten, että se ei kuormita liikaa yksittäisiä työntekijöitä.

Yks vuosi meillä oli sillä tavalla, että meillä oli kahta opiskelijaa yhtä aikaa, ja joka jakso kun vaihtu, niin aina tuli uudet, niin meillä henkilökunta väsyi. Sitten henkilökunta sanoi, että nyt ei oteta yhtään. Meillä oli yks vuosi, että meillä ei ollu yhtään työssäoppijaa sen takia, että aina tulee uus jonka kanssa alotetaan A:sta, niin se on raskas. (Yritys)

Työpaikat kyllä kokee, että heille ei kuulu opettaminen. Ja kun niitä opiskelijoita kummiskin on aika paljon, menee sinne työelämään, niin kun meilläkin toi iso ryhmä ja sitten pieni paikkakunta, niin työssäoppijoita, joutuu laittamaan montakin samaan. Niin he kokee sen aika rasittavaksi, että ne ei ota meiltä sitten niitä opiskelijoita, koska se kuormittaa heitä. (Opettaja)

Vaikka haastateltujen opiskelijoiden joukossa oli niitä, joille uravalinta ja tuleva työpaikka näyttävät varsin selviltä, eivät nuoret yleisesti ottaen suhtautuneet koulutustyöpaikkoihin siten, että olisivat suunnitelleet tulevaisuuttaan yksinomaan kyseisten yritysten varaan. Lähinnä he ovat menneet sellaisiin yrityksiin, joihin ovat päässeet tai joista on kuultu muilta opiskelijoilta hyvää. Kyse on siis pikemminkin siitä, että kiinnostus alaa kohtaan motivoi, ei yksittäinen yritys sinänsä. Toki sellaiset yritykset, joissa tiedetään olevan myönteinen suhtautuminen opiskelijoita kohtaan ja toimivat ohjauskäytännöt, saavuttavat suosiota opiskelijoiden keskuudessa. Yrittäjät puolestaan näkevät, että laadukas työelämässä oppimisen ympäristö voi periaatteessa houkuttaa nuoria hakeutumaan kyseiseen yritykseen tai yleisemmin alan opintoihin, mutta käytännössä kuitenkin valintoihin vaikuttavat enemmän muut tekijät. Oppimisympäristöt ovat toki yksi osa toimialan myönteisen imagon luomista.

Mun mielestä ehkä ei oo niin suuri merkitys, ehkä se on kuitenkin, mä ainakin lähin autoalalle koska mä tykkäsin, olin kiinnostunu kotona ruuvata niitä. Ei siinä ollu mitään väliä, että mihinkä pääset sitten töihin. (Opiskelija)

Me on strategisesti investoitu kovasti kalustoon eli meillä päästään uudenaikaisella kalustolla tekemään työtä – ja sitä kautta saa työssäoppijoille mielekkääksi sen työtehtävän. (Yritys)

Oppimisympäristöjen vuorovaikutusmallit

Tutkimuskirjallisuudessa sekä julkisessa keskustelussa on noussut esiin huoli siitä, millaiset mahdollisuudet koulutuksenjärjestäjillä on saada työpaikkoja ja niiden henkilöstöä osallistumaan ja sitoutumaan oppimisen ohjaamiseen (esim. Räkköläinen 2017, Hytönen & Kovalainen 2018). Aihe nousi esiin tässäkin aineistossa: kaikissa haastatellussa yrityksissä ei ollut työpaikkaohjaajaksi koulutautuneita henkilöitä. Monet

yri­tysten edustajat kertoivat, että heillä ei ole resursseja lähettää henkilö­stään kouluttautumaan. Kuitenkin niissä yrityksissä, joissa oli työ­paikkaohjaajan koulutuksen saaneita henkilöitä, opiskelijoiden näkö­kulma ja tarpeet korostuivat.

Tää olis semmonen mielenkiintonen tää työpaikkaohjaajakoulutus – – koulun tai yhteiskunnan, jonkun pitäis tulla vastaan siinä, että mä vois in lähettää näitä työn­tekijöitä käymään tätä koulua, koska mä joudun maksamaan heille palkan. – – kun koko ajan sysätään tätä opettamista enemmän ja enemmän, niin sitten pitäis tulla jostain vastaan. (Yritys)

Koulutuksenjärjestäjien ja yritysten keskinäinen yhteistyö oli haastatel­luille yritysten ja oppilaitosten edustajille arkipäivää. Haastatelluilta kui­tenkin tiedusteltiin, miten he suhtautuvat edelleen syventyvään yhteis­työhön ja esimerkiksi opetuksen siirtämiseen kokonaan yritysten tiloihin. Eri puolilla Suomea on maaseutualueilla kehittynyt ja kehittymässä kou­lutusyhteistyön uusia toimintamalleja, ja esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla JAMIn kone- ja metallialan koulutus on siirtynyt kokonaan yrityksen sisään kehitettyihin oppimisympäristöihin (mm. Purola 2018, Torstai­lehti 2019).

Opetuksen siirtymiseen kokonaan yritysten tiloihin suhtauduttiin monissa yrityksissä varovaisen myönteisesti, mutta käytännön toteutusta pidettiin vaikeana. Huolenaiheet liittyivät lähinnä ohjattavien oppilaiden määrään ja ohjausvastuuseen sekä siihen, pysyisivätkö hitaimmatkin oppijat mukana työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa. Ongelmallisena pidettiin erityisesti sitä, miten henkilöstöä kyettäisiin sitouttamaan opis­kelijoiden ohjaamiseen kiireisissä työolosuhteissa. Arveltiin myös, että yksittäisessä yrityksessä tapahtuva oppiminen saattaisi olla yksipuolista. Lisäksi oltiin huolissaan siitä, kokisivatko yritykseen tulevat opiskelijat joutuvansa irralleen ikätovereista ja vuorovaikutuksesta muiden opiskeli­joiden kanssa, sillä opiskeluun liittyvät oleellisena osana myös muut opis­kelijat sekä heidän antamansa vertaistuki (vrt. Niemi & Jahnukainen 2018, 16).

Opettajien parissa suhtauduttiin yrityksiä varauksellisemmin opetuksen siirtämiseen osin tai kokonaan yrityksiin. Erityisesti pohdintaa aiheutti se, miten opetus käytännössä niveltäisi yrityksen toimintoihin ja tiloihin. Lisäksi opettajatkin olivat huolissaan siitä, kyetäänkö yrityksissä kanta­maan riittävästi ohjausvastuuta.

Varmaan yks semmonen haastava juttu on se, että me saadaan ne yrittäjät käsit-
tämään, että mitä me tuodaan. Että me tuodaan ehkä se kone heidän tiloihinsa –
– Me tuodaan ne hyvät oppilaat jotka osaa käyttää sitä, mutta me tuodaan myös-
kin ne huonot oppilaat, jotka saattaa olla siellä vähän sitten riippana, että heidän
tulee kestää nekin. – – Tokihan me ollaan siinä auttamassa, ei me nyt niin kun
hylätä sinne, mutta se että meillä ei kävis sitten niin, että kahden viikon päästä ne
sanoo että ei me alakkaan tähän leikkiin kun tommosia tuli. (Opettaja)

Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että suuriin tai keskisuuriin
yrityksiin soveltuvat koulutusyhteistyön mallit eivät ole sellaisenaan siir-
rettävissä pieniin yrityksiin ja mikroyrityksiin, joissa on vähän resursseja
tehdä yhteistyötä koulutuksenjärjestäjien kanssa ja osallistua opiskeli-
joiden ohjaamiseen. Erityisesti oppimisympäristön rakentaminen mer-
kittävilta osin tai kokonaan yksittäisen yrityksen sisään on merkittävä
ponnistus ja vaatii pitkäjänteistä yhteistyötä koulutuksen järjestäjän ja
yrityksen kesken.

Mahdollisimman monien yritysten tulisi kyetä toimimaan koulutustyö-
paikkoina, jolloin koulutusyhteistyön mallien tulisi mukautua eriko-
koisten ja eri aloilla toimivien yritysten tarpeisiin. Myös yksinyrittäjille
tulisi tarjota mahdollisuus siirtää tietotaitoaan tuleville ammattilaisille.
Tietyn toimialan yksinyrittäjät voisivat esimerkiksi alueellisesti muo-
dostaa työssäoppimisen kriteerit täyttävän oppimisympäristön ja jakaa
keskenään ohjausvastuuta.

Pienet yritykset ei pysty ottamaan, sellaset yhen hengen yritykset, niin ei ne pysty
ottaa, eikä sinne voi päästää oppilaita, koska pitää olla se toinen työpiste missä
voi työskennellä. Että sehän on selvä rajote siinä asiassa. (Opettaja)

Yrityksissä toivotaan, että koulutuksenjärjestäjät viestivät heille eri kou-
lutusalojen näkymistä ja kertovat toiveistaan yritysten suuntaan. Tätä
työtä oppilaitoksissa on tehtykin järjestämällä esimerkiksi kumppanuus-
foorumeita ja aamukahvittelaisuuksia, mutta vuorovaikutusta toivotaan
entistä enemmän nimenomaan ammatillisesta näkökulmasta: yritykset
hyötyvät opettajien kanssa tehtävästä ammatillisesta yhteistyöstä, mutta
samalla myös opettajille on eduksi olla hyvin perillä siitä, mitä yrityksissä
tapahtuu. Tiiviimpi yhteistyö oppilaitosten kanssa kiehtoo, koska yri-
tykset voivat oppia uutta yhteistyön kautta.

Ja jotenkin minusta tuntuu, että vaikka sitä nuorisoa koulutetaan, niin meidän pi-
täis myös kouluttaa tätä olemassa olevaa henkilökuntaa, itseni mukaan lukien. Mä
uskon, että koululla olis antaa meillekin jotain. – – Se vois olla taas molemminpuo-
lista. (Yritys)

Yrityksiä motivoi yhteistyöhön oppilaitosten kanssa ensi sijassa tulevaan työvoimapulaan varautuminen. Paikallisesti osaavista työntekijöistä on kilpailua, ja ne yritykset, jotka osaavat tehdä strategista yhteistyötä koulutuksenjärjestäjien kanssa, kykenevät varautumaan paremmin kilpailuun osaavasta työvoimasta. Joissain haastatelluissa yrityksissä kuitenkin myönnetään, että heillä työvoiman vaihtuvuus ei ole suurta eikä heillä ole erityisiä kasvutavoitteita, jolloin opiskelijoista on apua lähinnä tasamaan ruuhkahuippuja. Toisaalta myös yhteiskuntavastuun kantaminen ja huoli alueen tulevaisuudesta motivoi yrityksiä yhteistyöhön koulutuksenjärjestäjien kanssa.

Mutta kyllä mä näkisin tulevaisuutta kohti, enemmän ja enemmän siihen yhteistyöhön oppilaitosten ja erilaisten toimijoiden kanssa, että myö taataan se että se ammatillinen opetus on täällä laadukasta ja että myökin päästään niitä omia näkemys antamaan koulutukseen ja toisin päin sieltä, mitä hyö näkee että on heidän näkemys tulevaisuudesta, että kanssakäyminen olis molemminpuolista. (Yritys)

Työelämässä oppimisen erityislaatu maaseutualueilla

Kaikki tutkimusta varten haastatellut opiskelijat olivat löytäneet itselleen paikan työelämässä oppimisen jaksoa varten, mutta he kertoivat joillain opiskelutovereillaan olleen koulutustyöpaikan löytämisessä vaikeuksia. Syiksi kerrottiin muun muassa yritysten vähäinen määrä alueella, yritysten pieni koko, yksittäisiin yrityksiin kohdistuva opiskelijapaine sekä työpaikan etäisyys oppilaitoksesta tai opiskelijan asuinpaikasta. Vastauksista nousi esiin opiskelijan oman aktiivisuuden ja henkilökohtaisten suhteiden merkitys harjoittelupaikan saamisessa.

Kyllähän ne suhteet vaikuttaa melko paljonkin, varsinkin kun jos on näin pieni paikka ja pieniä firmoja, ei ne ota montaa työharjoittelijaa. Sitten ne yleensä pääsee ensiksi kella on suhteita sinne. (Opiskelija)

Kulkeminen työssäoppimispaikkoihin oli aihe, johon palattiin toistuvasti etenkin opettajien ja opiskelijoiden haastatteluissa. Niillä opiskelijoilla, joilla vielä ei ole ajokorttia, on jossain määrin ongelmia työpaikkoihin pääsyn kanssa. Opiskelijat kulkevat linja-autoaikataulujen ja reittien ehdoilla siellä, missä julkinen liikenne on riittävän toimivaa tai esimerkiksi opiskelukaverien kyydillä. Jotkut yritysten edustajatkin kertoivat kuljettavansa opiskelijoita työpaikan ja oppilaitoksen välillä, minkä lisäksi opiskelijat kulkevat työkohteisiin muiden työntekijöiden kanssa.

Esimerkkejä kuullaan myös siitä, kuinka opiskelija oli joutunut luopumaan itseään eniten kiinnostavasta työssäoppimispaikasta ja tyytymään itseään lähempänä olevaan vaihtoehtoon.

Pitkä matkat ja kun niitä on niin harvassa niitä työssäoppimispaikkoja. Se on suurin haaste. Pitkät matkat ja niitä ei oo kauheen paljon täällä. Me ollaan ihan eri kategoriassa kaupungin kanssa. Tietysti siellä on opiskelijoitakin enemmän, mutta kyllä siellä on työpaikkojakin. (Opettaja)

Haastatellut eivät olleet vakuuttuneita, että digitaalisten oppimissovellusten avulla voitaisiin ratkaista esimerkiksi maaseudun pitkiin välimatkoihin liittyviä ongelmia. Niin opettajat, opiskelijat kuin yritysten edustajatkin olivat varsin yksimielisiä mieltä siitä, että digitaaliset välineet lähinnä tukevat oppimista ja että verkko-oppimisympäristöt soveltuvat ensi sijassa opinnoissaan pidemmälle edenneille. Kuten edellä todettiin, ammatillista osaamista ei siis saavuteta niinkään virtuaalisissa ympäristöissä vaan käytännössä tekemällä ja ammattikäytäntöihin osallistumalla. Luonnollisesti virtuaaliset oppimisympäristöt ovat tärkeä osa ammatillisen koulutuksen tulevaisuutta myös maaseutualueilla ja niiden avulla voidaan vähentää maantieteellisistä välimatkoista aiheutuvia ongelmia, mutta digitaaliset oppimissovellukset eivät kuitenkaan voi kokonaan korvata lähiovetusta ja opettajan tai ohjaajan läsnäoloa eikä nuoria voi jättää itsenäisen verkkoympäristöissä tapahtuvan opiskelun varaan.

Oppilaitosten säilymistä muuallakin kuin kasvukeskuksissa pidettiin erittäin tärkeänä. Haastateltavat eivät usko, että monikaan maakuntakeskukseen opiskelemaan muuttanut nuori palaisi opintojen jälkeen takaisin. Maaseutualueilla sijaitsevilla oppilaitosten toimipisteillä on merkitystä sekä nuorten elämänvalintojen ja tulevaisuudenmahdollisuuksien että alueellisten ja paikallisten työmarkkinoiden toimivuuden kannalta.

Menestyviä ja kasvuhaluksia yrityksiä sijaitsee kaikkialla Suomessa. Monille yrityksille sijainti maaseutukunnassa on esimerkiksi raaka-aineiden saannin, logistisen sijainnin tai jo tehtyjen investointien vuoksi välttämätöntä. Yritykset eivät voi eikä niiden usein olisi järkevääkään siirtää toimintojaan. Yhteistyön ylläpitäminen ja esimerkiksi oppimisympäristöjen kehittäminen toimii kuitenkin paremmin silloin, kun ammatillisen koulutuksen järjestäjän toimipiste on lähellä yrityskenttää.

Se on tosiaan se pelko siinä, että jos niitä viedään jonnekin tuonne [maakuntakeskukseen] tältäkin alueelta, niin se jää se työvoima sinne alueelle, jos täällä ei mitään sidoksia oo enempää sen myötä, se on hirmu helppo lähtee tuonne muualle kun tulla takasin juurille. Kyllä tää minusta ainakin tällä alueella tuntuu olevan tietynlainen pelastus meidän rippeissä mitä tänne saahaan, että he ovat täällä ja jopa osa on että he ei halua täältä pois lähtee. (Yritys)

Erityisen merkillepantavaa on, että kukaan haastatelluista opiskelijoista ei kokenut jäävänsä ilman kunnollisia työelämäkokemuksia sen takia, että he asuvat ja opiskelevat maaseudulla. Maaseudulla toimivia yrityksiä pidettiin näin ollen laadukkaina oppimisympäristöinä.

Johtopäätökset

Ammatillisen koulutuksen reformin jälkeisessä tilanteessa koulutuksenjärjestäjiä ja yrityksiä kohtaan on suuria odotuksia. Koulutus uudistuksen yhtenä ydinajatuksena on oppimisympäristöjen ymmärtäminen entistä enemmän kokonaisuutena, jossa ei erotella koulussa ja työelämässä opittavaa toisistaan. Vaikka monilla oppilaitoksilla ja yrityksillä onkin tiiviit yhteistyösuhteet, oppilaitokset ja työelämä näyttävät kuitenkin varsin erillisinä toisistaan. Reformin ajatusten toteutuminen edellyttää erityisesti yrityksiltä uudenlaista asennoitumista ammatilliseen koulutukseen. Kilpailussa osaavasta työvoimasta pärjäävät parhaiten ne yritykset, jotka osaavat tehdä strategista yhteistyötä koulutuksenjärjestäjien kanssa. Opetuksen vastuiden ja resursoinnin täytyy kuitenkin olla selkeitä kaikille osapuolille. Tämä vaatii yritysten ja koulutuksenjärjestäjien entistäkin tiiviimpää yhteistyötä.

Ammatillisessa oppimisessä ei ole löydettävissä oikotietä, vaikka oppimisen painopistettä siirretäänkin entistä enemmän työelämässä ja yrityksissä tapahtuvaan oppimiseen. Opetus ja ohjaaminen vaativat riittäviä resursseja, tapahtuipa oppimista sitten oppilaitosten luokahuoneissa, yritysten tiloissa tai virtuaalisissa oppimisympäristöissä. Opettajien työtaakka ei saa kasvaa liian suureksi tilanteessa, jossa opiskelijoiden oppimispolut ovat entistä yksilöllisempiä ja jossa ohjausta tapahtuu maantieteellisesti hajautuneessa yritysverkossa.

Haastateltujen opiskelijoiden keskuudessa maantieteellisiä välimatkoja tai työelämässä oppimisen ympäristöjä enemmän huolta aiheuttivat lähiopetuksen ja opettajien läsnäolon väheneminen sekä ajoittain liian painavaksi koettu vastuu omista opinnoista. Opiskelijat tarvitsevat tukea opin-

tojen eteenpäinviemiseen ja omien tulevaisuudentavoitteiden selkeyttämiseen. Nuoret eivät välttämättä hahmota yksittäisen tutkinnonosan merkitystä oman oppimisensa kannalta. Opettajien rooli korostuukin, mitä yksilöllisempiä opintopolut ovat. Työpaikoilla opitaan jossain määrin erilaisia asioita kuin koulussa. Silti on oleellista, että oppiminen tuntuu opiskelijasta kokonaisuudelta, jossa tiedot, taidot ja ammatillinen identiteetti kehittyvät käsi kädessä. Oppilaitoksen ja opettajien tehtävänä on hahmottaa kokonaisuuksia ja viime kädessä huolehtia siitä, että opiskelija oppii ne asiat, joita hän tarvitsee pärjätäkseen ammatissaan. Samalla täytyy huolehtia myös siitä, että opiskelijalle rakentuu valmiuksia jatkaa tulevaisuudessa opintopolkuaan.

Haastatellut opiskelijat, opettajat ja yritysten edustajat olivat varsin yksimielisiä siitä, että kädentaitoja, käytännön osaamista ja sosiaalisia taitoja vaativilla aloilla lähiovetus ja työkohteen kanssa vuorovaikutuksessa tapahtuva oppiminen ovat niin välttämättömiä, ettei niitä voi kokonaan korvata digitaalisilla oppimisovelluksilla ja virtuaalisilla oppimisympäristöillä. Digitaaliset oppimisympäristöt ovat kuitenkin tärkeä osa ammatillisen opetuksen tulevaisuutta myös maaseudulla, ja niiden avulla voidaan edistää oppimisympäristöjen paikkariippumattomuutta.

Ammatilliset oppilaitokset joutuvat maaseutualueilla tasapainottelemaan erikoistumisen ja laajan koulutustarjonnan välillä tilanteessa, jossa nuorten ikäluokkien pieneneminen on tosiasia. Monipuolista koulutustarjontaa tarvitaan, jotta uravalintojaan tekevät nuoret eivät olisi pakotettuja muuttamaan vaihtoehtojen puutteessa ja jotta oppilaitos kykenisi palvelemaan alueellisten työmarkkinoiden tarpeita riittävän laajasti. Erikoistumisen avulla oppilaitokset puolestaan pyrkivät houkuttelemaan opiskelijoita laajemmalla alueella ja vastaamaan tietyn alueellisesti vahvan toimialan tarpeisiin. Vahva profiloituminen ei silti välttämättä ole alueellisten työmarkkinoiden kannalta etu, koska se voi johtaa liikaan suhdannevaihteluherkkyyteen.

Maaseutualueilla on näköpiirissä uusien toimintamallien etsiminen. Esimerkiksi oppimisympäristöjen luominen merkittävältä osin tai kokonaan yksittäisen yrityksen tai yritysryhmän tiloihin vaatii pitkäjänteistä suunnittelua sekä koulutuksenjärjestäjältä että yrityksiltä. Siltikin tämä malli voi toimia lähinnä suuremmissa yrityksissä, kun taas pienten ja keski suurten yritysten kohdalla esimerkiksi opettajan vahvempi läsnäolo yrityksessä on oppimisympäristön toimivuuden näkökulmasta parempi ratkaisu. Joka tapauksessa näyttää siltä, että tulevaisuudessa joudutaan

miettimään alueellisesti eriytyviä ratkaisuja ammatillisen koulutuksen työelämässä oppimisen järjestämisessä. Samalla kysymys opetuksen laadusta ja sen takaamisesta, että opiskelijat eri puolilla Suomea ovat yhdenvertaisessa asemassa, on syytä esittää nykyistäkin painokkaammin.

Lähteet

- Akkerman, Sanne F. & Arthur Bakker. 2012. Crossing Boundaries between School and Work during Apprenticeships. *Vocations and Learning*, 5(2), 153–173.
- Amisbarometri 2017. Saatavissa: <http://www.amisbarometri.fi/>. [Viitattu 14.12.2017.]
- Baartman, Lisbeth K. J., Nina Kilbrink & Elly de Bruijn 2018. VET students' integration of knowledge engaged with in school-based and workplace-based learning environments in the Netherlands, *Journal of Education and Work*, 31(2), 204–217.
- Eraut, Michael 2004. Transfer of knowledge between education and workplace settings. Teoksessa: Rainbird, Helen, Alison Fuller & Anne Munro (toim.). *Workplace learning in context*. Routledge, London. 201–221.
- Florén, Henrik 2003. Collaborative approaches to management learning in small firms. *Journal of Workplace Learning*, 15(5), 203–216.
- Hytönen, Kaisa & Anne Kovalainen 2018. Koulutuksen ja työelämän rajapinnat yritysveitoisessa ammatillisessa koulutuksessa: Tapaustutkimus KONE Hissit Oy. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja 1/2018*, 26–43.
- Icart, Ignasi Brunet & Joan Rodríguez-Soler 2017. The VET system and industrial SMEs: the role of employees with VET qualifications in innovation processes. *Journal of Vocational Education & Training*, 69(4), 596–616
- Koramo, Marika 2012. Ammatillisen koulutuksen oppimisympäristöjä kehittämässä. Kansallisia kehittämislinjauksia ja kuvauksia Opetushallituksen valtionavustuksilla tuetuista oppimisympäristöjen kehittämishankkeista 2008–2010. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2012:8.
- Kotila, Hannu & Kimmo Mäki 2014. Oppimisympäristöt ammatillisen osaamisen kehittämisessä. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja 1/2014*, 62–72.
- Meriläinen, Raija & Mari Rökköläinen 2015. Työssä oppimisen monet näkökulmat. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja 4/2015*, 4–8.
- Mikkonen, Susanna, Laura Pylväs, Heta Rintala, Petri Nokelainen & Liisa Postareff 2017. Guiding workplace learning in vocational education and training: A literature review. *Empirical Research in Vocational Education and Training*, 9(9), 1–22.
- Niemi, Anna-Maija & Markku Jahnuainen 2018. Tuen tarve, työelämäpainotteisuus ja itsenäisyyden vaatimus ammatillisen koulutuksen kontekstissa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja 1/2018*, 9–25.
- Nokelainen, Petri, Rita Asplund, Soile Juujärvi & Anne Kovalainen 2018. Muutokset haastavat ammatillisen koulutuksen. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja 1/2018*, 4–8.
- Onstenk, Jeroen & Franck Blokhuis 2007. Apprenticeship in The Netherlands: connecting school and work based learning. *Education + Training*, 49(6), 489–499.
- Purola, Hannu 2018. Osa Jamista muuttaa kokonaan yritysten luo. Iikka 30.9.2018.

- Räkköläinen, Mari 2017. Ammatillisen koulutuksen reformia koskeva lausunto. OTTU ry Ammatillisen koulutuksen tutkimusseura, puheenjohtaja Mari Räkköläinen. Lausunto 29.5.2017. Saatavissa: <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2017-AK-128083.pdf>. [Viitattu 9.10.2019.]
- Schaap, Harmen, Liesbeth Baartman & Elly de Bruijn. 2012. Students' Learning Processes during School-based Learning and Workplace Learning in Vocational Education: A Review. *Vocations and Learning*, 5(2), 99–117.
- Torstai-lehti 14.3.2019. JAMIn metallialan koulutus siirtyy kokonaan yrityksiin.
- Törrönen, Jukka 2001. Haastattelemisen virikkeillä: virike johtolankana, pienoismaailmana ja/tai provosoijana. *Sociologia* 3/2001, 205–217.
- Vesala, Kari Mikko & Teemu Rantanen 2007. Laadullinen asennetutkimus: Lähtökohtia, periaatteita, mahdollisuuksia. Teoksessa: Vesala, Kari Mikko & Teemu Rantanen. (toim.) *Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Gaudeamus. Helsinki University Press. 11–61.
- Virtanen, Anne 2013. Opiskelijoiden oppiminen ammatillisen peruskoulutuksen työssäoppimisen järjestelmässä. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 473. Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2013.
- Virtanen, Anne 2014. Koulutusalat työssäoppimisen erilaisina oppimisympäristöinä. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 1/2014, 10–27.
- Virtanen, Anne, Päivi Tynjälä & Anneli Eteläpelto 2014. Opiskelijoiden työssäoppimista selittävät tekijät kaupan ja hallinnon alalla sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 4/2014, 44–59.

SAMI TANTARIMÄKI

FT, Suunnittelija

Turun yliopiston Brahea-keskus

Etätyö tulee taas!

Työn murroksen mukanaan tuomat mahdollisuudet maaseudun kunnille ja kaupungeille

Etätyö on mielenkiintoinen ilmiö: se on yhtä aikaa ajaton ja aikansa elänyt. Uusia tulemisia on suurin piirtein yhtä paljon kuin on variaatioita nimityksineen. Ja niitä on paljon: joustotyö, läsnätyö, lähityö, rytmityö, hajautettu työ, paikasta riippumaton työ, monipaikainen työ, verkostotyö ja niin edelleen. Nyt korona-pandemia (COVID-19) kirjoittaa oman lukunsa etätöiden ja etäratkaisujen edistymisen historiaan Suomessakin.

Epidemia nosti kansallisen kokeilukulttuurin uudelle tasolle, paikasta riippumattoman työn keskusteluun ja laajakaistakaistaverkon kantokyvyn puntariin (mm. SSS 2020; TS 2020; Turunen 2020). Pitkän päälle korona on kuitenkin vain piikki tilastoissa, ja pysyvät ratkaisut edellyttävät edelleen pitkäjänteisempää ja strategisempaa otetta. Työn murros oli jo meneillään, etätyö näkyi otsikoissa, valokuituinvestointien vaikutus keskusteluissa ja paikasta riippumattoman työn mahdollisuudet maaseudun kehittämisen agendalla (mm. Malkamäki 2019; 2020b-c; Määttä 2019; Jaakkola 2020; Hirvonen ym. 2020).

Työn ja teknologian murros on jo pitkään nähty maaseudun(kin) mahdollisuutena, mutta tähän ei ole kuitenkaan haluttu, uskallettu tai ymmärretty tarttua. Ei, vaikka maaseuduilla työ, osaaminen, asiantuntijuus ja uudet työmahdollisuudet ovat jo pitkään olleet muutakin kuin mielikuvien perinteiset maaseudun työt vaatimuksineen. Pitää miettiä uudelleen sekä sitä, mistä kaikesta ponnistetaankaan, että sitä, miten maaseutuja

kuntineen ja kaupunkeineen esitellään tämän päivän työmarkkinoille. Elinvoimainen maaseutu tarvitsee työtä ja tekijöitä ja se tarjoaa työtä ja tekijöitä. Ainakin osin ratkaisuja on löydettävissä paikasta riippumattomien konstein, kuten mallit maailmalta ja työelämästä jo osoittavat. Katsotaan tarkemmin, miksi työn murroksen mukanaan tuomiin mahdollisuuksiin tulisi kiinnittää huomiota.

Työelämän sukupolvenvaihdos

Etätyö on kestänyt aikaa. Se on ja pysyy, tulee taas ja sen jälkeenkin. Tältä se vaikuttaa vasten historiaa, joka alkoi jo 1980-luvulla etätyökokeiluista, sai vauhtia 1980- ja 1990-luvun vaihteen tietotuvista, yleistyi entisestään mikrotietokeiden yleistyessä 1990 -luvun loppupuolella (Leinamo 2009, 13, 32, 48; Tantarimäki 2018) ja jatkuu yhä. Se on vakiintunut käsitteeksi, joka yksinkertaisuudessaan kuvaa tilannetta, jossa työtä tehdään muualla kuin työnantajan tiloissa.

Kehityskaarellaan etätyö tulee osoittaneeksi myös sen, miten pitkään työn murros voi kestää. Työn murroksella tarkoitetaan vuosia ja jopa vuosikymmeniä kestävää muutosta kohti uudenlaista ja monipuolisempaa työmaailmaa ja -ympäristöä (Kuntatyönantajat 2019). Hitautta selittänevät pitkälti työelämän yhä jäykät rakenteet sekä teollisen ajan linjatuohtantoon perustuva työkuulttuuri niilläkin aloilla, joissa työ on jo monimuotoista (Sitra 2020).

”Nimeä ei liene tarpeen muuttaa, toimintatapoja sitäkin enemmän.” Rauramon (2017) näkemys kiteyttää hyvin asiantilan. Kommentilla viitataan ennen kaikkea työyhteisöjen sisäisiin toimintatapoihin, mutta itse näen toimintatapojen muutostarpeen laajempaan työvoimatarpeen, aluekehittämisen ja elinvoimaisuuden asiana.

Nimen vaihtaminen on tavallaan jo mahdotontakin, sillä jokainen uusi versio on variaatio etätyöstä, joka perusteellaan etätyön kautta – hyvässä tai pahassa. Nimivarioinnin kun voi katsoa kertovan sekä yhteiskunnan ja työelämän muutoksesta että käsitteeseen kohdistuvasta kritiikistä. Työn murrosta ajatellen ”uudet vaatteet” ovat käsitteen päivittämistä ajan hengessä, kun taas kritiikissä näkee halun irtautua käsitteen kantamasta edistymättömyyden, epäluottamuksen ja mielikuvien painolastista; ”Paljon puhetta, vähän tuloksia”, kuten Leinamo raporttinsa osuvasti otsikoi vuosikymmen sitten (2009). Vastaavin ajatuksin ja samoihin

aikoihin olin itsekin muokkaamassa käsitystä uusiksi ”joustavan työkuluttuuriin” nimissä (Distansarbetaren - Interreg 2006–2007 & Flexible Working Culture (FLEX) -Interreg 2010–2012 -hankkeet). ”Joustotyöstä” puhuu myös jo 1990-luvulla perustettu Suomen joustotyöyhdistys (2020). Termi on pitkälti linjassa uuden työaikalain mukaisen ”joustavan työn” kanssa ja sikäli (taas) ajassa kiinni (TEM 2020). Maailma tuntee silti parhaiten etätöön.

Paikasta riippumattomuudessa nähtävien mahdollisuuksien ohella monipaikkaisuuden potentiaali puhuttaa etenkin maaseutuyhteydessä (esim. Lehtonen ym. 2019; Alasalmi ym. 2020). Monipaikkaisuus on yksinkertaisuudessaan ihmisen pysyväluonteisempaa aktiivisuutta useassa paikassa. Käsitteeseen on usein liitetty tietynlainen vastakkainasettelu kaupungin ja maaseudun kesken, tutun ja tuntemattoman paikan kesken tai kodin ja kesäasunnon kesken. Kesäasukas lieneekin helpoin määritelmä monipaikkaiselle ihmiselle, mutta tällainen henkilö voi olla yhtälailla turisti, keikkatyöläinen tai vaikka siirtolainen. Määritelmiä on monia (Di Marino ym. 2018, 2018–2019). Monipaikkaista työtä ajatellen Di Marinon (ym. 2018) ajatukset voisi tiivistää siten, että monipaikkainen työntekijä osaa hyödyntää fyysiset ja virtuaaliset ympäristöt siinä missä myös sen ajan, jonka käyttää siirtymiseen vaihtoehtoisten työpisteiden ja kohteiden välillä.

Puhutaan myös työvoiman alueellisesta ja ammatillisesta liikkuvuudesta, toisin sanoen työn perässä muuttamisesta, työpaikan vaihtamisesta tai ammatin vaihtamisesta. Suomessa ammatillisen liikkuvuuden on todettu olevan vähäistä, mikä kertoo ennen kaikkea työpaikkauskollisuudesta. Toinen tekijä ovat asuntomarkkinat, jotka tekevät työn perässä muuttamisesta taloudellisesti haastavaa (Pylkkänen 2019). Työpaikkojen uudelleen sijoittelu tai alueellistaminen on ollut myös yksi pitkään käytetty keino, mutta sen onnistumisesta, toimivuudesta ja vaikutuksista ollaan monta mieltä niin meillä kuin muuallakin (Picchi 2018b; Lilja 2017; Yliskylä-Peuralahti 2004).

Viimeisimmän työn ja työvoiman alueellista liikkuvuutta ja väestön monipaikkaisuutta tarkastelleen tutkimuksen (Alasalmi ym. 2020, 144) mukaan alueellisen liikkuvuuden lisääminen on ollut varsin tehoton keino työttömyyden alentamiseksi, mutta liikkuvuuteen kannustaminen voi olla yksilötasolla tehokasta. Tutkimuksessa myös ehdotetaan, että työnvälityksessä tehostettaisiin työpaikkavaihtoehtojen kartoittamista ja tarjoamista oman työssäkäyntialueen ulkopuolelta. Samansuuntaisia

toimenpide-ehdotuksia esitetään myös samaan aikaan julkaistussa paikkariippumattoman työn edistämisen edellytyksiä ruotineessa selvityksessä (Määttä 2020).

Nyt monipaikkaisuutta, paikasta riippumatonta työtä, työn joustoja ja etätyötä tukevaa kehitystä vauhdittavat teknologia, digitalisaatio, alustatalous sekä teollisen vallankumouksen viimeisimpänä vaiheena autoomaatio ja tekoäly (Ennakointiakatemia 2020). Samalla avautuu uusia mahdollisuuksia myös maaseudulle: ”The digital economy, and the promise of succeeding anywhere” (Sisson 2019).

Lisäksi Y-sukupolvi (”milleniaalit”) ja Z-sukupolvi tulevat määrittelemään työnteon paikkoja ja tapoja uudelleen. He suosivat individualismia, autenttista ja ekoystävällistä elämäntyyliä, työn ja muun elämän tasapainoa sekä joustavia työaikoja ja työtapoja. Vaikka nämä sukupolvet edelleen suosivat myös kaupunkiasumista, on huomattu että suurkaupunkiympäristö ei ole ainoa vastaus toiveiden saavuttamiseen, vaan maaseutu pikkukaupunkeineenkin vetää puoleensa. Huomion arvoinen taustatekijä on sekin, että kaupunkien ja maaseutujen ”milleniaaleissa” ja ”zetoissa” on eroja (Berkup 2014; Ozkan & Solmas; Singh & Dangmei 2016; Villwock-Witte 2016; Patek 2018; Freedman 2020).

Maaseudun kuntien ja kaupunkien tulevaisuutta ajatellen elämme ja olemme tilanteessa, jossa nykyiset ja tulevat sukupolvet eivät siis välttämättä enää jaa perinteisellä tavalla organisoitua työkäsitystä. Olemme myös tilanteessa, jossa työntajat ymmärtävät yhä paremmin etätyöntekijöiden arvon. Samaan aikaan maaseudun taantuvat keskuksat etsivät keinoja elvyttää elinvoimaansa, mihin tueksi ovat tulleet kasvu- ja innovaatiopolitiikasta tutut älykkään erikoistumisen johdannaiset älykkään monipuolistumisen, sopeutumisen, kylän, maaseudun ja alueen konseptineen. Samoin kuin resilienssi ja paikkaperustaisuuskin uudella otteella (mm. ENRD 2017; Teräs 2018; Giacomatti & Teräs 2019).

Muuttuva työ ja muuttuva työn maantiede

Työn murros näkyy jo siinä miten ammatteja on poistunut, on uhan alla, on syntynyt ja millaisia niiden arvellaan olevan tulevaisuudessa.

Palkansaajien tutkimuskeskuksen mukaan uhanalaisia ammatteja ovat toimistotyöntekijät, myyjät, asentajat, korjaajat, konepajatyöntekijät, teollisuustuotteiden kokoonpanijat, asiakaspalvelun työntekijät, käsityö-

tuotteiden valmistajat ja painoalan työntekijät (YLE 2019). Vuoteen 2040 mennessä automaation arvioidaan korvaavan jopa 30 % nykyisistä työtehtävistä Pohjoismaissa. Erityisen riskin alla ovat maaseutukuntien perinteiset käsityöammatit karjataloudesta konepajoihin (ja muihin edellä kuvattuihin aloihin) (Norlen & Randall 2020). Kun katsotaan automaation osuuden kasvua nyt, niin *Työolobarometrin* (2018, 28) mukaan teollisuuden palkansaajista 10 prosenttia, kunnissa työskentelevistä 13 prosenttia, yksityisellä palvelualalla 14 prosenttia ja valtiolla 18 prosenttia kertoi, että tehtäviä on ainakin jossain määrin siirtynyt koneiden, tietokoneiden ja automaattien tehtäväksi.

Samaan aikaan työikäisen väestön (15–64 -vuotiaat) määrä vähenee väestön ikääntyessä, vaikka ennusteiden mukaan kokonaisväkiluvun arvioidaankin nousevan Pohjoismaissa. Väkiluvun kasvua selittää ennen kaikkea maahanmuutto, jolla voi olla vaikutuksensa myös maaseudulle, vaikka maahanmuutto ensisijaisesti kaupungistumisen haasteena nähdäänkin. Lisäksi työikäisestä väestöstä aina osa jää syystä tai toisesta työmarkkinoiden ulkopuolelle (Norlen & Randall 2020; Heleniak 2020). Muutos ja tulevaisuus tuovat tietysti tullessaan myös uusia ammatteja, joista löytyy jo nyt monenlaisia visioita. Niiden esittelyn sijaan siteeraan Sitraa (2020):

Uusi työ on ainakin joustavaa, monimuotoista, mahdollistavaa, verkottunutta, keikelevaa ja purskeista ja sitä tehdään monessa roolissa yhtä aikaa. Eri-ikäisten ja taustaisten tulee saada tehdä itselleen merkityksellistä työtä, kaikenlainen potentiaali tarvitaan käyttöön. Uuden työn maailmassa liikutaan joustavasti yli perinteisten rajojen.

Elinkeinorakenteella on suuri merkitys kunnan ja lähialueen työllisyydelle, taloudelle, väestörakenteelle ja yhdyskuntarakenteelle. Elinkeinorakenteessa on myös alueellisia eroja, joita historia, maantiede ja paikallisilmasto selittävät. Suomessakin on moninaisia maaseutukuntia ja teollisuuskuntia (metsä-, paperi-, metalli-, tekstiili-, teknologia-, lääke-, laiva-, auto-). Jo yksi toimiala alihankintaverkostoineen voi vaikuttaa laajalti, mutta yhteen toimialaan keskittyminen lisää myös haavoittuvaisuutta, kuten metsäteollisuus ja matkapuhelimet ovat osoittaneet (VM 2020, 238).

Pohjoismainen erityispiirre on harvaan asutut alueet, joilla työmarkkinotakin ajatellen etäisyydet ovat isoja ja kriittiset massat pieniä (Borges 2020). Tämä on haaste, sillä perinteisesti työpaikkojen sijoittumiseen on

vaikuttanut keskeisesti työmatkan pituus, osaavan työvoiman saatavuus sekä sijainti markkinoihin ja keskuksiin nähden (Di Marino 2018, 2021). Pohjoisen asutusmaantieteen erityisyys onkin antanut aiheen kehitellä aluetilastoinnin tapoja paikallistason työmarkkinoiden tarkasteluun (*Local Labour Market Area*). *State of the Nordic Region 2020* -raportissa alueiden välisiä eroja ja muutoksia on avattu havainnollistavasti viidellä työmarkkina-alueluokalla: metropolialue ja isoimmat kaupungit, maakunta ja seututaso, naapurikuntien välinen, pienet paikallistason työmarkkinat (yhden tai kahden kunnan) sekä yksittäisten kuntien työmarkkinat, jotka jäävät muiden mainittujen ulkopuolelle (Borges 2020). Luokittelu paitsi todistaa jo tiedossa olevaa työmarkkinoiden maantiedettä, myös nostaa esille niitä poikkeamia, jotka haastavat kuntakokoluokittaista tai aluetypittäistä yleistämistä.

Työllisyyden ja työttömyyden, niiden ikäluokittaisen kohdentumisen sekä avoimien työpaikkojen määrien alueellisia eroja todentaa myös *Kunnat käännekohdassa?* -raportti (VM 2020). Sen mukaan työttömyys vaihteli maakunnittain Etelä-Pohjanmaan 5,3 prosentista Pohjois-Karjalan 12,4 prosenttiin. Kuntatasolla tarkasteltuna yleiskuva näyttää karkeasti siltä, että suurempien kuntien haasteita ovat nuorisotyöttömyys, pitkäaikaisyöttömyys ja vaikeasti työllistyvät, pienempien kuntien päähuolena puolestaan yli 50-vuotiaiden työllistyminen (VM 2020, 226-229).

Raportissa tuodaan esille myös se tosiasia, että väestön koulutustasolla on merkittävä vaikutus kuntien työllisyyteen ja talouteen. Toisin sanoen koulutustason noustessa todennäköisyys työllistymiseen paranee ja riski työttömyyteen pienenee. Kuntatasolla ja kuntakokoluokittain tarkasteltuna koulutustason alueelliset erot ovat isoja. Yksinkertaistetusti se näkyy siten, että isoissa kaupungeissa on eniten korkeammin koulutettuja ja pienimmissä kunnissa (alle 5000 as.) suhteellisesti eniten vain peruskoulun käyneitä (VM 2020, 231–232).

Etätyön markkinat

Edellä kuvattu näkyy siinä, ketkä etätyötä pääasiassa tekevät, mikä on ”etätyömarkkinoiden” tilanne nyt ja miltä pohjalta maaseudun mahdollisuuksia monipaikkaisen työn markkinoilla voi edistää.

Tämän päivän työympäristössä paikasta riippumattomuus näkyy jo monin tavoin. *Työolobarometrin* (2018) mukaan sähköiset työtilat ja

pikaviestintävälineet ovat työpaikkojen arkea, sillä vuonna 2018 palkansaajista 60 prosenttia käytti työssään virtuaalisia työvälineitä. Vastaava luku oli 47 prosenttia vuonna 2015. Myös sosiaalisen median käyttö työssä yleistyy. Seurantaa aloitettaessa vuonna 2014 käyttäjien osuus oli viidennes palkansaajista, kun se vuonna 2018 oli 28 prosenttia (TEM 2019, 36–37).

Suomessa etätyötä teki säännöllisesti runsas viidennes palkansaajista ja satunnaisesti 14 prosenttia. Miesten etätyö on yleisempää kuin naisten. Huomion arvoista on myös se, että miehistä 62 prosenttia ja naisista 69 prosenttia ei tehnyt lainkaan etätöitä. Etätyötä tekivät pääasiassa ylemmät toimihenkilöt, joista päivittäin tai viikoittain etätöissä oli 27 prosenttia. Alemmilla toimihenkilöillä vastaava osuus oli 11 prosenttia. Etätyötä tekevät eniten valtion palkansaajat ja sen tekeminen on lisääntynyt eniten valtiolla, mutta nousua on myös kunnissa ja yksityisellä sektorilla. Kokoluokittain tarkasteltuna etätyötä tehdään enemmän isoilla kuin pienillä työpaikoilla. Jälkimmäisessä ryhmässä etätyön tekeminen on kuitenkin kaksinkertaistunut vuodesta 2012, kun taas yli 200 henkilön organisaatioissa kasvu on ollut maltillisempaa. Isoissa organisaatioissa viikoittain etätyötä tekevien osuus on silti 19 prosenttia, kun se pienemmissä jää 13–15 prosentin välille (TEM 2019, 44-46).

Harvinaisinta etätyön tekeminen on ollut teollisuudessa (TEM 2019, 45). Mutta kun asiaa tarkastellaan työajan jouston näkökulmasta, eniten työajan joustomahdollisuuksia on teollisuuden ja valtion palkansaajilla. Etätyön ja työajan ”joustojen” ero on siinä, että jälkimmäinen on ensisijaisesti tarkoittanut mahdollisuutta hoitaa omia tai perheensä asioita työajalla (TEM 2019, 45). Joustavien työaikojen järjestelmät ovat yleistyneet 2000-luvun puolivälistä asti, mutta vasta uuden työaikalain myötä ymmärrys joustavuudesta vastaa paremmin työmarkkinoilla ja työelämässä tapahtuneisiin muutoksiin – kuten ajasta ja paikasta riippumattoman työnteon yleistymiseen (TEM 2020).

Työpäivän joustavan järjestelyn ohella etätyöhön houkuttaa mahdollisuus keskittyä työhön. Kyse on myös siitä, että työmatkoihin kuluvan ajan voisi käyttää hyödyllisemmin, samoin kuin siitä, että työmatkojen vähentämistä ajatellaan ”ekotekona”. Lisäksi etätyön tekeminen on talouteen vaikuttava asia niin etätyöläiselle kuin työnantajalle. Kanadassa laskettiin, että vuositasolla etätyön tekeminen toi tekijälleen säästöjä 8820–23960 dollaria riippuen etätyöpäivien määrästä ja työmatkan pituudesta (Hambly 2019). Kansallisesti on tietysti eroja siinä, miten esimerkiksi

työmatkavähennykset huomioidaan verotuksessa tai voidaanko matkaan käytetty aika lukea työajaksi.

Työnantajille vaikutus talouteen näkyy paitsi toiveena tehokkaammasta, tuloksekkaammasta ja motivoituneemmasta työntekijästä myös siinä, että joustavat työratkaisut tarjoavat mahdollisuuden miettiä toimistoneeliöiden määrää uudelleen. Toimitilakulujen kasvu onkin yksi tekijä siihen miksi kiinnostus etätyötiloja, hubeja ja yhteistyöskentelytiloja kohtaan on kasvanut.

Yhteistyöskentelytilat

Kotoa käsin tehtävän etätyön ja kiinteän työpisteen ohella voidaan työkennellä ”kolmannessa paikassa” (*third place*), ”välissä” (*in-between*) tai jonkin uuden kynnyksellä (*liminal space*). Toisin sanoen on opittu työskentelemään niin kahviloissa, julkisissa tiloissa kuin liikennevälineissä, minkä innoittamana on ryhdytty kehittämään, kokeilemaan ja toteuttamaan omia etätyön ja yhteistyöskentelyn tilaratkaisuja (Vesala & Tuomi-vaara 2018; Krauss 2019; Di Marino ym. 2018: 2019–2020). Digiyhteis-kunnassa tietysti koko toimistotyötä ja toimistotilaa tullaan ajattelemaan uusiksi (Loten 2020). Työtilan tarve ja käyttö ovat siis muutoksessa. Tässä yhteydessä tarkastellaan erityisesti yhteistyöskentelytiloja (jota hubikin edustaa), koska niillä pyritään tukemaan sekä etätyötä, uusia työtapoja että yrittäjyyttä.

Yhteistyöskentelytilan (*co-working space*) konsepti on omien työtehtävien tekoon tarkoitettu, verkostoitumisen mahdollistava monitilaympäristö ja yhteisöllinen työtila. Se on yleensä yksityisen tai julkisen omistama. Käyttäjät koostuvat eri alojen yksityisyrittäjistä, freelancereista ja/ tai etätyöntekijöistä. Toiminta-ajatukseen kuuluu, että työntekijän tai aloittelevan yrittäjän ei tarvitse huolehtia nettiyhteyksistä, toimistotekniikasta ja kalusteista, sillä ne sisältyvät käyttösopimukseen. Tila myös elää ja kehittyy käyttäjäyhteisön mukana. Toiminta nähdään siis organisoitumpana ja liiketoimintaorientoituneempana kuin pelkän etätyötilan järjestäminen (Järvinen 2018, 9; Schareable 2011a-b). Niin tai näin, etätyötilankin on toimivana konseptina täytettävä käyttäjien peruskriteerit (mm. Siirilä 2020).

Etätyö-, joustotyö- ja yhteistyöskentelytiloilla on ”hubin” ohella muitakin nimityksiä, kuten lähitoimisto (lähellä kotia) ja satelliittitoimisto (hyvin

liikenneyhteyksien varrella). *Pop up* -työtilat ovat puolestaan tapa herätellä, havainnoida ja kokeilla konseptia (Suomen Joustotyöyhdistys 2020; Shareable 2011a-b; Fuzi 2018).

Suomen *co-working* -markkinoista opinnäytetyön tehneen Järvisen (2018) mukaan yhteistyöskentelytilat syntyivät 2000 -luvun taitteessa pienten toimijoiden tarpeeseen, mutta yhä enemmän myös suuremmat organisaatiot ovat alkaneet hyödyntää tiloja tilatarjonnassaan. Motiiveina erityisesti kustannussäästöt ja työntekijöiden hyvinvointi. Eurooppaan ja pohjoismaihin verrattuna markkinat ovat olleet Suomessa melko pienet pitkälti siksi, että ne keskittyvät pääasiassa pääkaupunkiseudulle ja suurimpiin kaupunkeihin. Kehityksen kuitenkin odotettiin seuraavan muita pohjoismaita (Järvinen 2018) ja muutosta on jo tapahtunutkin: uusia etätyötiloja, hubeja ja/tai yhteistyöskentelytiloja on noussut viime vuosina ainakin Rautalammille (2012), Viitasaarelle (2018), Riihimäelle (*Hämeen Sanomat* 2019), Auraan, Loimaalle, Paraisille, Raisioon (Malkamäki 2020), P-IRIS -hankkeen toimesta Kaustiselle, Veteliin ja Evijärvelle (Keski-Pohjanmaan liitto 2017; Evijärvi 2020) sekä viimeisimpien joukossa Luopioisiin Pälkäneelle (SHL 2020). Varmasti myös muualle, ja niitä on ainakin suunnitteilla muuallakin (Malkamäki 2020; Keski-Pohjanmaa 2018).

Maaseudulla palveluiden toisiaan tukeva merkitys on paikallisesti suuri, joten jo yksi yhteistyöskentelytilaratkaisu tai muu työtilaratkaisu on askel eteenpäin. Verkostona keskuksat saattaisivat kuitenkin tarjota uuden tai vähintään paremman mahdollisuuden ja resurssin niin kehittämiseen kuin laajempaan kiinnostukseen. Osana kaupunkien verkostoa linkki asiantuntijatyömarkkinoille on aina suurempi. Toimintamalleja tähän jo löytyy. Esimerkiksi katalonialaisessa *Cowocat* -hankkeessa perustetut yhteistyöskentelytilat ovat työntekijöiden käytössä keskinäisellä sopimuksella ”lomaosake”-tyyliin. Irlantilaisten *Ernaact*-hankkeessa puolestaan haettiin laajempaa maaseudun digihubit ja kaupunkikeskuksen digihubit yhdistävää ekosysteemiä. Suomessa lähimpänä tätä ajattelua on oltu Keski-Pohjanmaan P-IRIS -hankkeessa (*Keski-Pohjanmaa* 2017; Tantarimäki 2018).

Nähtävissä on, että pienet ja keskisuuret kaupungit ja maaseudun kunnat kyllineen ovat lähdössä tosissaan asiantuntijatyön markkinoille. Kuten *Turun Sanomat* (Malkamäki 2020) alkuvuodesta osuvasti otsikoi: ”Etätyössä on saumaa myös pikkukunnille – työnteon murros yllyttää järjestämään maksuttomia etätyötiloja”.

Työn murroksen mukanaan tuomat mahdollisuudet maaseudulle

Otsikon asiaa on jo edellä kuvattu, mutta tässä vielä muutama täydentävä näkökulma asiaan. Elinvoimainen maaseutu tarvitsee työtä ja tekijöitä. Samalla pitäisi pystyä hillitsemään maaseudun ”aivovuotoa” (*rural brain drain*) (Sisson 2019), mikä on myös koulutuspoliittinen asia. Isossa kuvassa voi siis nähdä maaseutukuntia, joissa halutaan pitää kiinni nykyisistä ja tulevista osaajista, maaseutukuntia, joihin halutaan uutta työtä ja asukkaita, maaseutukuntia, joiden avoimet työpaikat haluttaisiin täyttää sekä kaupunkeja, joissa on pula osaajista. Ainakin osaan ratkaisu olisi löydettävissä paikasta riippumattomin keinoin.

Tueksi on tarvittu muitakin kannustimia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa maaseutualueiden ja suurkaupunkien (yli 1 000 000 as.) välisen työpaikkakehityksen kuilun leveyttä kuvaa se, että vuodesta 2010 lähtien työpaikkamäärän kasvu on ollut maaseutualueilla 2 % ja suurkaupungeissa 14 %. Tämä on johtanut erilaisiin keinoihin tasata tilannetta ja padota osaavan työvoiman ulosvirtausta. Vermontin osavaltio on tarjonnut 10 000 dollaria organisaatioille, jotka palkkaavat etätyöntekijän sieltä tai saavat jonkun muuttamaan sinne (Picchi 2018a). Tulsan kaupunki (Oklahoma) puolestaan lupasi 10 000 dollaria paluumuuttajille, jotka jäävät vähintään vuodeksi. Lisäksi tulija saa yhteistyöskentelytilan jäsenyyden sekä mahdollisuuden kalustettuun asuntoon kolmen kuukauden alennetulla vuokralla. New Havenin kaupunki (Connecticut) tarjosi jopa 80 000 dollaria kodinostajille (Sisson 2019). Vaikka asian puolestapuhujien näkemyksissä yhdysvaltalaisinnovaatiot ovat tuottaneet tulosta, talousasiantuntijoiden mukaan merkittävää tulosta saadaan vasta sitten, kun on olemassa kansallinen ohjelmapolitiikka etätyömahdollisuuksia tuke-
massa (Picchi 2018a).

Suomessa vastaavia suoria etätyötukia työikäisen väestön tavoitteluun ei ole tiedossa, mutta muita kannustimia kyllä. Näistä käytetyimpiä ovat erilaiset lapsi- tai vauvarahat. Esimerkiksi Lestijärvellä summa on ollut 10 000 € (1000 € per vuosi kymmenen vuoden ajan), Etelä-Savon kunnissa puolestaan 100–500 euroa syntyvää lasta kohden (YLE 2019b). Yleinen keino on ollut myös ”tontti eurolla” -tyyppiset kampanjat. Viimeisimmät välineet ovat verotuksellisia, kuten esimerkiksi Sotkamossa, jossa päätettiin pudottaa tuloveroprosenttia kuntalaisten ostovoiman parantamiseksi sekä kunnan imagon ja vetovoiman nostamiseksi (YLE 2019c).

Kansallista tai maaseutua kokoavaa etätöiden ohjelmapolitiikkaakaan ei Suomesta löydy. Toimialoitteita asiaa on toki eri tavoilla ja tasoilla linjattu vuosikymmenien varrella. Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassakin (2017–2020) asian edistäminen tiivistyy lauseeseen: ”Etätö tarjoaa mahdollisuuksia, mutta edellyttää uuden toimintakulttuurin oppimista niin työntekijältä kuin työnantajalta” (MANE 2014, 24).

Uutta otetta on kuitenkin ilmassa. Harvaan asuttujen alueiden parlamentaarisen työryhmän raportti (2017–2019) ei ota suoraan kantaa etätöihin, mutta siinä ehdotetaan muun muassa seuraavaa: verohuojennuksia harvaan asutulle maaseudulle (hama) työn perässä muuttavan palkasta, hama-alueelle töihin muuttavalle ”opintolainahyvitystä” 2 600 euron arvosta vuosittain, Norjan mallin mukaista työnantajamaksujen poistamista uusilta hama-alueiden yrityksiltä sekä syrjäseutulisän maksamista alueella työskenteleville virkamiehille. Työryhmän esitysten pohjalta muodostetaan toimenpideohjelma kokeiluineen (Lukkari & Åström 2019, 65–66), jonka koordinoimiseen ollaan parhaillaan palkkaamassa työntekijää. Paikasta riippumattomin kriteerein, kuten esimerkiksi kuuluukin. Viimeisimmän koonnin aihepiiriin tarjoaa ”Suunta paikkariippumattomaan työhön ja entistä parempaan alueelliseen läsnäoloon” -selvitys (Määttä 2020). Työ- ja elinkeinoministeriön toimeksiantona tehty kooste tarjoaa toimenpideohjeita alkaen etätöiden joustojen lisäämisestä ja päättyen paikkariippumattoman työn edistämisen tavoitteisiin ja mittareihin.

Yhteistyöskentelytilojen mahdollisuudet nähdään siinä, että yksittäisten isojen työllistäjien ohella kunnissa voitaisiin keskittyä yrittäjyyden ja liiketoimintatilojen tarjoamiseen ja saada sitä kautta uusia työpaikkoja uusille aloille (Sisson 2019). Tässä hubit voivat toimia start up- ja yrityshautomoina, edullisten kustannusten markkinapaikkoina sekä paikkana pyörittää yrittäjyysohjelmia. Tällainen tukitoiminta on todettu tarpeelliseksi erityisesti taloudellisesti haastavilla alueilla. Samalla on voitu löytää ja nostaa esille piilevää paikallista potentiaalia ja kannustaa yrittämään (Fuzi 2019; Sisson 2019).

Työtilojen perustamista on maailmalla vauhditettu ”siemenrahoituksin” (*seed funding*) sekä innovaatioaloittein, kuten *Rural Innovation Initiative*. Ohjelman kautta on tuettu yhdeksän pikkukaupungin kehittämistä alueelliseksi hubeiksi, paikallisiksi teknologian keskuksiksi (*tech-center*), mikropoleiksi (*micropolitan area*) tai toimintataskuiksi: ”*small pockets*

of density and collaboration, as well as a labor pool of skilled tech workers” (Sisson 2019).

Tulevien sukupolvien työkuulttuurista puhuttaessa nousee esille kokemuksen ja kokemusten tärkeys sekä työn ja vapaa-ajan tasapainon merkitys. Jälkimmäisestä ollaan oltu myös huolissaan, koska erityisesti asiantuntija- ja tietotyössä työn ja vapaa-ajan sekoittumisesta on tullut eräänlainen ”uusi normaali” tai teknostressin aiheuttaja (Duunitori 2018; Huotari 2018).

Työn ja vapaa-ajan tai työn ja (työ)hyvinvoinnin yhdistelmä on tarjonnut myös lähtökohdan sekä lähestyä työn tekemistä uudesta tulokulmasta että miettiä, mitä tämä yhdistelmä tarkoittaa ja mahdollistaa paikallisena palvelukonseptina. Toisin sanoen etätyössä kaivattavan keskittymisen, idyllisen, rauhallisen ja rentouttavan ympäristön sekä vapaa-aikaan liittyvien palveluiden yhdistelmää. Tätä ilmiötä kuvataan *workation* ja *co-working holiday* -käsitteillä, joissa tavoitellaan työn, vapaa-ajan ja/tai arjen tasapainoa (*work & vacation, work & life balance*) (Moreno 2019). Tämä ei ole sama kuin suomenkielen ”työloma”, jolla yleisimmin viitataan loman ja vapaaehtoistyön yhdistelmään, sairauslomaan tai virkavapauteen.

Ilmiö on helppo kyseenalaistaa, minkä Morenokin (2019) tuo esille. Uusi tasapaino löytyy ajan myötä, mutta itse näen tämänkin vaihtoehdon tarjoavan uusia mahdollisuuksia maaseudun työ- ja palvelutarjottimelle. Saariston joustotyökeskuskokeilumme (FLEX -CB Interreg, 2010–2012) perusteella jo tiedän, että kiinnostusta löytyy. Silloin ei oltu tietoisia *workation* -käsitteestä, mutta samansuuntaisesti pyrittiin yhdistämään uuteen konseptiin sekä työ, tila, ympäristö ja vapaa-aika että toisaalla työskentely, työhön keskittyminen, työhyvinvointi ja työssä jaksaminen (Vesala & Tuomivaara 2018).

Näiden ratkaisujen (etätyö, yhteistyöskentelytilat, *workation*) työllistävä vaikutus ei ole välttämättä suuri henkilömäärillä mitattuna, mutta vaikutus voi olla merkittävä suhteessa paikkaan ja kerrannaisvaikutuksia ajatellen. Ne myös tarjoavat avaimet uudelle paikkamarkkinoinnille (Sisson 2019), brändille ja imagolle – joko sellaisenaan tai vaikka osana älykkään kylän tai kunnan konseptia. Mielikuvamuokkausta myös tarvitaan, sillä perinteisten (maatalous-, teollisuus-, konepaja- ja matkailuliittännäisten) töiden ohella maaseutu nähdään pitkälti luovien alojen ja hyvinvointipalvelujen työympäristönä. Maaseudun ikään kuin ajatellaan

elävän edelleen aikaa ennen internettiä ja digitalisaatiota (Butz-Widener 2019).

Maaseutukuntien tulisi tarttua työn murroksen suomiin mahdollisuuksiin ja ”pitchata” itseään uudella tavalla ja uutena mahdollisuutena (Butz-Widener 2019). Luoda vaikka Japanin Hokkaidossa sijaitsevan Higashikawan kunnan tapaan oma *Higashikawa style* eli kunnan viranomaisten, yrittäjien ja kuntalaisten yhteinen tarina, joka perustuu tunnistettuihin vahvuuksiin (Hyyryläinen ym. 2020). Tässä tapauksessa maaseudun työmahdollisuuksista, osaamisesta ja asiantuntijuudesta ammentaen.

Potentiaalipuheen viimeinen käyttöpäivä?

Työn murros tuo mukanaan mahdollisuuksia maaseudulle ilman että maaseudusta tarvitsee välttämättä edes puhua. Teknologia ja digitalisaatio älykkäine ratkaisuineen tasoittavat tietä ja etäisyyksiä, jotta tekijä löytäisi työnsä paikasta riippumatta. Tai työ tekijänsä. Työ muuttuu, ammatit muuttuvat, työn tekemisen tavat ja tilat muuttuvat, joten myös työelämän jäykkien rakenteiden on muututtava ja teollisen ajan työkuultuurista on irtauduttava. Utta ajattelua tarvitaan ja sitä myös jo tarjotaan.

Tämän sanominen tai uuden ajattelun hokeminen ei auta sen enempää kuin etätyön potentiaalnin nimeen vannominenkaan vuosikymmenestä toiseen. Tarvitaan asennetta ja uskallusta, tekoja ja toimenpiteitä, esimerkkejä ja tutkimusta, jotka osoittavat asioiden olevan oikeasti mahdollisia. Näitäkin jo löytyy. On myös kokeiltava, jotta opitaan ja jotta osataan soveltaa ja skaalata. Siksi myös korona-ajan kokemukset ovat arvokkaita, ajatellaanpa sitten työn murrosta tai muutosjoustavuutta laajemmin.

Pitkällä tähtäimellä työn murroksen mukanaan tuomien, erilaisten maaseudunkin kattavien etäratkaisujen edistäminen tarvitsee tuekseen sekä kokoavampaa näkemystä, strategisempaa otetta että yhteistyötä ja verkostoja. Näin yksittäisistä ratkaisuista päästään kestävämpiin ja kauaskantoisempiin kokonaisuuksiin. Meillä tähän on saatu viimeisintä tukea niin harvaan asutun maaseudun, työvoiman liikkuvuuden ja monipaikkaisuuden kuin paikkariippumattoman työn tiimoilta.

On lopetettava potentiaalipuhe ja tartuttava toimeen. Etätyö, paikasta riippumaton työ tai monipaikkainen työ ei sovi kaikkiin työtehtäviin eikä se sovi kaikkien tapaan tehdä työtä. Se ei sovi kaikille maaseuduille, eikä

se ole jokaisen kylän, kunnan tai pikkukaupungin juttu. Kaikilla on kuitenkin yhtäläinen mahdollisuus miettiä, mitä työn murros voisi tarjota ajatellen omaa työtä, osaamista, asiantuntijuutta, vahvuutta, erikoistumista, sopeutumista, elinvoimaisuutta tai sijaintia – niin työntekijänä, työnantajana kuin paikkana.

Lähteet

- Alasalmi, Juho, Henna Busk, Veera Holappa, Janne Huovari, Valtteri Härmälä, Ossi Kotavaara, Olli Lehtonen, Toivo Muilu & Hilikka Vihinen (2020). Työn ja työvoiman alueellinen liikkuvuus ja monipaikkainen väestö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:12. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162147>. [Viitattu 27.3.2020.]
- Berkup, Sezim Baysal 2014. Working with generations X and Y in generation Z period: Management of different generations in business life. *Mediterranean Journal of Social Sciences* 5:19, 218–229. Saatavissa: <http://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/4247/4153>. [Viitattu 17.4.2020.]
- Borges, Luciane Aguiar 2020. Geographies of labour. State of the Nordic Region. Chapter 5. *Nordregio Report 2020:1*. Saatavissa: <https://pub.norden.org/nord2020-001/#18453>. [Viitattu 18.3.2020.]
- Butz-Widener, Ben 2019. Rural towns are leaning into remote work, and it might save them. *Acorn.work*. Saatavissa: <https://acorn.work/rural-towns-are-leaning-into-remote-work-and-it-might-save-them/> [Viitattu 5.3.2020.]
- Di Marino, Mina, Lilius Johanna & Kimmo Lapintie 2018. New forms of multi-local working: identifying multi-locality in planning as well as public and private organizations' strategies in the Helsinki region. *European Planning Studies* 2018, 26:10, 2015–2035.
- Duunitori 2018. Työaika ja vapaa-aika kietoutuvat toisiinsa – mutta pitääkö asiasta huolestua? Saatavissa: <https://duunitori.fi/tyoelama/tyoaika-ja-vapaa-aika-kietoutuvat>. [Viitattu 15.4.2020.]
- Ennakointiakatemia 2020. Teollinen vallankumous 4.0. Saatavissa: <https://ennakointiakatemia.fi/signaalit/teknologiateollisuus/teollinen-vallankumous-4-0/>. [Viitattu 15.4.2020.]
- ENRD 2017. Smart Villages Portal. Saatavissa: https://enrd.ec.europa.eu/smart-and-competitive-rural-areas/smart-villages/smart-villages-portal_en. [Viitattu 19.3.2020.]
- Evijärvi 2020. Etätötytilat Evijärvellä. Saatavissa: <https://www.evijarvi.fi/elinkeinot/etatyotilat-evijarvella>. [Viitattu 20.3.2020.]
- Freedman, William 2020. Rural Millennials: Bucking the Trend, or Charting a New One? *Sharestates Resource Center*. Saatavissa: https://www.sharestates.com/blog/2020/03/26/rural-millennials/?utm_source=facebook&utm_medium=organicsocial&utm_campaign=investorpost. [Viitattu 17.4.2020.]

- Fuzi, Anita 2018. Coworking Spaces In Rural Areas as Accelerators of Economy. Cowork blog. Saatavissa: <https://www.cowork7x24.com/blog/show-me/coworking-spaces-in-rural-areas-as-accelerators-of-economy/>. [Viitattu 28.2.2020].
- Giacometti, Alberto & Jukka Teräs 2019. Regional Economic and Social Resilience: An Exploratory In-Depth Study in the Nordic Countries. Nordregio Report 2019:2. Saatavissa: <https://www.nordregio.org/publications/regional-economic-and-social-resilience-an-exploratory-in-depth-study-in-the-nordic-countries/>. [Viitattu 19.3.2020.]
- Hambly, Helen & Jamie Lee 2019. The rural telecommuter surplus in Southwestern Ontario, Canada. Telecommunications Policy 43, 278-286.
- Heleniak, Timothy 2020. Migration and mobility – more diverse, more urban. State of the Nordic Region. Chapter 3. Nordregio Report 2020:1. Saatavissa: <https://pub.norden.org/nord2020-001/#18388>. [Viitattu 19.3.2020.]
- Hirvonen, Timo, Petri Kahila, Arja Kurvinen, Olli Lehtonen & Janne Sinerma 2020. Maaseudun valokuituinvestoinnit. Selvitys maaseudun valokuiturakentamisen tilanteesta ja toteutusmalleista sekä valokuidun saatavuuden vaikutuksesta väestönkehitykseen. Kuntaliitto, Helsinki. Saatavissa: http://shop.kuntaliitto.fi/product_details.php?p=3652. [Viitattu 15.4.2020.]
- Huotari, Ilari 2018. Teknostressi ja tietotyöntekijöiden stressinhallintakeinot. Pro Gradu. Tietojärjestelmätiede, Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/57257>. [Viitattu 15.4.2020.]
- Hyyryläinen, Torsti, Toni Rynänen & Ryo Umeda 2020. Higashikawan kunta löysi tyylinsä ja menestyy. Kaks.fi Kunnallisalan kehittämissäätiö. Saatavissa: <https://kaks.fi/uutiset/higashikawan-kunta-loysi-tyylinsa-ja-menestyy/>. [Viitattu 19.3.2020.]
- Hämeen Sanomat 2019. Etätyöhuone avautui Riihimäellä. Saatavissa: <https://www.hameensanomat.fi/kanta-hame/etatyohuone-avautui-riihimaella-496232/>. [Viitattu 20.3.2020.]
- Jaakkola, Minna 2020. Älykästä kylää tukevat kriisissä tehdyt infrainvestoinnit, kokeiluhalu ja ennakointitahto. Älykäs kylä -blogi. Saatavissa: <https://alykaskyla.fi/?p=77>. [Viitattu 19.3.2020.]
- Järvinen, Sara 2018. Co-working-markkina Suomessa ja organisaatioiden kokemukset. Laurea ammattikorkeakoulu, liiketalouden koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/147895/Jarvinen_Sara.pdf?sequence=1&isAllowed=y, [Viitattu 20.3.2020.]
- Keski-Pohjanmaa 2018. Etätyötilat yleistyvät ja houkuttelevat paluumuuttajia maaseudulle. Keski-Pohjanmaa 9.5.2018. Saatavissa: <https://www.keskipohjanmaa.fi/uutiset/536155/etatyotilat-yleistyvat-ja-houkuttelevat-paluumuuttajia-maaseudulle>. [Viitattu 20.3.2020.]
- Keski-Pohjanmaan liitto 2017. P-IRIS Interreg. Saatavissa: <http://www.keski-pohjanmaa.fi/alueen-kehittaminen/keski-pohjanmaan-liiton-koordinoimat-kehittamistoiminnat/p-iris>. [Viitattu 20.3.2020.]
- Krauss, Gerhard 2019. PERI#WORK, a Research Project on Collaborative Workspaces and Societal Change. Université Rennes 2. Saatavissa: <https://international.univ-rennes2.fr/article/periwork-research-project-collaborative-workspaces-and-societal-change>. [Viitattu 20.3.2020.]

- Kuntatyönantajat 2019. Kunta-alalla seurataan työn murrosta. Saatavissa: <https://www.kt.fi/tyon-murros>. [9.3.2020.]
- Lehtonen, Olli, Hilikka Vihinen & Toivo Muilu 2019. Monipaikkaisuus maaseudun terveyspalveluiden mahdollistajana. Maaseudun Uusi Aika 27:2. 7–29. Saatavissa: <http://www.mua-lehti.fi/monipaikkaisuus-maaseudun-terveyspalveluiden-mahdollistajana/>. [Viitattu 21.4.2020.]
- Leinamo, Kari 2009. Paljon puhetta, vähän tuloksia. Levón-instituutin julkaisuja No 128. Vaasan yliopisto.
- Lilja, Esa 2017. Lääkelaitos pakkosiirrettiin Kuopioon, vain kolme ihmistä muutti ja kymmenet irtisanoutuivat. Helsingin Sanomat 5.3.2017. Saatavissa: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005113049.html>. [Viitattu 3.3.2020.]
- Loten, Angus 2020. Tältä näyttää toimistotyö 2030. Helsingin Sanomat, Sunnuntaisivut 15.3.2020.
- Lukkari, Tarja & Chritell Åström 2019. Harvaan asuttujen alueiden parlamentaarisen työryhmän loppuraportti. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:22. 73 s. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161833>. [Viitattu 19.3.2020.]
- Malkamäki, Elina 2020. Etätöissä on saumaa pikkukunnille. Turun Sanomat 4.1.2020.
- MANE 2014. Maaseutupoliittikan neuvosto. Mahdollisuuksien maaseutu. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014-2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 9/2014. Saatavissa: <https://www.maaseutupoliitikka.fi/paatoksenteontueksi/tietoa/kokonaisuohjelma> [Viitattu 15.4.2020.]
- Määttä, Tytti 2019. Paikkariippumaton työ antaa mahdollisuuden valita maaseudun. Vieraskolumni. Maaseudun Tulevaisuus 18.9.2019. Saatavissa: <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/puheenaiheet/vieraskolumnit/artikkeli-1.510115>. [Viitattu 19.3.2020.]
- Määttä, Tytti 2020. Suunta paikkariippumattomaan työhön ja entistä parempaan alueelliseen läsnäoloon. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:19. TEM, Helsinki. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162137>. [Viitattu 27.3.2020.]
- Norlen, Gustav & Linda Randall 2020. The Nordic Labour Markets in 2040. State of the Nordic Region – Chapter 6. Nordregio Report 2020:1. Saatavissa: <https://pub.norden.org/nord2020-001/#18470>. [Viitattu 18.3.2020.]
- Ozkan, Mustafa & Betül Solmaz 2015. The changing face of the employees- Generation Z and their perceptions of work. Procedia Economics and Finance 26 (2015), 476-483. Saatavissa: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S221256711500876X>. [Viitattu 17.4.2020.]
- Pacek, Jessica 2018. Forget the city. These millennials are ‘rethinking rural’. Wells Fargo Stories. Saatavissa: <https://stories.wf.com/forget-city-millennials-rethinking-rural/>. [Viitattu 17.4.2020.]
- Picchi, Aimee 2018 a. Rural Economies Have a Labor Problem. Are Remote Workers the Solution? Workeest. Saatavissa: <https://www.zenefits.com/workeest/rural-economies-remote-workers-solution/>. [Viitattu 15.3.2020.]

- Picchi, Aimee 2018 b. How Remote Work Could Save Rural Towns. Remote Work Hub. Saatavissa: <https://remoteworkhub.com/virtual-work-can-save-rural-towns/>. [Viitattu 15.3.2020.]
- Pylkkänen, Elina 2019. Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelma. Lausunto. Saatavissa: <https://www.labour.fi/lausunnot/lausunto-5-2-2019/>. [Viitattu 18.3.2020.]
- Rauramo, Päivi 2017. Etätöy remonttiin! Työturvallisuuskeskus, Parempi työ -blogi. Saatavissa: https://tkk.fi/ajankohtaista/blogi/etatyo_remonttiin!.7220.blog. [Viitattu 9.3.2020.]
- Rautalammi 2012. Rautalammin hubi. Saatavissa: <https://rautalamminhubi.wordpress.com/>. [Viitattu 20.3.2020.]
- Shareable 2011 a. How To Start A Rural Coworking Community. Saatavissa: <https://www.shareable.net/how-to-start-a-rural-coworking-community/>. [Viitattu 7.5.2019.]
- Shareable 2011 b. How To Create A Pop-Up Coworking Space. Saatavissa: <https://www.shareable.net/how-to-create-a-pop-up-coworking-space/>. [Viitattu 7.5.2019.]
- SHL 2020. Sydän-Hämeen Lehti. Kukkiatalo ja etätöy mahdollisuudet esittelyssä – katso suora lähetys. Sydän-Hämeen Lehti 22.2.2020. Saatavissa: <https://shl.fi/2020/02/22/kukkiatalo-ja-etatyon-mahdollisuudet-esittelyssa-katso-suora-lahetys-luopioisten-seurakuntakeskuksesta-lauantaina-kello-14/#095c5e6e>. [Viitattu 19.3.2020.]
- Siirilä, Heli 2020. Ajatuksia etätöy edellytyksistä. Älykäsylä-blogi. Saatavissa: <https://älykäsylä.fi/?p=56>. [Viitattu 20.3.2020.]
- Singh, A.P. & Jianguanglung Dangmei 2016. Understanding the generation Z: The future workforce. South -Asian Journal of Multidisciplinary Studies 3:3, 1-5. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/305280948_UNDERSTANDING_THE_GENERATION_Z_THE_FUTURE_WORKFORCE. [Viitattu 17.4.2020.]
- Sisson, Patrick 2019. Reversing the rural brain drain with remote working. Curbed. Saatavissa: <https://www.curbed.com/2019/2/12/18221421/startup-remote-working-rural-coworking>. [Viitattu 8.3.2020.]
- Sitra 2020. Millainen on uusi elinvoimainen työelämä? Saatavissa: <https://www.sitra.fi/aiheet/uusi-tyo/#mista-on-kyse>. [Viitattu 18.3.2020.]
- SSS 2020. Salon Seudun Sanomat 2020. Korona ajaa kouluja etäopetukseen, mutta kaikilla ei ole siihen edes välineitä. Saatavissa: <https://www.sss.fi/2020/03/korona-ajaa-kouluja-etaopetukseen-mutta-kaikilla-ei-ole-siihen-edes-valineita/>. [Viitattu 19.3.2020.]
- Suomen joustotyöyhdistys 2020. Mitä on joustotyö? Saatavissa: <https://flexiforum.weebly.com/mitauml-joustotyouml-on.html>. [Viitattu 19.3.2020.]
- Tantarimäki, Sami 2018. Tietotuvista digihubeihin. Maaseutu.fi, blogi. Saatavissa: <https://www.maaseutu.fi/maaseutuverkosto/viestinta2/terveiset-maalta-ja-maailmalta/tietotuvista-digihubeihin>. [Viitattu 17.3.2020.]
- Tantarimäki, Sami 2019. Yhteistyöskentelytila on maaseudun mahdollisuus. Mielipide. Maaseudun Tulevaisuus 3.6.2019. Saatavissa: <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/mielipiteet/artikkeli-1.441241>. [Viitattu 15.3.2020.]
- TEM 2019. Työ- ja elinkeinoministeriö. Työolobarometri 2018. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161826>. [Viitattu 19.3.2020.]
- TEM 2020. Työ- ja elinkeinoministeriö. Uusi työaikalaki pähkinänkuoressa. Saatavissa: <https://tem.fi/uusi-tyoaikalaki-pahkinankuoressa>. [Viitattu 15.3.2020.]

- Teräs, Jukka 2018. Älykäs erikoistuminen ja maaseutupolitiikka. Maaseudun Uusi Aika 26:2-3, 92–98. Saatavissa: <http://www.mua-lehti.fi/alykas-erikoistuminen-ja-maaseutupolitiikka/>. [Viitattu 21.4.2020.]
- TS 2020. Turun Sanomat. Virtuaalimaailma tuo etätyön lähelle todellisuutta. Turun Sanomat 14.3.2020.
- Turunen, Joonas 2020. Yleistyykö etätyöskentely pandemian jälkeen? Helsingin Sanomat 11.4.2020.
- Vesala, Hanne & Tuomivaara, Seppo 2018. Experimenting with work practices in a liminal space: A working period in a rural archipelago. Human relations 2018, Vol. 71(10) 1371–1394.
- Viitasaari 2020. Lennätin – Avoin etätyötila Viitasaarella. Saatavissa: <https://lennatin.fi/>. Viitattu 20.3.2020. [Viitattu 19.3.2020.]
- Villwock-Witte, Natalie 2016. Mobility mindset of millennials in small urban and rural areas. Research Project, Final Report 2016-35. 152 s. Western Transportation Institute Montana State University. Saatavissa: <https://trid.trb.org/view/1448654>. [Viitattu 17.4.2020.]
- VM 2020. Valtiovarainministeriö. Kunnat käännekohdassa? Kuntien tilannekuva 2020. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2020:13, 339 s. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162061>. [Viitattu 17.4.2020.]
- YLE 2019 a. Onko sinun ammattisi katoamassa työmarkkinoilta? Katso lista uhanalaisista töistä. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10731060>. [Viitattu 18.3.2020.]
- YLE 2019 b. Enonkoski maksaa maakunnan suurinta vauvarahaa. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10949774>. [Viitattu 19.3.2020.]
- YLE 2019 c. Sotkamossa aiotaan tiputtaa veroprosenttia roimasti. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11032579>. [Viitattu 19.3.2020.]
- Yliskylä-Peuralahti, Johanna 2004. Valtion laitosten siirrot ja aluepolitiikka. Suomen Tiedeseura. 268 s. Vammala.

OLLI LEHTONEN

FT, Erikoistutkija, Tutkijatohtori

Luonnonvarakeskus

Itä-Suomen yliopisto

HILKKA VIHINEN

VTT, Tutkimusprofessori

Luonnonvarakeskus

Kohti kestäväää monipaikkaista yhteiskuntaa

Suomi on useissa tilastoissa yksipaikkainen yhteiskunta, sillä virallisissa tilastoissa jokainen suomalainen kiinnitetään yhteen vakituisen asuinpaikkaan riippumatta siitä, kuinka paljon hän viettää aikaansa tässä virallisessa asuinpaikassaan. Suomessa asumisen ja työn monipaikkaisuutta ei tilastoida, vaikka monipaikkaisuus tarjoaa laajemman näkökulman ymmärtää ihmisten elämistä ja elämäntyylejä. Yksinkertaisimmillaan monipaikkaisuus tarkoittaa, että ihmisillä on useampi kuin yksi asuinpaikka. Haukkala (2011, 6) on määritellyt, että monipaikkaisuus koostuu eri paikoissa tapahtuvasta liikkumisesta, palveluista, työstä, harrastuksista, kokemuksista ja asumisesta. Monipaikkaisessa asumisessa on käytössä vähintään kaksi eri alueella sijaitsevaa asuntoa, joissa asutaan vuorotellen (Dittrich-Wesbuer ym. 2015).

Monipaikkaisuus liittyy globalisaatioon, työmarkkinoiden joustavuuden lisääntymisen sekä kotitalouksien vaurastumiseen ja perherakenteiden murrokseen. Sitä vauhdittaa digitalisaation mahdollistama paikkariippumattomuus. Tässä kirjoituksessa monipaikkaisuus liitetään vapaa-ajan asumiseen eli tilanteeseen, jossa suuri osa ajasta vietetään vapaa-ajan asunnolla virallisen asuinpaikkakunnan ulkopuolella. Ilmiötä voidaan kuvata myös kausiväestön käsitteellä (ks. Adamiak ym. 2017).

Yksipaikkainen tilastointi johtaa siihen, että monipaikkaisuutta ja esimerkiksi kausiväestöä ei Suomessa yleisesti huomioida päätöksenteossa

tai suunnittelussa. Syynä tähän on, että monipaikkaisuuden synnyttämä näkymätön väestö ei näy tilastointikäytäntöjen vuoksi perinteisissä väestötilastoissa. Tätä voidaan pitää ainakin jossain määrin ongelmallisena, sillä tällöin väestötilastoihin pohjautuva tietämys alueiden tosiasiallisesta käytöstä on vajavainen. Kun ihmiset liikkuvat entistä enemmän, pysyvään asumiseen pohjautuvan tilastoinnin kyky tunnistaa alueiden käyttöä heikkenee.

Kausiväestö merkittävin monipaikkainen asukasryhmä

Monipaikkaisen asumisen, etätyön ja paikkariippumattoman työn yleisyydessä monipaikkaisuus on yhä merkityksellisempi ilmiö yhteiskunnassa. Monipaikkaisuus on erilaista kaupungeissa ja maaseudulla, sillä kaupungeissa monipaikkainen asuminen liittyy useimmiten työhön, opiskeluun, perhesyihin ja parisuhteeseen, mutta maaseudulla ilmiö keskittyy erityisesti vapaa-aikaan ja kausityöhön liittyvään monipaikkaiseen asumiseen (Pitkänen & Strandell 2018).

Maantieteellisesti helpoiten kartoitettavissa oleva monipaikkainen asukasryhmä on kausiväestö, jonka suuruus on arvioitu olevan Suomessa noin 2,4 miljoonaa henkeä (Adamiak ym. 2017). Tämä asukasryhmä muodostuu ihmisistä, jotka asuvat osan aikaa vuodesta muualla kuin tilastoihin merkityssä asuinpaikassaan. Näiden ihmisten alueiden käyttö jää tällä hetkellä väestötilastojen havainnointikyvyn ulkopuolelle.

Kausiväestön lukumäärä on saatu laskemalla, kuinka paljon Suomessa on vapaa-ajan asuntoja ja tutkimalla, kuinka suuren osan ajasta ihmiset viettävät näillä asunnolla (Adamiak ym. 2017). Kausiväestön lukumäärä on siis arvio, joka perustuu tutkimusotoksista saatuihin keskiarvoihin. Kausiväestön vastinpari, virallisten väestötilastojen tilastoitu väkiluku, perustuu Tilastokeskuksen tietoihin vuoden viimeisen päivän asuinpaikasta.

Kausiväestön määrä on Suomessa viime vuosikymmeninä kasvanut, koska ensinnäkin kesämökkien lukumäärä on viime vuosikymmeninä kasvanut, ja toiseksi kesämökillä vietetty aika on pidentynyt. Kun kesämökkien varustelutaso on parantunut, niitä käytetään myös etätyöhön. Maaseudulla aiemmin kokoaikaisesti asuttuja kiinteistöjä on myös päätyntynyt osa-aikaiseen käyttöön asukkaiden ikäännyttyä tai perinnönjakojen seurauksena.

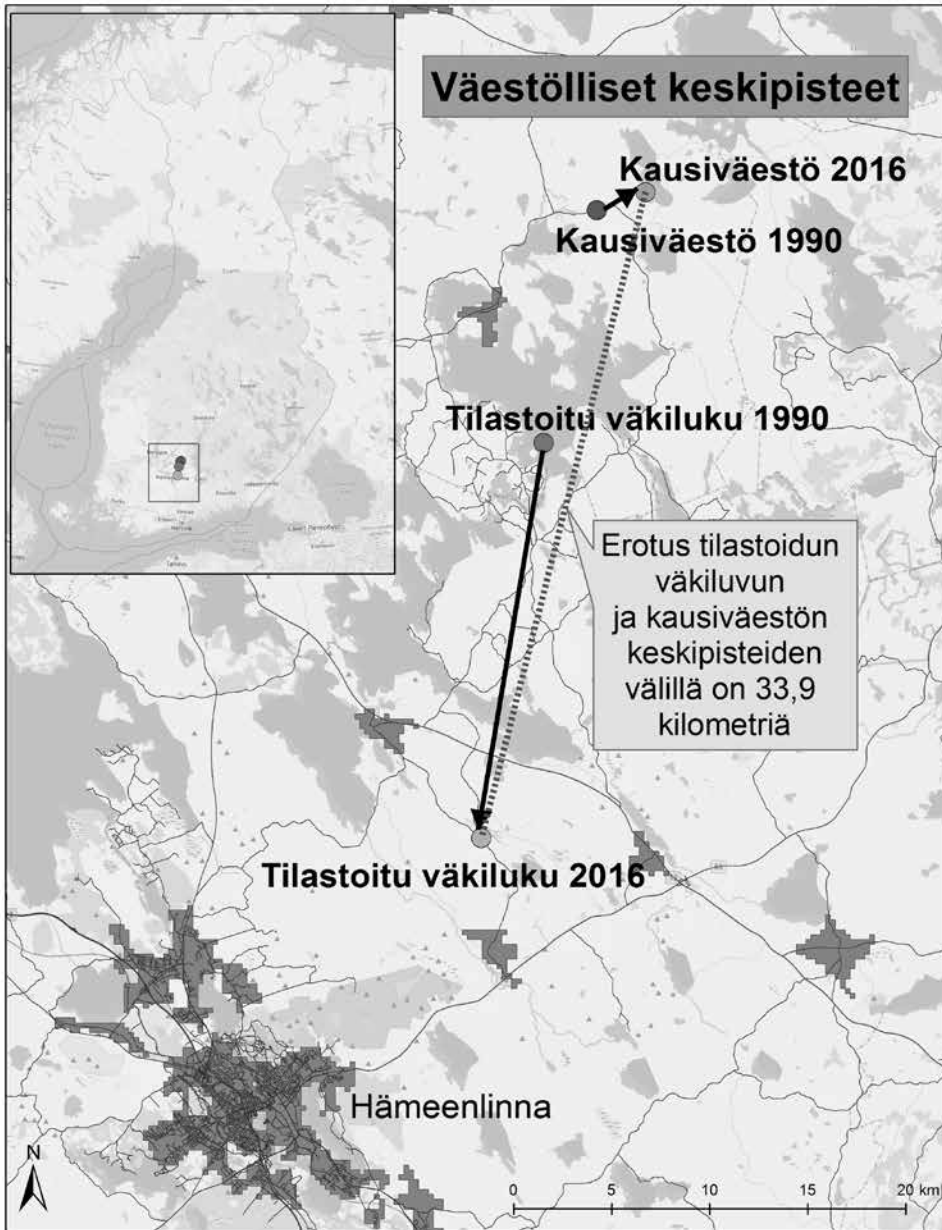
Kausiväestön merkitys on alueille erilainen. Esimerkiksi Etelä-Savossa asuu väestötilaston mukaan joulukuun viimeisenä päivänä noin 145 000 henkeä, mutta keskimäärin heinäkuussa alueella on koko ajan 80 000 asukasta enemmän. Lisäksi juhannuksena Etelä-Savon väkiluvun arvioidaan jopa kaksinkertaistuvan. (Lehtonen 2019.) Monipaikkaisuuteen liittyvät alueellisen tasa-arvon ongelmat juontuvat siitä, että esimerkiksi Etelä-Savossa 385 000 ihmisen kumulatiivinen alueen käyttö jää perinteisten tilastojen tavoittamattomaksi. Siksi näiden ihmisten oleskelu alueella jää huomioimatta, kun suunnitellaan alueiden infrastruktuuria ja julkisia palveluja tai kun jaetaan esimerkiksi maaseudun kehittämisrahaa.

Kaupungistuminen ja vastakaupungistuminen

Suomessa julkista keskustelua hallitsee talousrakenteen muutokseen kytkeytyvä kaupungistuminen. Viimeisten vuosien aikana kiihtyvää kaupungistumista on kuvastanut kaupungeissa asuvien lukumäärän voimakas kasvu. Julkisessa keskustelussa ei useinkaan ajatella, että kaupungit voisivat olla osa-aikaisesti asuttuja. Kun monipaikkaisuuden myötä ihmiset liikkuvat ja asuvat vuoden mittaan useassa eri paikassa myös kaupunkien ulkopuolella, väestötilastoissa yliarvioidaan kaupunkien ja aliarvioidaan harvaan asuttujen alueiden väkiluvut.

Kausiväestöön kytkeytyvä vastakaupungistuminen jää usein sivuun julkisesta keskustelusta, koska kausiväestöä ei Suomessa virallisesti tilastoida. Vuodesta 2005 vuoteen 2016 tilastoidun väkiluvun määrä kasvoi väestötilastojen mukaan 18 prosentissa asutuista väestöruuduista. Tilastot paljastavat myös toisenlaisen kehityksen, sillä jos katsotaan ihmisten asumista heinäkuussa, on tällaisia asuttuja väestömäärältään kasvavia väestöruutuja ollut noin 50 prosenttia asutuista väestöruuduista. Siksi alueiden käyttö, vaikkakin osa-aikainen heinäkuussa, on kasvanut valtaosassa maata.

Väestökehityksen alueellista dynamiikkaa voidaan tarkastella väestökeskipisteiden muutoksina (kuva 1) (ks. menetelmä Kuhn & Kuenne 1962). Väestökeskipisteet voidaan laskea erikseen tilastoidulle väkiluvulle ja kausiväestölle vuosille 1990 ja 2016. Laskennasta nähdään, että tilastoituihin väkilukuun perustuva keskipiste on liikkunut etelään joka vuosi keskimäärin noin 700 metriä vuodessa vuodesta 1990 lähtien. Väestön pakautuminen ja keskittyminen on taloudellisen kehityksen myötä todellista. On kuitenkin muistettava, että väestökeskipisteen laskenta perustuu

Kuva 1. Tilastoidun väkiluvun ja kausiväestön keskipisteet Suomessa vuosina 1990 ja 2016 (Lähde: Lehtonen 2019).

väestötilastoon, joka kuvaa ihmisten asumista vuoden viimeisenä päivänä.

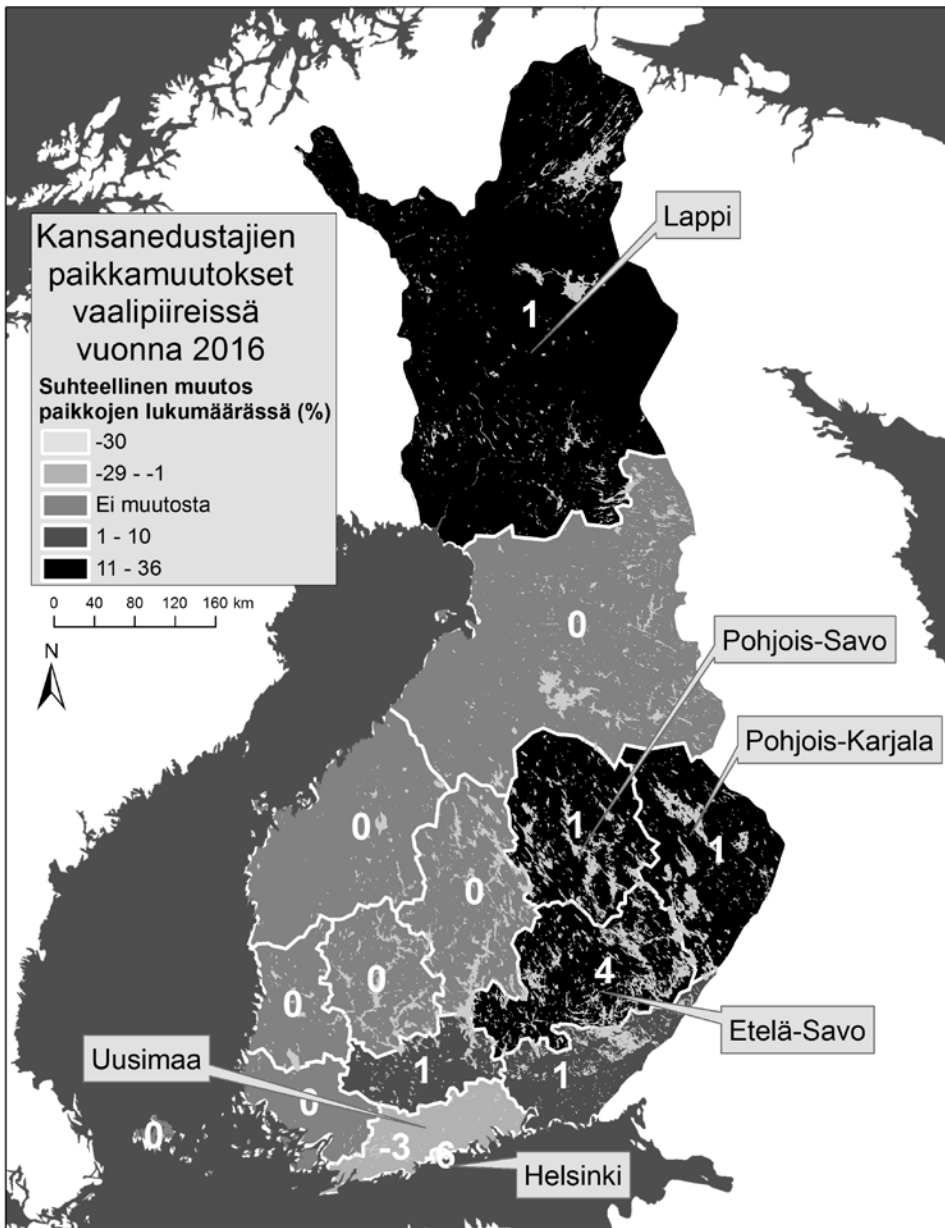
Kesäaikaista väestön alueellista painopistettä voidaan tarkastella kausiväestön keskipisteellä. Se on vuodesta 1990 vuoteen 2016 mennessä liikunut koilliseen, siis miltei täsmälleen päinvastaiseen suuntaan kuin tilastoidun väkiluvun keskipiste, keskimäärin noin 100 metriä vuodessa. Havainto tarkoittaa, että kaupungistumisen rinnalla Suomessa on alueiden käytössä tapahtunut myös vastakaupungistumista, joka perustuu kaupunkien ulkopuolisten alueiden osa-aikaisen käytön lisääntymiseen erityisesti kesäisin. Kaupungistuminen on todellinen ilmiö, mutta sen ohella ihmiset elävät yhä enemmän myös kaupunkien ulkopuolella. Tämä on oleellinen havainto monipaikkaisen yhteiskunnan kehityksessä.

Alueiden käyttö tiiviimmäksi osaksi aluekehittämistä

Monipaikkaisuutta kuvaava kausiväestöä koskeva tilasto tarjoaa vaihtoehdoisen näkökulman ajankohtaiselle keskustelulle kaupungistumisesta ja väestön keskittymisestä. Suomessa puhetta väestökehityksestä hallitsee vahvasti näkemys maaseudun autioitumisesta, vaikka tämä on vain osatotuus dynaamisesta alueiden käytöstä.

Viimeisten vuosikymmenien aikana väestökeskipisteissä tapahtunut muutos tarkoittaakin sitä, että alueiden käyttö on muuttanut luonnettaan. Vuoden viimeisen päivän asuinpaikkaan perustuvalla tilastoinnilla ei pystytä kuvaamaan sitä alueiden käyttöä, joka tapahtuu Suomessa esimerkiksi kesäaikaan. Siksi on kysyttävä, mikä on kausittaisen käytön suhde tilastoituun alueiden käyttöön yhteiskunnassa ja sen kehityksessä? Kysymys korostuu tulevaisuudessa, jos monipaikkainen eläminen ja paikkariippumattomuus yleistyvät työn murroksen edetessä. Tällöin viimeistään rapautuu perusta yhden työpaikan ja asuinpaikan varaan rakentuvalla yhteiskunnalle. Tilastoinnin puutteet on nostettava esille myös julkisessa keskustelussa, kun pohditaan, millaista yhteiskuntaa ja kenen ehdoilla tätä poliittisessa päätöksenteossa rakennetaan. Onko se yhteiskunta keskittyvä, hajaantuva vai kestävästi monipaikkainen?

Tilastoinnin valtapoliittiset kysymykset hahmottuvat alla olevasta teoreettisesta laskennasta (kuva 2). Siinä esitetään, miten alueiden päätänvälta olisi vuonna 2016 muuttunut, jos kansanedustajien paikat olisi eduskuntavaaleissa jaettukin monipaikkaisuuden huomioivalla heinä-

Kuva 2. Kansanedustajien paikkamuutokset vuonna 2016, jos paikkajako olisi perustunut heinäkuun keskiväkilukuun tilastoidun väkiluvun sijaan. Paikkamuutokset on laskettu vuoden 2011 vaalipiirijaolla.

kuun keskiväkiluvulla joulukuun lopun tilastoidun väkiluvun sijaan. Kansanedustajien paikkajaon laskenta vaalipiireittäin on tehty Oikeusministeriön (2019) ohjeistuksen perusteella. Kuvassa on käytetty alueellisten erojen hahmottamiseksi vanhaa vuoden 2011 vaalipiirijakoa.

Laskennan tuloksista nähdään, että peräti 9 kansanedustajapaikkaa siirtyisi Helsingin ja Uudenmaan vaalipiireistä Etelä-Savon, Hämeen, Kymen, Lapin, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon vaalipiireihin (kuva 2). Analyysi havainnollistaa konkreettisesti sitä, että yksipaikkaisessa yhteiskunnassa poliittinen valta keskittyy kaupunkialueille ja valuu väestökeskipisteen mukana Etelä-Suomeen. Tällöin on myös todennäköistä, että yhteiskunnallinen päätöksenteko painottuu korostetusti monipaikkaisen yhteiskunnan toiseen päähän eli kaupunkeihin ja näiden kehitystä vahvistaviin kysymyksiin alueellisen epätasapainon kasvaessa.

Yhteiskunnan tasa-arvoisempaa suunnittelua varten tulisi ymmärtää paremmin, millä tavalla alueita käytetään vuoden eri aikoina ja mikä merkitys alueiden monipaikkaisella ja osa-aikaisella käytöllä on yhteiskunnassa. Siksi tulisikin pohtia, tarvitaanko myös sellaista (alue)politiikkaa, joka huomioi, että monipaikkaiset suomalaiset asuvat pitkiä aikoja vuoden aikana myös kaupunkien ulkopuolella, vaikka muodollisesti heidän tilastoitu asuinpaikkansa onkin kaupungissa. Tämä tutkimuksesta kumpuava toive tulisi ymmärtää niin, että monipaikkaisen ihmisen elämisen edellytyksiä tunnustetaan ja kehitetään molemmissa päissä monipaikkaista asumista.

Monipaikkaisuuden tulevaisuus

Monipaikkainen asuminen tuottaa isolle osalle suomalaisista heidän arvostamaansa hyvinvointia, kuten väljyyttä ja yhteyttä luontoon (Mökki-barometri 2016). Sen merkitys on osalle alueita ja niiden elinvoimaisuudelle huomattava, mutta puutteellisesti noteerattu ilmiö. Monipaikkaisuus tulisikin ottaa nykyistä paremmin huomioon alueiden kehittämisessä ja palvelutuotannon suunnittelussa. Myös monipaikkaisuuteen liittyvien käytäntöjen kestävyteen on kiinnitettävä enemmän huomiota ja panostettava hajautettujen yhdyskuntien kestävien ratkaisujen innovointiin, kehittämiseen ja levittämiseen. Nopeat tietoliikenneyhteydet ovat monipaikkaisuuden edellytys ja kynnysinvestointi, joka mahdollistaa taloudellisen toiminnan hajautumista.

Monipaikkaisuuden laajuuden vuoksi on syytä kysyä, onko nykyiset käytännöt alueiden kehittämistä ilman tietämystä alueiden tosiasiallisesta käytöstä optimaalisia? Jääkö tällöin kehittämättä alueita, joiden käyttöä ei tunnisteta mutta jotka ovat keskeinen osa monipaikkaista yhteiskuntaa ja hyvinvoinnin luomista? Nämä kysymykset kuuluvat osaksi keskusteluja, joissa pohditaan alueellisen tasapainon toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Monipaikkaisuus voi tulevaisuudessa vahvistaa alueellista tasapainoa, jos koulutetut ja luovat ihmiset etsivät asuinympäristönsään luonnonläheistä elinympäristöä ja kuljettavat työpaikkansa mukanaan maaseudulle.

Monipaikkaiselle asumiselle tulisi tulevaisuudessa kehittää seurattava tilastointikäytäntö. Esimerkiksi infrastruktuurin suunnittelussa ja alueiden välisen resursoinnin jakamisessa tulisi ottaa huomioon myös osa-aikainen asuminen. Jotta osa-aikainen asuminen ja monipaikkaisuus olisi kestävä, tarvitaan esimerkiksi palveluiden tuotannossa tai infrastruktuurissa eri mittakaavoihin skaalautuvia ratkaisuja ja järjestelmiä, jotka mukautuvat nykyistä dynaamisemmin kysynnän muutokseen eri vuoden aikoina (esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalvelut, energian tuotanto, ruoka, jätteet, liikenne). Tähän tarvitaan lisätutkimusta, mutta lähtökohtana tulisi olla myös kehitys tilastoinnissa ja siihen liittyvissä käytännöissä. Virallisen tilastoinnin myötä monipaikkaisuuden arvostus osana aluekehitystä voisi kasvaa, jolloin se myös kytkeytyisi tiiviimmin osaksi yhteiskuntaa.

Lähteet

- Adamiak Czeslaw, Kati Pitkänen & Olli Lehtonen 2017. Seasonal residence and counterurbanization: the role of second homes in population redistribution in Finland. *GeoJournal* 82(5): 1035–1050.
- Dittrich-Wesbuer, Andrea, Caroline Kramer, Cedric Duchene-Lacroix & Peter Rumpolt 2015. Multi-local living arrangements: Approaches to quantification in German language official statistics and surveys. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 106: 409–424.
- Haukkala, Teresa 2011. Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus. *Sitra. Sitran selvityksiä* 54.
- Kuhn, Harold & Robert Kuenne 1962. An efficient algorithm for the numerical solution of the Generalized Weber Problem in spatial economics. *Journal of Regional Science* 4(2): 21–33.
- Lehtonen, Olli 2019. Monipaikkaisuus on vastakaupungistumista. Teoksessa Rantanen, Manu, Tuula Pihkala, Torsti Hyryläinen & Susanna Kujala (toim.): *Kohti dialogia – vapaa-ajan asuminen Etelä-Savon voimavaraksi*, 21–29. Helsingin yliopisto.
- Mökkibarometri 2016. FCG Finnish Consulting Group Oy. Saaristoasiain neuvottelukunta, Maa- ja metsätalousministeriö. Saatavissa: <https://mmm.fi/documents/1410837/1880296/Mokkibarometri+2016/7b69ab48-5859-4b55-8dc2-5514cdfa6000> [Viitattu 21.12.2019.] Oikeusministeriö 2019. Vaalipiirit eduskuntavaaleissa. [Viitattu 7.11.2019] <https://vaalit.fi/vaalipiirit-eduskuntavaaleissa>
- Pitkänen, Kati & Anna Strandell 2018. Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. *Maaseudun uusi aika* 26(2-3): 6–23.

KARI LAASASENAHO

FT, asiantuntija, TKI

Seinäjoen ammattikorkeakoulu

Turpeen tuotannosta vapautuvat suopohjat voisivat tukea maaseudun bioenergian-tuotantoa

Lectio praecursoria Tampereen yliopistossa 19.12.2019

Suomi on maailman soisin maa ja suurin turpeen tuottaja. Suomen maapinta-alasta kolmasosa on turvemaita. Turvemaista n. 60-70 000 ha on turvetuotannossa, mikä vastaa turvemaiden pinta-alasta n. 0,8 % (WEC 2013, ELY 2014). Turve on ollut tärkeä energialähde varsinkin silloin, kun on pelätty ulkomaisten polttoaineiden riittävyyttä, kuten öljykriisin aikana 1970-luvulla (Savolainen & Silpola 2008).

Turvesuo on ollut luonnontilainen ennen ihmistoimintaa. Suo on saattanut kehittyä ja kasvattaa turvekerrosta tuhansia vuosia esimerkiksi viime jääkaudesta lähtien. Yleensä turvetuotantoon otettavat suot ovat paksuturpeisia soita, joissa turpeen koostumus ja määrä täyttävät energia- tai kasvuturpeen kriteerit. Tuotannon näkökulmasta esimerkiksi turpeen energia- ja tuhkapitoisuudella on merkitystä. Lisäksi alueiden tulee riittävän suuria pinta-alaltaan, jotta suo täyttää taloudellisen toiminnan edellytykset. Nykyään turvetuotanto ohjataan kuitenkin valmiiksi luonnontilaisuutensa menettäneille soille ja turvetuotantoa harjoitetaan mahdollisimman ympäristöystävällisesti (Alakangas ym. 2011).

Kun suo päätetään ottaa turvetuotantoon, alkaa ns. valmisteluvaihe, johon kuuluu lupien, kuten ympäristöluvan hakeminen, kuivatus ja valmistelu. Tässä vaiheessa tehdään usein myös monen vuoden kesto-

vuokrasopimus maanomistajan kanssa. Valmistelussa poistetaan myös puusto ja muu pintakasvusto (Alakoskela 2014).

Varsinainen tuotantoa kestää yleensä n. 15-30 vuotta. Turpeen nosto tapahtuu siis geologisessa mielessä hyvin nopeasti verrattuna turpeen syntyyn, joka kestää tuhansia vuosia. Turvetta nostetaan yleensä jyrsin- tai palaturpeena, joissa on hieman erilainen nostotekniikka. Turvetta nostetaan keskimääräisessä kesässä n. 10 cm vahvuinen kerros, joten esimerkiksi 2 metrin paksuisen turvesuon turvevarat on nostettu loppuun noin 20 vuodessa (Alakangas ym. 2011)

Kun turpeennosto loppuu, alkaa ns. jälkihoitovaihe, jossa entinen tuotantoalue valmistellaan maanomistajan kanssa sovittuun jälkikäyttömuotoon. Jälkihoitosta sovitaan maanomistajan kanssa usein esimerkiksi vuokrasopimuksessa (Salo & Savolainen 2008).

Jälkihoidon jälkeen alkaa ns. jälkikäyttövaihe, jossa tuotantoalue on siirtynyt lopullisesti uuteen maankäyttömuotoon. Jälkikäyttömuotoina voivat olla esimerkiksi metsitys, maatalous tai kosteikko (Salo & Savolainen 2008). Tämän tutkimuksen aiheena oli erityisesti energiakasvit.

Turvetuotannosta vapautuu vuosittain tuhansia hehtaareja suopohjaa

Turvetuotannosta vapautuu vuosittain n. 2000-3000 hehtaaria suopohjaa (Salo 2015). Heräsikin kysymys, voidaanko näitä alueita käyttää edelleen energiantuotannon tarpeisiin? Suopohjien bioenergiakasveja on tutkittu laajasti aiemminkin, ja noin 15 vuotta sitten aihe oli erityisen ajankohtainen. Silloin tutkittiin ja harjoitettiin suopohjilla kasvatetun ruokohelven viljelyä ja polttoa (Reinikainen ym. 2008). Ruohomaisen biomassan poltto koettiin kuitenkin voimalaitoksissa haastavaksi teknisten seikkojen takia ja esimerkiksi Vapo luopui sen viljelystä v. 2016 (Kautto 2014). Viljely harjoitettiin suopohjien ohella myös pelloilla. Mainittakoon, että vielä vuonna 2005, ruokohelven kasvatuspinta-alan odotettiin ylittävän 100 000 ha rajan v. 2015. Todellisuudessa luku jäi n. 6000 hehtaariin v. 2015 (Maatalouden rekisteri 2016).

Väitöstutkimuksessa tutkittiin, mitkä olisivat suopohjien käytölle otollisimmat alueet kansallisella ja alueellisella tasolla, ja bioenergian tuotantolaitosten sijainnoptimointi tehtiin paikallisella tasolla eteläpohjalai-

sella tutkimusalueella. Aiempien tutkimusten perusteella 26–42 % suopohjista sopii energiakasvien kasvatukselle ja 57 % metsitykseen turvekerroksen alaisen mineraalimaan koostumuksen perusteella (Picken 2006). Loput suopohjista on yleensä liian kosteita maa- ja metsätaloudelle. Jos biomassan viljelyä suunnitellaan, suopohjille tulisi tehdä maaperäanalyysi, jossa tutkitaan vähintään pH, rikkipitoisuus ja maaperän hienojakoisuus (Salo & Savolainen 2008).

Nykyisin yleisimmät jälkikäyttömuodot suopohjilla ovat metsitys, maatalous tai kosteikko, ja jälkikäytöstä päättää aina alueen maanomistaja. Myös suon vesitalous määrää jälkikäyttöä. Painovoimaisella ojituksella kuivana pysyvät alueet voidaan ottaa maa- tai metsätalouden käyttöön. Märillä paikoilla voi olla viisasta perustaa kosteikko (Salo & Savolainen 2008).

Väitöstyössäni halusin selvittää suopohjilla kasvatetun ruokohelven poltolle myös muita vaihtoehtoja. Tutkin ruokohelven biokaasutusta, sillä alueet tarjoavat mahdollisuuden kasvattaa energiakasveja ilman kilpailua ruoantuotannon kanssa. Ruokohelven kasvatusta suopohjilla ei ole kuitenkaan yksinkertaista. Suopohjat ovat haastava kohde energiakasvien kasvatukseen, koska kaikilla turvetuotantoalueilla on yksilöllinen vesitalous ja turvekerroksen alaisen mineraalimaan koostumus, joilla on vaikutusta kasvuoloihin. Lisäksi suopohjia vapautuu epätasaisesti jälkikäyttöön samaltakin tuotantoalueelta (Salo & Savolainen 2008).

Bioenergiantuotantoa suopohjilla

Bioenergialla tarkoitetaan yleisesti energiaa, jota tuotetaan biomassasta eli eloperäisesti syntyneestä aineesta. Bioenergiaa voidaan tuottaa biomassasta monilla prosesseilla, kuten polttamalla, kaasuttamalla tai anaerobisella hajotuksella (Landolina & Maltsoğlu 2017, International Energy Agency 2018).

Tällä hetkellä suurin osa bioenergiasta tuotetaan metsäbiomassoista, kuten metsäteollisuuden sivuvirroista, Suomessa (Tilastokeskus 2018). Tämä on luonnollista, sillä suurin kansallinen biomassavarantomme ovat metsät. Nykyisessä tilanteessa metsäenergia ei kuitenkaan yksin riitä, jos haluamme kasvattaa bioenergiantuotannon osuutta.

Biokaasu on yksi vaihtoehto. Suomessa voidaan tuottaa biokaasua energiakasveista sekä erilaisista maatalouden ja teollisuuden sivuvirroista.

Maatalouden puolelta tällaisista sivuvirroista ovat esimerkkeinä eläinperäiset lietteet ja lannat. Suomessa näiden bioenergiapotentiaali on kuitenkin huomattavasti pienempi verrattuna metsäenergiaan ja niiden sijainti saattaa olla hyvin hajanaista ja kertymät pieniä (Tähti & Rintala 2010). Suomessa syntyy merkittävä määrä maatalouden lantaa, jota voisi käyttää maatilakohtaisissa biokaasulaitoksissa. Tällöin lantaa pitää kuitenkin syntyä suuria määriä, jotta biokaasulaitosinvestointi on kannattava.

Hajautetulla energiantuotannolla tarkoitetaan yleisesti tilannetta, jossa energia tuotetaan monessa pienemmässä yksikössä yhden ison keskitetyn laitoksen sijaan. Hajautetun systeemin hyötyinä ovat esimerkiksi erilaisten biomassojen monipuolinen käyttö ja energiahuoltovarmuuden lisääntyminen (Sipilä ym. 2015).

Energiakasvien kasvattaminen on yksi vaihtoehto ja niillä voidaan lisätä biokaasulaitosten energiantuotantoa. Energiakasvien kasvattamista on kuitenkin kritisoitu mm. siitä, että se vie tilaa ruoantuotannolta, kuten joissakin maissa on käynyt energiamaissin kohdalla (Popp ym. 2014). Maankäyttö onkin huomioitava energiantuotannossa, ja on tärkeää löytää kestäviä tapoja tuottaa bioenergiaa.

Ilmastonmuutos kannustaa uusiutuvaan energiaan

Tavoite lisätä bioenergiaa liittyy oleellisesti ilmastonmuutokseen. Ilmaston lämpenemisellä on haitallisia vaikutuksia mm. luonnon ja ihmisen toimintaan, ja monien vaikutusten laajuudesta ei ole vielä tarkkaa tietoa. Kasvihuonekaasuista tärkeimmän eli hiilidioksidin päästöjä tulisi rajoittaa, jotta lämpeneminen ei ylittäisi vaarallisenä pidettyä 1,5 astetta (IPCC 2018). Ihmisten huoli ilmastonmuutoksesta on kasvanut merkittävästi ja tästä ovat hyviä esimerkkejä mm. IPCC:n eli hallitusten välisen ilmastomuutospaneelin kokoamat raportit tai ruotsalaiseen ilmastoaktiivistiin, Greta Thunbergiin, kohdistunut mediahuomio.

Energiantuotanto onkin yksi keskeisimmistä aloista, joilla voidaan tehdä päästövähennyksiä ja hillitä ilmaston lämpenemistä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että yhteiskunnassa tulisi tukea ilmastoystävällistä energiantuotantoa. Esimerkiksi uusiutuvan energian kysyntä on ollut voimakkaassa kasvussa ja energiamuotoja, kuten aurinko- ja tuulivoimaa sekä bioenergiaa, tuetaan maailmalla monella tapaa, myös Suomessa.

Maailman energiajärjestön IEA:n mukaan suurin uusiutuvan energian tuotantomuoto on tällä hetkellä bioenergia (International Energy Agency 2018).

Luonnonvarakeskus ja Suomen ympäristökeskus ovat laatineet erilaisia skenaarioita uusiutuvan energian osuuden kasvusta vuoteen 2050. Heikoimmin nouseva trendi on ns. perusura tai skenaario, joka perustuu ole-massa oleviin laskelmiin. Toiset skenaariot olettavat, että ilmastopoliitiikan ohjausmekanismit, kuten verot, tuet, rajoitukset ja kiellot tulevat muuttumaan. Eri skenaarioissa on yhteinen trendi eli uusiutuvan energi-antuotannon tarpeen kasvu (Koljonen ym. 2019). Suomi on toimillaan sitoutunut Pariisin ilmastopöytäkirjaan ja tavoittelee hiilineutraalittu nopeasti. Kestävämpiä toimintamalleja haetaan esimerkiksi bio- ja kiertotaloudesta (Valtionneuvosto 2020).

Suomi on siis tilanteessa, jossa bioenergia nähdään yhtenä tapana hillitä ilmaston lämpenemistä. Toisaalta meidän on otettava huomioon monia kestävään kehitykseen liittyviä tekijöitä ja reunaehtoja. Kysymys kuuluu: Kuinka voimme tehokkaammin hyödyntää hajallaan olevaa bioenergiapotentiaalia, jotta kasvihuonekaasuvähennyksiä voidaan tehdä kestävästi?

Yksi vaihtoehto onkin tukea juuri hajautettua bioenergiantuotantoa. Hajautettu bioenergiantuotanto voi tarkoittaa Suomessa esimerkiksi sitä, että sähkön- ja lämmön tuotantoverkkoon on yhdistetty biokaasulaitoksia, aluelämpölaitoksia tai muita laitoksia, jotka tuottavat energiaa biomassoista. Hajautettu järjestelmä toimii älykkäästi yhteen ja se onkin nähty aiemmissa tutkimuksissa mahdollisuutena hyödyntää hajallaan olevia biomassoja (esim. Sipilä ym. 2015).

Paikkatieto suunnittelun välineenä

Seuraavaksi herääkin kysymys, mistä tiedämme, missä hajallaan olevat biomassat sijaitsevat? Voimmeko välttää maankäyttöriskiä tai optimoida biomassojen käyttöä? Mihin voimme rakentaa bioenergiailaitoksia? Mikä on suopohjien rooli bioenergiantuotannossa? Kysymykset ovat lopulta spatiaalisia eli paikkaan ja sen resursseihin liittyviä. Paikkatieto, on yksinkertaistettuna sijaintiin liittyvää tietoa. Paikkatietoa voi olla esimerkiksi tieto siitä, missä koordinaateissa sijaitsee väittelijän väitöstilaisuus tai missä sijaitsee yli 200 lehmän navettoja. Paikkatieto saa merki-

tyksen, kun voimme vertailla erilaista paikkatietoa keskenään. Näin voimme tehdä laskentaa paikkatietopisteiden välisistä ominaisuuksista kuten etäisyyksistä ja arvottaa kohteita suhteessa toisiinsa. Paikkatieto voi siis auttaa myös bioenergiantuotannon suunnittelussa ja sitä voidaan käsitellä paikkatietojärjestelmillä, kuten ArcGIS –ohjelmalla. Tällaisia paikkatietoanalyysseja on käytetty myös bioenergiansuunnittelun välineenä aiemmissa tutkimuksissa (esim. Höhn ym. 2014, Bojesen ym. 2015, Franco ym. 2015, Mayerle & Figueiredo 2016, Villamar ym. 2016). Paikkatietoanalyysseja voidaan käyttää alueellisten bioenergiapotentiaalien määrittämisessä tai löytämään bioenergialaitoksille optimaalinen sijainti jollain maantieteellisellä alueella.

Täytyy kuitenkin muistaa, että paikkatietojärjestelmät ovat vain yksi päätöksenteon työkalu, ja ne eivät voi koskaan syrjäyttää päätöksentekijää itseään esimerkiksi kannattavuusarvioinneissa. Paikkatietometodeilla voidaan siis tarkastella myös suopohjien bioenergiapotentiaalia.

Väitöstutkimuksen keskeiset tutkimuskysymykset

Väitöstyö on artikkeliväitöskirja, jossa julkaistut tutkimusartikkelit ja käsikirjoitus kuvaavat keskeisiä tutkimuskysymyksiä eli missä suopohjat sijaitsevat kansallisella tasolla, ja mikä on niiden biokaasupotentiaali. Tärkeänä tavoitteena oli tutkia lisäksi maanomistajien mieltymyksiä erilaisia jälkikäyttötapoja kohtaan, koska maanomistajat päättävät jälkikäytöstä. Kyselytutkimuksen kohteeksi valittiinkin sellaiset maanomistajat, jotka omistavat yli 10 hehtaaria turvetuotantoaluetta tutkimusalueella. Selvitimme esimerkiksi taustatekijöiden kuten omistetun maan pinta-alan suhdetta jälkikäyttöön ja keräsimme paikkatietoa suopohjien sijainneista. Lopuksi tulosten perusteella arvioitiin biokaasuntuotannon mahdollisuuksia suopohjilla Kuusiokuntien alueella Etelä-Pohjanmaalla (Alavus, Kuortane, Soini ja Ähtäri).

Energiakasvien kasvattaminen ja biokaasuntuotanto

Väitöstutkimuksessani selvisi, että tuoreena korjattu ruokohelpi voi olla mahdollinen energiakasvi suopohjilla, jos sen viljely on optimoitu ja se pystytään hyödyntämään esimerkiksi maatilakohtaisessa biokaasulaitoksessa. Erityisesti Pohjois- ja Etelä-Pohjanmaa ovat potentiaalisia paikkoja biokaasuntuotantoon, koska siellä on kansallisella tasolla paljon turve-

tuotantoalueita sekä mahdollisuuksia maatilakohtaisille biokaasulaitoksille. Biokaasuntuotanto ruokohelvestä ei tule kuitenkaan syrjäyttämään metsitystä tärkeimpänä jälkikäyttömuotona. Mallilaskelmassa selvisi, että suopohjien rooli biokaasuntuotannon kokonaiskuvassa on pieni ainakin esimerkkialueella. Valtakunnallisesti suopohjilla kasvatetun ruokohelven bruttometaanipotentiaali vastaa 0,08 % Suomen kokonaisenergiankulutuksesta eli 383 TWh:sta v. 2018 tai 3,3 % Suomen teknistaloudellisesta biokaasun tuotantopotentiaalista, joka on 9,2 TWh (Tähti & Rintala 2010).

Teoreettisesti turvetuotannosta vapautuvasta suopohjasta noin 30 % eli 300 neliökilometriä soveltuisi energiakasvien tuotantoon biokaasuntuotantoa varten lähitulevaisuudessa. Tutkimuksessa toteutettiin kysely siitä, miten maaomistajat arvottavat eri jälkikäyttömuotoja eteläpohjalaisella tutkimusalueella. Selvisi, että suopohjien maanomistajat ovat kiinnostuneita bioenergiaa kohtaan, mutta he suosivat metsänkasvatusta jälkikäyttömenetelmänä.

Väitöskirjan loppuvaiheessa rakennettiin malli, jossa suopohjien energiakasvipotentiaali yhdistettiin muiden alueellisten biomassojen paikkatietoon ja etsittiin sopivia sijainteja biokaasulaitoksille. R-ohjelmistolla minimoitiin kuljetusetäisyyksiä tutkimusalueelta kerätyllä paikkatiedolla ja löydettiin 13 maatilakohtaisen (> 100 kW) ja 8 keskitetyn biokaasulaitoksen (> 300 kW) potentiaaliset paikat.

Esimerkkialueella suopohjien käyttöä biokaasuntuotannossa rajoittivatkin niiden syrjäinen sijainti, koska mallissa huomioitiin vain sellaiset suot, jotka sijaitsevat alle 10 km päässä maatioista. Mainittakoon, että väitöstyössä kehitettyä kuljetusetäisyyksien optimointimallia voidaan soveltaa myös muihin biomassavaroihin. Sen käyttö ei ole rajoittunut ainoastaan suopohjien tarkasteluun. Kehitetty optimointimalli voi toimia esimerkiksi hajautetun bioenergiantuotannon suunnittelun työkaluna kunta- tai maakuntatasolla.

Lopuksi

Suopohjat voivat tukea hajautettua bioenergiantuotantoa. Väitöstyön valossa suopohjien suosituin jälkikäyttömuoto tulee edelleenkin olemaan metsitys ja sitä kautta mahdollinen metsäenergiantuotanto. Biokaasuntuotanto voisi olla mahdollisuus kohteilla, joissa suopohja sijaitsee

lähellä suuria ja elinkykyisiä maatiloja ja suopohjan vesitalous on kunnossa. Maankäyttökysymykset ovat kuitenkin sidoksissa myös luonnontieteellisiin ilmiöihin, kuten ilmaston lämpenemiseen, millä voi olla turvemaiden maankäyttöön vielä ennalta arvaamattomia seurauksia.

Tällä hetkellä turvetuotanto on ollut keskustelussa monella tapaa. On hahmoteltu linjauksia, jossa turpeen energiakäytöstä ollaan luopumassa 2030-luvulla. Tällä on suoria vaikutuksia myös turvetuotannosta vapautuvien suopohjien vapautumisaikatauluun. Turvetuotannosta saattaa vapautua myös sellaisia alueita, joilla turvetta ei ehditä nostamaan loppuun.

Turvesoiden jälkikäyttökysymykset ovat tällä hetkellä ehkä suurimman kiinnostuksen kohteena kuin koskaan aiemmin. Tähän on syynä se, että kansallisissa ilmastopäästöissä on otettu huomioon myös maankäyttösektorin päästöt vuodesta 2018 alkaen. Tämä johtuu n. LULUCF-asetuksesta eli maankäyttö, maankäytön muutokset ja metsätalous -asetuksesta, jonka avulla päästään paremmin perille maankäyttösektorin vaikutuksista hiilinieluihin ja –päästöihin (Maa- ja metsätalousministeriö 2020). Tässä yhteydessä ojitetuille turvemaille lasketaan korkeat maaperästä aiheutuvat ilmastopäästöt. Ojitus alentaa turvekenttien vedenpintaa ja happi pääsee tunkeutumaan syvällekin turvekerrokseen aiheuttaen kasvihuonekaasupäästöjä, kun turve mineralisoituu. Energiakasvien kasvatukseen otettavat suopohjat voidaankin rinnastaa turvepeltoihin, jotka ovat nykyisessä tilanteessa epätoivottuja. Tämä voi siis haitata myös ruokohelven viljelyä suopohjilla. Suopohjien lopulliset ilmastopäästöt tosin riippuvat myös siitä, miten paljon turvetta jää tuotantokentälle hajoamaan turvetuotannon loppumisen jälkeen. Maankäyttösektorin päästö-laskenta on kuitenkin yksi hyvä esimerkki nopeasti muuttuvasta toimintakentästä.

Maankäyttösektorin muutokset ovat oleellinen osa ilmastopäästöjen kokonaiskuvaa, vaikka niitä ei tässä väitöstyössä suoraan tutkittukaan. Tulevaisuudessa saatamme tarvita lisätutkimusta nimenomaan erilaisten jälkikäyttömuotojen ilmastopäästöistä, sillä nykyiset jälkikäyttösuositukset pohjautuvat pitkälti vesitalouteen.

Laasasenaho, Kari, 2019. Biomass Resource Allocation for Bioenergy Production on Cutaway Peatlands with Geographical Information (GI) Analyses. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, Tekniikan ja luonnontieteiden tiedekunta. Tampere University Dissertations 191.

Pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1389-0>

Lähteet

- Alakangas, H., Hölttä, P., Juntunen, M., Vesisenaho, T. 2011. Energiaturpeen tuotantotekniikka: koulutusaineisto vol. 120. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja, Jyväskylä.
- Alakoskela, M. 2014. Vapon turvetuotantonäkymät. Power-point-esitys: <https://www.metsakeskus.fi/sites/default/files/soiden-maankayton-tulevaisuus-vapo.pdf> (30.1.2020).
- Bojesen, M., Skov-Petersen, H., Gylling, M. 2015. Forecasting the potential of Danish biogas production - Spatial representation of Markov chains. Biomass Bioenergy 81, 462–472. <https://doi.org/10.1016/j.biombioe.2015.07.030>
- Franco, C., Bojesen, M., Hougaard, J.L., Nielsen, K. 2015. A fuzzy approach to a multiple criteria and Geographical Information System for decision support on suitable locations for biogas plants. Appl. Energy 140, 304–15. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2014.11.060>.
- Höhn, J., Lehtonen, E., Rasi, S., Rintala, J. 2014. A Geographical Information System (GIS) based methodology for determination of potential biomasses and sites for biogas plants in southern Finland, Appl. Energy 113 (SI), 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2013.07.005>
- International Energy Agency (IEA) 2018. Key world energy statistics, https://webstore.iea.org/download/direct/2291?fileName=Key_World_2018.pdf (17.6.2019).
- IPCC 2018. Global warming of 1.5 C :Saatavilla: <https://www.ipcc.ch/sr15/> (13.2.2020).
- Kautto, M. 2014 Tuotantoinisinööri Vapo, Henkilökohtainen tiedoksianto (12.5.2014).
- Landolina, S., Maltsoğlu, I. (2017) How2Guide for bioenergy roadmap development and implementation. International Energy Agency. http://www.globalbioenergy.org/uploads/media/1701_IEA_FAO_How2Guide_for_Bioenergy.pdf
- Maa- ja metsätalousministeriö 2020. Maankäyttösektorin sisällyttäminen EU:n ilmastotavoitteisiin. Saatavilla: <https://mmm.fi/lulucf> (14.2.2020).
- Maatalouden rekisteri (2015). Mavi
- Mayerle, S.F., Neiva de Figueiredo, J. 2016. Designing optimal supply chains for anaerobic bio-digestion/energy generation complexes with distributed small farm feedstock sourcing. Renew. Energy 90, 46–54. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2015.12.022>

- Popp, J., Lakner, Z., Harangi-Rákos, M., Fári M. (2014) The effect of bioenergy expansion: Food, energy, and environment. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 32, 559–578. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.01.056>
- Reinikainen, O., Pahkala, K. & Suominen, M. (2008) Reed Canary grass on cutaway peatlands. Teoksessa: Korhonen, R., Korpela, L., Sarkkola, S. & Hicks, M. (eds) *Finland - Fenland: research and sustainable utilization of mires and peat*, Finnish Peat Land Society, pp 217–221.
- Salo, H. 2015. Bioenergia ry, Henkilökohtainen tiedoksianto, 16.1.2015.
- Salo, H., Savolainen, V. 2008, Turvetuotantoalueiden jälkikäyttö – Opas alan toimijoille . Turveteollisuusliitto. Saatavilla: http://www.turveteollisuusliitto.fi/user_files2/files/Turvetuotantoalueiden_jalkikaytto_laaja_opas_print_small.pdf. (23.8.2017).
- Savolainen, V., Silpola, J. 2008. Energy from Peat. Teoksessa: Korhonen, R., Korpela, L. Sarkkola, S. (toimit.) 2008. *Finland- Fenland. Research and sustainable utilization of mires and peat*. Finnish Peatland Society. Maahenki Ltd.
- Sipilä, K., Rämä, M., Pursiheimo, E., Sokka, L., Löf, A., Niemi, R., Konttinen, J., Rodriguez, M., Ruggiero, S., Maunuksela, J., Hietaranta, M., Karjalainen, H., Valta, J., Kalema, T., Hilpien, J., Nyrhinen, J., Rintamäki, J., Viot, M., Horttanainen, M., Väisänen, S., Havukainen, J., Hiltunen, E., Koivisto, R., Martinkauppi, B. 2015. *Distributed Energy Systems – DESY. Final report*. VTT TECHNOLOGY 224, VTT Technical Research Centre of Finland Ltd. ISBN 978-951-38-8318-8 (<http://www.vttresearch.com/impact/publications>)
- Tilastokeskus 2018. Energia. Saatavilla: https://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_energia.html (13.2.2020)
- Tähti, H. & Rintala, J. 2010. Biometaanin ja -vedyn tuotantopotentiaali Suomessa. – Jyväskylän yliopiston bio- ja ympäristötieteiden laitoksen tiedonantoja 90. Jyväskylän yliopisto.
- Valtionneuvosto 2020. Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi. Saatavilla: <https://valtioneuvosto.fi/rinteen-hallitus/hallitusohjelma/hiilineutraali-ja-luonnon-monimuotoisuuden-turvaava-suomi> (14.2.2020)
- Villamar, C.A., Rivera, D., Aguayo, M. 2016. Anaerobic co-digestion plants for the revaluation of agricultural waste: Sustainable location sites from a GIS analysis. *Waste Manag. Res.* 34, 316–326. <https://doi.org/10.1177/0734242X16628979>

AAPO JUMPPANEN

YTT, FM, KTM, Yliopistotutkija

Helsingin yliopisto

Ruralia-instituutti

TIMO SUUTARI

HM, Projektipäällikkö

Helsingin yliopisto

Ruralia-instituutti

”Terve ja etukäteen moi”

Katsoimme kotimaisen Kyrsyän (Tuftland) DVD-version

Kyrsyä – Tuftland

Tuottaja: Roope Olenius, Bright Fame Pictures

Valmistusmaa: Suomi

Ensi-ilta: 9.12.2017 Yhdysvallat, DVD-julkaisu 17.9.2018 Suomi.

Kesto: 89 minuuttia

Etelä-Savossa aika tarkkaan Mikkelin ja Savonlinnan kaupunkien puolivälissä Sulkavalla on Kyrsyän kylä. Onpa siellä Kyrsyänjoki ja Kyrsyänjärvin. Mistä lienevät savolaiset nimen kylälle keksineet, mutta kieltämättä monet voimalliset sanat alkavat suomen kielessä kyr-alkuisina. Esimerkiksi harmistumista tarkoittava verbi kyrsiä.

Emme voi tarkalleen tietää, minkälaisia mielle yhtymiä sanasta Kyrsyä teatteriohjaaja Neea Viitamäen mielessä heräsi hänen kuultuaan sen ensimmäistä kertaa. *Itä-Savon* haastattelussa Viitamäki kuitenkin totesi ihastuneensa nimeen, joka kutitteli hänen mielikuvitustaan. Sittemmin vuonna 2011 nimen pohjalta syntyi näytelmä, ja vuonna 2017 sai ensi-iltansa näytelmään perustuva Roope Oleniuksen käsikirjoittama ja ohjaama ”härski junttikauhuelokuva” *Kyrsyä-Tuftland*. Paikan voimallinen nimi voi siis johtaa merkittäviin kulttuuritekoihin. Toki iskevän nimen lisäksi elokuvan tarinan taustalta löytyy myös muita tekijöitä, kuten Viitamäen oma vieraantuminen maaseudun elämästä, jota hän

tarinan keinoin on pyrkinyt käsittelemään. (Jeskanen 2017, Sarjanto 2018, Huhtala 2018, Ikonen 2018.)

Minkälainen junttikauhuelokuva *Kyrsyä* sitten oikein on? Monessa suhteessa se on hyvin perinteinen: pahaa-aavistamaton kaupunkilainen päätyy syrjäiselle maaseudulle, jonka suljetussa yhteisössä tapahtuu hirveitä. Esikuvia tällaiselle elokuvalla on tarjolla riittämiin. Elokuvantekijät itse mainitsivat ennakkomainonnassa esikuvakseen muun muassa *Uhrijuhlan* (*The Wicker Man*, 1973). Yhtymäkohtia löytyy myös lajityypin kotimaiseen klassikkoon *Kuutamonsaattiin* (1988), jossa niin ikään pääosassa on kaupungissa kovia kokenut ja maaseudulle uutta alkua etsimään paennut nuori nainen. (Elonet 2018; Ikonen 2018.)

Kyrsyän kehystarinassa käsityöalaa opiskelevan Irinan (Veera W. Vilo) suhde poikaystävänsä kanssa on kariutunut, ja epävarma tulevaisuus työelämän oravanpyörässä ahdistaa. Kun postiluukusta kilahtaa houkutteleva tarjous oman alan työstä Kyrsyällä, voi matka maaseudun toiseuteen alkaa. Perillä käy ilmi, että Kyrsyä on tiivis ja nykymaailmaa kaikin puolin vieroksuva yhteisö, jonka eräänlaisena henkisenä johtajana toimii Pertti (Miikka J. Anttila). ”Etelän neidiksi” kutsuttu Irina asettuu suurin odotuksin asumaan yhteisön suureen päätaloon ja tutustuu sen asukkaisiin, etenkin nuoreen Maariaan (Saara Elina). Alati oudommaksi käyvä tunnelma ja piharakennuksesta ajoittain kuuluva mylvintä viittaavat kuitenkin siihen, että kaikki ei ole kunnossa.

Kaupungin ja maaseudun erojen tuottaminen

Irinan siirtyminen kaupungista maaseudulle, toiseen tilaan ja aikaan tapahtuu vanhalla linja-autolla, mikä antaa esimakua tulevasta. Loppumatka ulkoilmamuseota muistuttavalle kyrsyäläisten tilalle taitetaan kuitenkin jalan, sillä teiden on annettu kasvaa umpeen. Kun tietoliikenneyhteydetkään eivät toimi, on eristäytyminen melko täydellistä. Kontrastina tälle laskeutumiselle taantumuksen ytimeen toimivat elokuvan alkupään kuvat kaupungin sivistyneemmästä ja kehittyneemmästä elämänmuodosta luokkahuoneineen, teollisuusympäristöineen ja kerrostaloasuntoineen.

Leikittely teollisen tuotannon ja esiteollisen, agraarin omavaraisuuden välillä onkin yksi elokuvan pohjavireistä. Tekstiilialaa opiskellut Irina tuntee tuottavuuden kasvun ja erikoistumisen edut, kun taas kyrsyäläisten

Kuva: Bright Fame Pictures

kotiteollisuus ja ”tupsutuotanto” perustuvat enemmän uskoon ja yhteisöllisyyteen. Tätä jännitettä voidaan ensi silmäyksellä pitää vanhentuneena, onhan suomalainen yhteiskunta ollut jo vuosikymmeniä palveluvaltainen. Toisaalta nostamalla juuri teollinen tuotanto elokuvan yhdeksi teemaksi on samalla tarjoutunut mahdollisuus käsitellä globalisaatiota ja sen vaikutuksia maaseutualueiden ja kaupunkien kehitykseen.

Kyrsyän tuorein ja lajityypin kannalta jopa yllättävä näkökulma kiinnittyy niin ikään globalisaatioon ja sen vaikutuksiin. Elokuvassa on nimitäin pyritty kutomaan yhteen nuorten paine löytää paikkansa nykyisessä työelämässä ja globalisaation vaikutukset paikallisuuteen ja tuotantoon. Esimerkiksi Irina käy Maarian kanssa keskustelua yksilön roolista yhteisössä ja tuotannossa. Paikalliset edustavat kantaa, että ihminen tekee parhaansa ennalta asetetun roolin mukaan, kun taas Irina peräänkuuluttaa sitä, että ihmisten tulisi tehdä sellaista työtä, jota he oikeasti rakastavat. Irinan näkemys mielekkäästä työstä ja kyrsyäläisten ihanne törmäävät rajusti.

Elokuvan yhden keskeisen perusjännitteen voidaankin nähdä rakentuvan tässä ajassa elävien kaupunkilaisnuorten yksilöllisessä eksyneisyydessä, jossa mikään ei ole varmaa. Globalisaation viedessä teollisuuden työpaikat kehittyviin maihin ovat Irinan kaltaiset nuoret vaikeuksissa. Kaupunki ei enää elätä kuten ennen, eivätkä pinnalliseksi jäävät ihmissuhteet tarjoa vakaita elämän ankkureita. Jäljelle jää vaikeus löytää oma paikkansa jälkiteollisen globaalitalouden työ- ja ihmissuhdemarkkinoilta.

Kuva: Bright Fame Pictures

Työn ja elämäntavan murroksen lisäksi elokuvan keskiössä ovat sukupuoliroolit ja seksuaalisuus. Nämä saavat ilmenemismuotonsa maaseudulle sijoittuvalle kauhuelokuvalla tyypilliseen tapaan suljetussa ja degeneroituneessa yhteisössä, jota luonnehtii omavaraisuus, paikallisuus ja muuttumattomuus sekä omintakeinen tapa puhua eli niin sanottu juntti-aksentti. Elokuvassa miehet käyvät metsällä ja kalassa. Saaliiksi kelpaavat ahventen lisäksi niin supikoirat kuin myyrätkin. Naiset puolestaan huolehtivat ruuan laittamisesta, käsitöistä ja lasten hoitamisesta, tai kuten yksi Kyrsyän naisista toteaa: ”Naisten töitä on laittaa koti ja synnyttääpi lapset.”

Toisaalta Kyrsyä ei ole mikään ydinperheiden ympärille rakentunut yhteisö, ja seksuaalisuutta toteutetaan kollektiivisesti homoseksuaalisuuttakaan kaihtamatta. Kun tähän lisätään vielä miesten harjoittama seksuaalinen väkivalta ja sukurutsan aiheuttama yhteisön taantuminen, jota Irina on itse asiassa houkuteltu korjaamaan, ollaan junttikauhun alkulähteillä. (Bell 1997, 96, 103; Eriksson 2010, 97; Cartwright 2011, 180, 200; Clover 2015, 35, 160–163.)

Kannattaako *Kyrsyä* katsoa?

Kyrsyä on saanut useita kansainvälisiä elokuvapalkintoja, ja festivaaleilla elokuvaa on kiiteltu muun muassa luontomaisemien kuvauksesta. Etenkin alussa näkyvät metsä- ja vaaramaisemat ovatkin elokuvan parasta kuvallista antia. Myös elokuvan musiikki onnistuu tukemaan tunnelman rakentamista. Samaa ei voi valitettavasti sanoa ailahtelevasta puvustuksesta,

joka on omituinen yhdistelmä nykyajan ja menneiden vuosikymmenten tyylejä sekä roolipelaamisen ja tietokonepelien kuvastoa (ks. myös Eronen 2018).

Toisaalta suomalaisesta kulttuurista etäännyttävä puvustus on voinut olla etu elokuvan kansainvälisen levittämisen kannalta. Puvustusta enemmän katsomiskokemusta heikentää se, että elokuvan juonenkuljetus leviää liian moneen suuntaan, mikä tekee tarinan seuraamisesta ajoittain vaikeaa. Kun tähän yhdistetään paikoittain monitulkintaisen mystiseksi tarkoitettu dialogi, josta ei hetkittäin äänenvoimakkuuden nostonkaan jälkeen tahdo saada selvää, katselijaa uhkaa kelkasta putoaminen kuin *Kuutamonaatin* Kyyrölän vanhaa ”äiteitä” konsanaan.

Toisaalta juonen ja dialogin moniulotteisuus on tietystä mielessä vahvuus. Utta voi löytää vielä ensimmäisen katselukerran jälkeenkin, ja myös katsojan mielikuvitukselle jää tilaa. Toisaalta osasta herkullisimpia hahmoja olisi voinut kertoa lisääkin, ja erityisesti Pertin erikoinen käytös jäi askarruttamaan. Elokuvan omintakeisen ja pitkälti alatyylisen huumorin toimivuudesta voidaan olla monta mieltä. Esimerkiksi me oivalsimme vasta elokuvan katsomisen jälkeen, mihin ”peräkylän Einarin poljettavaksi” joutumisella elokuvan alussa oikeastaan viitattiin.

Kyrsy ei ole huono elokuva omassa lajityypissään. Se ei pyrkimyksistään huolimatta silti oikein onnistu uudistamaan maaseudun kauhistuttavan toiseuden kuvaamista: yhä edelleen tämän lajityypin elokuvissa maalaiset kuvataan vanhanaikaisina, vähävaraisina, aggressiivisina ja seksuaalisesti poikkeavina. (Vrt. Duncan 1993, 40; Bell 1997, 100–101; 106; Murdoch & Pratt 1997, 51; Cartwright 2011; Clover 2015, 129, 131–132.) Toisaalta tällaisten elokuvien liiallinen uudistuminen ei ole tarpeenkaan, sillä niiden tarkoituksena on ennen kaikkea palvella kaupungistuneen yhteiskunnan väestön identiteetin rakentamisen tarpeita. Jos kaupunki-mainen jälkitekollinen elämäntapa tuntuu toisinaan ahdistavalta, niin elokuvallinen matka maaseudun kauhistuttavuuteen auttaa huomaamaan, että agraariyhteiskunnassa asiat saattoivat olla sentään vieläkin huommin.

Elokuvan voi katsoa Elisa viihde -palvelussa osoitteessa <https://elisaviihde.fi/aitio/elokuvat/11545/kyrsya-tuftland>

Lähteet

- Bell, David 1997. *Anti-Idyll – Rural Horror*. Teoksessa: Cloke, Paul J. & Jo Little (toim.). *Contested Countryside Cultures – Otherness, marginalization and rurality*. Routledge, London & New York. 94–108.
- Cartwright, Ryan Lee 2011. *Peculiar Places – A Queer History of Rural Nonconformity*. ProQuest LLC, Ann Arbor.
- Clover, Carol L. 2015. *Men, Women and Chain Saws – Gender in the Modern Horror Film*. Princeton University Press, Princeton and Oxford.
- Duncan, James S. 1993. Sites of representations: place time and the discourse of the other. Teoksessa: Duncan, James S. & David Ley (toim.). *Place/Culture/Representation*. Routledge, London and New York. 39–56.
- Elonet 2018. *Kyrsyä – Tuftland*. Elonet Kansallisfilmografia. Saatavissa: <https://www.elonet.fi/fi/elokuva/1593761>. [Viitattu 2.12.2019].
- Eriksson, Madeleine 2010. People in Stockholm are smarter than countryside folks – Reproducing urban and rural imaginaries in film and life. *Journal of Rural Studies* 26. 95–105.
- Eronen, Pekka 2018. Pienen budjetin elokuvasta tuli hapuileva toteutus lupaavasta ideasta. Elokuva-arvio: Toimivan virittelyn jälkeen seuraa tukku onnettomia hätäratkaisuja. *Aamulehti*, 19.4.2018. Saatavissa: <https://www.aamulehti.fi/a/200885842>. [Viitattu 2.12.2019].
- Huhtala, Jussi 2018. Tuleeko suomalaisesta junttikauhusta uusi vientituote? Yksi genren edustaja saa ensi-iltansa Yhdysvalloissa keväällä. *Episodi*, 24.10. 2018. Saatavissa: <https://www.episodi.fi/uutiset/tuleeko-suomalaisesta-junttikauhusta-uusi-vientituote-yksi-genren-edustaja-saa-ensi-iltansa-yhdysvalloissa-kevaalla/> [Viitattu 28.11.2019].
- Ikonen, Niko 2018. *Kyrsyä – Tuftland* (2018) *Episodi*, 5.4.2018. Saatavissa: <https://www.episodi.fi/elokuvat/kyrsya-tuftland/>. [Viitattu 28.11.2019].
- Jeskanen, Anniina 2017. *Kyrsyä maailmankartalle – Sulkavalaiskylä inspiroi härskin junttikauhuelokuvan*. *Itä-Savo*, 15.11.2017. Saatavissa: <https://ita-savo.fi/uutiset/lahella/a9804478-74bd-4ea6-828c-75b2b4e65917>. [Viitattu 28.11.2019].
- Murdoch, Jonathan & Andy Pratt 1997. From the power of topography to the topography of power – A Discourse on strange ruralities. Teoksessa: Cloke Paul & Jo Little (toim.). *Contested Countryside Cultures*. Routledge, London. 51–69.
- Sarjanto, Ari-Pekka 2018. Nea Viitamäki alkoi heittää hanskat tiskiinkin, mutta hänen kohtalonsa löytyi sittenkin teatterista olemisen outoudesta. Hämeenlinnan Kaupunkiutiset, 12.12.2018. Saatavissa: <https://www.kaupunkiutiset.com/jutut/neea-viitamaki-aikoi-heittaa-hanskat-tiskiinkin-mutta-hanen-kohtalonsa-loytyi-sittenkin-teatterista-ja-olemisen-outoudesta-31636>. [Viitattu 28.11.2019].

KATRI LASSILA

Hiljaisuudesta

Pohdin kuvasarjassani muistoani lapsuuteni maaseudusta. Sarjassa on kuvia sekä synnyinkotini lähettyviltä Vihdin Vesikansasta että ystäväni tilan läheltä Viron Soomaalta. Kuvia yhdistää kokemukseni maaseudun muuttumisesta hiljaisemmaksi kuin se oli lapsuudessani.

Vartuin Vihdissä, Vesikansan kylässä. Lapsuudenkotini, vanhan kansakoulun, ympärillä levittäytyivät naapurin maatilan pellot. Kapea hiekkatie kiemurteli postilaatikoilta peltojen läpi kotiportille. Tuonempana alkoi metsä, joka vielä silloin oli tiheää ja vanhaa. Sähköpaimenet ympäröivät peltoja, ja niillä laidunsi Mannin tilan monikymmenpäinen karja. Toisinaan jotkut karkasivat aitauksesta ja äiti ajoi niitä pois kukkamaasta kattilaa paukuttaen. Sähköpaimen pelotti ja

Meri laiturilla. Kuhmoinen, Suomi. 2019.
Säilytetty hopeagelatiinivalokuva.
30 x 30 cm

Haikarat. Latvia. 2003.
Sävytetty
hopeagelatiinivalokuva.
30 x 30 cm

Mannin pellot. Vesikansa,
Suomi. 2019.
Sävytetty
hopeagelatiinivalokuva.
30 x 30 cm

Aamukaste. Soomaa, Viro. 2001.
Sävytetty hopeagelatiinivalokuva.
30 x 30 cm

kiehtoi meitä lapsia. Haastoimme kaveriporukassa toisiamme tarttumaan siihen sormilla ja saimme säkäreitä. Jos muodosti ketjun, viimeisenä seissyt sai kaikista kovimman tällin.

Kesäaamuisin tieltä kuului kovaa mölyä, kun Mannin renki vei hiehoja metsähakaan. Piti varoa, ettei sattunut samaan aikaan vastakkain niiden kanssa, sillä hiehot saattoivat olla äkäisiä. Renkikin oli äkäinen, ja hänellä oli musta tuuhea parta. Kun haka oli hiehoista tyhjä, me kävimme kavereiden kanssa makaamaan rinteen korkeimpaan kohtaan ja kierimme väkkäränä mäkeä alas. Leinikit, kullerot, tervakukat, timoteit ja kissankellot vilisivät silmissä.

Maisema. Soomaa, Viro. 2001.
Sävytetty hopeagelatiinivalokuva.
30 x 30 cm

Hauskuutta ja haastetta tuli leikkiin lantakasojen väistelystä. Toisinaan osui silti, ja palasimme kotiin lehmänlantaa tukassa ja kengissä.

Manni ei ollut ainoa tila lähistöllä. Mäen päällä sijaitsi Fästi, metsänrassassa Simola ja hiukan kauempana Köykkä. Simolassa oli possuja, joista vanha emäntä piti hyvää huolta. Niiden läteissä haisi kitkerästi, mutta nekin pääsivät ulos kesäisin. Kun olin kuusivuotias, Köykästä haettiin meille kissa, musta Piki. Piki oli suurin ja lempein kissa, jonka olen tuntenut. Se eli yli kaksikymmentä vuotta ja piti hiiret poissa vanhan hirsitalon liepeiltä viimeisiin vuosiinsa saakka, vaikka laiskistuikin vanhemmiten.

Riihi. Vesikansa, Suomi.
2015.
Sävytetty
hopeagelatiinivalokuva.
30 x 30 cm

Kullerot. Soomaa, Viro.
2001.
Sävytetty
hopeagelatiinivalokuva.
30 x 30 cm

Raunioitunut riihi. Vesikansa,
Suomi. 2015.
Sävytetty
hopeagelatiinivalokuva.
30 x 30 cm

Lähimetsä tarjosi valtavan määrän leikkipaikkoja. Kuvittelin olevani Robin Hood ja leiriydyin kallion alla olevaan pieneen luolaan. Kiipeilin hiekkakuopassa ja taistelin lohikäärmettä vastaan, jonka rakensin vanhoista puunrungoista. Navetalta virtaavassa mätäojassa leikittiin, vaikka ei olisi saanut. Tukkikasan takana pellon pientareella harjoittelin naapurin Annen kanssa pussaamista. Vanhan raunioituneen talon takaa löytyi naapurin isännän pontikkatehdas, jota ihmeteltiin porukalla. Maamiesseuran talo oli tiiviissä käytössä. Siellä järjestettiin iltamia, joissa syötiin hirvikeittoa ja katsottiin teatteriesityksiä. Minäkin soitin viulua seuratalon lavalla valkoisessa merimiesmekossa. Isännät joivat viinaa talon nurkan takana ja heittivät tikkaa.

Nyt lehmiä ei enää laidunna pelloilla, sillä Manni myi karjansa kauan sitten ja alkoi sen sijaan vuokrata navetasta tallipaikkoja hevosille. Metsää on hakattu paljon, vaikka Robin Hood -luolan ympärillä vielä sinnitteleen pieni koskematon laikku. Raunioituneet talot ovat lahonneet maan tasalle eikä pontikkatynnyreitä enää löydy niiden takaa. Joitakin peltoja vielä viljellään, vaikkakin monet ovat kesannolla. Iltamia ei ole järjestetty enää vuosikymmeniin ja Simola luopui possuista vanhan emännän kuoltua. Metsähaka on kasvanut umpeen, sillä hiehoja ei ole ollut siellä aikoihin. Se vesakoituu kovaa vauhtia, eikä kieriminen mäkeä alas enää

onnistu. Myös niittykukat ovat kadonneet. Kun vien omat lapseni nyt mummalaan, he hihkuvat innosta kun näkevät tiellä heppoja. Kaupunkilaislapselle hevonen riittää ihmeteltäväksi. Minusta sen sijaan tuntuu siltä, että seutu on hiljentynyt ja kuollut. Etäisyydestä kaikuva yksinäinen hirnahdus ei kuulosta samalta kuin lehmien kevätriemu. Muutos on pyyhkäissyt Vesikansan kylän yli. Kolmekymmentä vuotta voisi olla yhtä hyvin sata vuotta – niin kaukaiselta muisto lapsuuteni maaseudusta nyt tuntuu.

Ovet. Lohja, Suomi. 2012.
Säilytetty hopeagelatiinivalokuva.
30 x 30 cm

mua.fi

Maaseudun uusi aika ry

Liity MUA:n jäseneksi tai tilaa lehti

Maaseudun uusi aika -yhdistyksen jäseneksi voit hakea sivuillamme olevalla sähköisellä lomakkeella tai lähettämällä vastaavat tiedot sihteerille. Henkilöjäsenmaksu 25 euroa sisältää painetun *Maaseututkimus*-lehden. Yhteisöjäsenmaksu 100 euroa vuodessa sisältää viisi kappaletta *Maaseututkimusta* yhteen osoitteeseen postitettuna.

Ilman jäsenyyttä *Maaseututkimuksen* vuosikerran hinta on 30 euroa. Lehti ilmestyy kaksi kertaa vuodessa. Tilaus hoituu mua.fi-sivujen kautta tai ottamalla yhteyttä yhdistyksen sihteeriiin.

Yhteystiedot

Puheenjohtaja Olli Lehtonen: pj@mua.fi

Sihteeri: sihteeri@mua.fi

Pidä tietosi ajan tasalla

Muista osoitteenmuutos, jotta lehtesi ja muut tärkeät tiedotteet tulevat perille.

Päivitä sähköpostiosoitteesi! Ilman ajantasalla olevaa osoitetta jäsenkirjeesi jää bittiavaruuteen.

Jos haluat erota yhdistyksestä, ilmoita asiasta kirjallisesti yhdistyksen hallitukselle.

Marja Enbuska
VTM, tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
marja.enbuska@helsinki.fi

Torsti Hyyryläinen
HT, dosentti, tutkimusjohtaja
Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
torsti.hyyrylainen@helsinki.fi

Aapo Jumppanen
YTT, FM, KTM, Yliopistotutkija
Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
aapo.jumppanen@helsinki.fi

Juha Järvenpää
Mti, projektipäällikkö
Metsäkeskus
juha.jarvenpaa@metsakeskus.fi

Mari Kattilakoski
YTL, projektitutkija
Karjalan tutkimuslaitos,
Itä-Suomen yliopisto
mari.kattilakoski@uef.fi

Sonja Kivinen
FT, dosentti, tutkija
Historia- ja maantieteiden laitos,
Itä-Suomen yliopisto
sonja.kivinen@uef.fi

Kari Laasasenaho
FT, asiantuntija, TKI
Seinäjoen ammattikorkeakoulu
kari.laasasenaho@seamk

Katri Lassila
TaM, tohtorikoulutettava
Elokuva- ja lavastustaiteet
Aalto yliopisto
katri.lassila@aalto.fi

Olli Lehtonen
FT, Erikoistutkija, Luonnonvarakeskus
Tutkijatohtori, Itä-Suomen yliopisto
olli.lehtonen@luke.fi

Sirpa Rasmus
FT, dosentti, tutkija
Arktinen keskus, Lapin yliopisto
sirpa.rasmus@ulapland.fi

Maarit Sireni
YTT, dosentti,
yliopistotutkija
Karjalan tutkimuslaitos,
Itä-Suomen yliopisto
maarit.sireni@uef.fi

Timo Suutari
HM, Projektipäällikkö
Helsingin yliopisto
Ruralia-instituutti
timo.m.suutari@helsinki.fi

Sami Tantarimäki
FT, Suunnittelija
Turun yliopiston Brahea-keskus
samtanta@utu.fi

Minna Turunen
FT, dosentti, yliopistotutkija
Arktinen keskus, Lapin yliopisto
minna.turunen@ulapland.fi

Hilkka Vihinen
VTT, Tutkimusprofessori
Luonnonvarakeskus
hilkka.vihinen@luke.fi